

Vilniaus universiteto Teisės fakultetas

Privatinės teisės katedra

Odetos Maksvytytės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Civilinio proceso kodekso pakeitimai: pirmosios instancijos teismas

Darbo vadovas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Recenzentas: lekt. dr. Aurimas Brazdeikis

Vilnius 2012

TURINYS

IŽANGA	3
1. 2011 METŲ LR CIVILINIO PROCESO KODEKSO PAKEITIMŲ	8
1.1. EFEKTYVESNIS TEISMŲ VEIKLOS ORGANIZAVIMAS	9
1.2. PROCESO GREITUMAS IR KONCENTRUOTUMAS	10
1.3. TEISĖS Į TINKAMĄ TEISMO PROCESĄ ĮGYVENDINIMO UŽTIKRINIMAS ..	14
1.4. SAŽININGOS ŠALIES APSAUGA IR SUDRAUSMINIMO PRIEMONĖS	16
1.5. TAIKAUS GINČŲ SPRENDIMO SKATINIMAS	19
1.6. VEIKSMINGAS VIEŠOJO INTERESO GYNIMAS CIVILINIAME PROCESSE ...	21
1.7. CIVILINIO PROCESO MODERNIZAVIMAS	21
2. 2011 METŲ CIVILINIO PROCESO KODEKSO PAKEITIMŲ ESMĖ IR AIŠKINIMAS	25
2.1. TEISMŲ VEIKLOS ORGANIZAVIMAS	26
2.2. CPK PAKEITIMAI, SPARTINANTYS BYLOS NAGRINĖJIMĄ	26
2.3. TEISĖS Į TINKAMĄ TEISMO PROCESĄ ĮGYVENDINIMAS	31
2.4. PROCESO DALYVIŲ ELGESIO REGULIAVIMAS	34
2.5. TAIKUS GINČŲ SPRENDIMAS	36
2.6. VIEŠOJO INTERESO GYNIMAS.....	37
2.7. MODERNIŲJŲ TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMAS TEISMO PROCESSE.....	39
3. SVARSTYTINI 2011 METŲ CIVILINIO PROCESO KODEKSO PAKEITIMŲ TRŪKUMAI IR TIKĖTINOS PROBLEMOS	44
3.1. NETINKAMAS CIVILINIO PROCESO PRINCIPŲ DERINIMAS IR GALIMAS KONFLIKTAS	44

3.1.1. Operatyvumo ir teisingumo principo santykis	44
3.1.2. Operatyvumo ir teisėjų nešališkumo derinimas	46
3.1.3. Rašytinio ir žodinio proceso principų derinimas.....	46
3.2. NEPAKANKAMAS OPERATYVUMO PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMAS	48
3.3. NETINKAMAS BYLŲ PASKIRSTYMAS BENDROSIOS KOMPETENCIJOS TEISMAMS	50
3.4. ABEJONĖS DĖL SANKCIJŲ PROCESO DALYVIAMS.....	52
3.5. NETINKAMAS TAIKAUS GINČŲ SPRENDIMO REGLAMENTAVIMAS	54
3.6. GALIMI PRIEŠTARAVIMAI VIEŠOJO INTERESO GYNIMO SRITYJE	54
3.7. MODERNIŲ TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMO NEIGIAMAI ASPEKTAI.....	55
IŠVADOS	60
PRIEDAS NR. 1.....	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	63
SANTRAUKA	69
SUMMARY	690

IŽANGA

„Teisė, kaip ir erelis danguje, yra stabili tik tada, kai ji juda.“¹

Temos aktualumas. Taikant nuo 2003-01-01 įsigaliojusį Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksą² (toliau – ankstesnė CPK redakcija) išryškėjo nemažai civilinio proceso teisinio reguliavimo problemų. Peržiūrėti buvo būtina, nes kaip tik pastaruoju metu labai pasikeitė procesinės teisės tikrovė. Keičiasi ir visuomenės vertybių sistema. Todėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių 694 punkte buvo numatyta atlikti civilinį procesą reglamentuojančių teisės aktų monitoringą ir prireikus parengti šių teisės aktų pakeitimų projektus. Tokį projektą parengė Teisingumo ministro 2004-06-04 įsakymu Nr. 1R-138 sudaryta darbo grupė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso taikymo problemoms analizuoti bei pasiūlymams dėl šių problemų sprendimo ir Lietuvos Respublikos interesų atstovavimo Europos Sąjungoje teikti.³

Po daugybės svarstymų, valstybės institucijų, visuomenės ir pavienių asmenų pasiūlymų ir pastabų, keletą kartų taisytas Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas⁴ buvo patvirtintas⁵ ir 2011-06-21 priimtas Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas⁶ (toliau tekste vadinamas 2011 m. CPK pakeitimo įstatymas, jo straipsniai atitinkamai – 2011 m. CPK pakeitimais), kuriuo viena vertus buvo reformuotos laikmečio tendencijų nebeatitinkančios nuostatos, užpildytos teismų praktikoje išryškėjusios spragos, Lietuvos civilinio proceso reglamentavimo trūkumai ir formalizuotos realiai taikomos taisyklės, kita vertus, pasinaudota užsienio valstybių patirtimi ir dauguma taisyklių modernizuotos. Atsižvelgiant į itin trumpą 2011 m. CPK pakeitimų galiojimo

¹ BARAK, Aharon. *Some Reflections on the Israeli Legal System and Its Judiciary*, *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2001, vol. 6.1. [žiūrėta 2011-11-07] Prieiga per internetą: <<http://www.ejcl.org/61/art61-1.html>> [žiūrėta 2011-11-07];

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (redakcija aktuali iki 2011-10-01), patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743, Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

³ Aiškinamasis raštas dėl Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-3107 [interaktyvus], 2008-05-23. [žiūrėta 2011-11-01] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320647> [žiūrėta 2011-11-01].

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XI-1409 [interaktyvus] 2009-11-06. [žiūrėta 2011-11-01] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980> [žiūrėta 2011-11-01].

⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XI-1409(3) [interaktyvus] 2011-06-17. [žiūrėta 2011-11-01] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401789> [žiūrėta 2011-11-01].

⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, Valstybės Žinios, 2011, Nr. 85-4126.

laikotarpį, teismų praktika daugeliu klausimų dar tik besiformuojanti, todėl yra ypač svarbu išnagrinėti nuo šiol galiojančių normų turinį. Temos aktualumą lemia klausimai, keliami kiekvieno norinčio pasinaudoti savo teise į teisminę gynybą asmens, teisininkų, taikančių Civilinio proceso kodekso⁷ (toliau CPK) straipsnius, ir teisėjų, privalančių išaiškinti tikrąją įstatymo leidėjo valią. Visos trys subjektų grupės yra suinteresuotos ne tik suprasti, bet ir tinkamai taikyti naujai priimtas ar pakeistas normas. Savo teises ginančiajam aktualūs tokie klausimai kaip pavyzdžiui, į kokį teismą – administracinį ar bendrosios kompetencijos – nuo šiol reikės kreiptis, kaip šis klausimas gali būti sprendžiamas, padavus ieškinį nekompetentingam teismui, kaip įgalioti atstovą atlikti procesinius veiksmus ir pan. Ypač jautri tiek ieškovo, tiek atsakovo interesų sfera yra finansinė bylinėjimosi pusė – kaip paskirstomos bylinėjimosi išlaidos, kokios numatomos žyminio mokesčio lengvatos, kada gali būti skiriamos baudos ir kaip elgtis nederėtų? Šie ir visi kiti procedūriniai klausimai, o dar labiau atsakymai žinotini teisininkui, kuris siekia atstovauti savo klientą teisme. Nemažiau 2011 m. CPK pakeitimų turinys ir aiškinimas svarbūs ir teismams, nes tik suvokdami įstatymo normų esmę teisėjai galės tinkamai jas išaiškinti ir pritaikyti konkrečioje situacijoje.

Šiame darbe nagrinėjama tema – 2011-06-21 priimti CPK pakeitimai pirmosios instancijos teismo procesuose – yra ne tik aktuali, bet kartu ir problematiška. Neaišku, kokie bus pakeitimais įtvirtintų normų taikymo rezultatai, ne visos problemos gali būti nuspėjamos, sudėtinga iš anksto numatyti ir užbėgti už akių klaidoms. Žvelgiant į praeitį, tenka pripažinti, kad ne visada pavyksta pasiekti kokybiškai naują tam tikro klausimo reglamentavimą. Kol kas daugelį atsakymų pateikti sudėtinga, todėl dažnai jie formuluojami koncepciniame-teoriniame lygmenyje, remiantis prognozėmis, pateikiant argumentus ir svarstymus, diskutuojant. Teisės reformavimo srityje būtina atkreipti dėmesį ne vien į „grynas“ procesines normas, bet ir į atitinkamą jų mokslinį nagrinėjimą, taikymą profesinėje praktikoje bei procesinius „teisinius faktus“ (angl. *procedural legal facts*).⁸ Tai iš teisininko, kuris dažniausiai orientuojasi tik į praeitį arba dabartį, reikalauja kažko neįprasto, t.y. vizijų, prognozių ir spekuliacijų dėl to, kaip nuo šiol atrodys civilinis procesas ir turės būti įgyvendinamos vienos ar kitos pakeistos nuostatos, kokių iki šiol nebuvo. Būtent praktinės ir

⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (redakcija aktuali nuo 2011-01-01 iki 2011-10-01), patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743, Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁸ Panašius reikalavimus lyginamajai teisei kelia GILLES, Peter. *Prozeßrechtsvergleichung / Comparative procedural law*. Köln: Carl Heymanns Verlag AG, 1996, nuo 25 p.

teorinės 2011 m. CPK pakeitimų taikymo, aiškinimo problemos ir dažnai spaudoje pasigirstančios prognozės, suponavo šio magistro darbo temos pasirinkimą.

Darbo tikslas. Šiame darbe siekiama atskleisti išnagrinėti esminius 2011 m. CPK pakeitimų tikslus, esmę ir numanomas problemas, atsižvelgiant į būtinybę šalinti ankstesnės CPK redakcijos trūkumus ir neaiškumus. Tikslu siekiama neapsiribojant pakeistų nuostatų prasmės išaiškinimu, bet kartu atkreipiant dėmesį į galimus trūkumus ir problemas taikant normas teisinėje praktikoje. ir įstatymo leidėjo tikslus ruošiant 2011 m. CPK pakeitimo įstatymą. To siekiant analizuojami teisės aktai, Lietuvos ir užsienio šalių teisės doktrina bei nacionalinių ir tarptautinių teismų praktika.

Darbo objektas. Šio darbo objektas – 2011-06-21 priimtų Civilinio proceso kodekso pakeitimų, reglamentuojančių ginčų sprendimą pirmosios instancijos teismuose analizė. Siekiant iškelto tikslo darbu keliami šie uždaviniai: išanalizuoti esmines 2011 m. CPK pakeitimų grupes, įstatymų leidėjo tikslą jas priimant ir numanomą taikymo problematiką. Darbas susideda iš kelių struktūrinių dalių. Pirmojoje darbo dalyje analizuojami jau minėtų keičiančių ir pildančių normų tikslai ir būtinybė. Kadangi būtinybė keisti, reformuoti ir modernizuoti atsiranda tada, kai paaiškėja trūkumai, neatitikimai ar problemos, pirmojoje dalyje taip pat nagrinėjami sunkumai, su kuriais susidurta taikant ankstesnę CPK redakciją⁹. Antrojoje dalyje atskleidžiama, kokios pagrindinės pakeitimų grupės ir tendencijos, kokia jų turinio prasmė. Kadangi tikrasis normų turinys atsiskleis tik per jų taikymą konkrečioje faktinėje situacijoje, trečiojoje dalyje prognozuojamos galimos įgyvendinimo problemos bei pabrėžiamas vienas kitas jau pasirodęs naujai priimtos ar reformuotos teisės normos trūkumas. Analizuojami pakeitimai, įsigalioję nuo 2011-10-01, o nuo 2013-01-01 įsigaliosiantys nagrinėjami tik fragmentiškai, tais atvejais, kai jie itin glaudžiai susiję su jau galiojančiomis nuostatomis. Be to, magistro darbe nebus plėtojamos temos, susijusios su sprendimų vykdymu, laikinosiomis apsaugos priemonėmis (kurios yra tarsi atskiras institutas, tarnaujantis visų pirma sprendimo vykdymo užtikrinimui) ir su sprendimų apskundimu, apsiribojama procesu pirmosios instancijos teisme ir bendrosiomis nuostatomis, be kurių procesas vargu ar būtų įmanomas. Atkreiptinas dėmesys, kad normos aptariamos grupėmis ir šiame darbe nesiekama analizuoti atskirų civilinio proceso teisės institutų taikymo problemų ir išsamiai išaiškinti pavienių pakeitimų esmę (pvz., dokumentų įteikimo, sprendimo už akių institutai ir pan.), tai reikalautų gilesnės analizės ir galėtų būti platesnės

⁹ *Ibid.*

apimties rašto darbo objektu. Tokių šio magistrinio darbo temos ribų pasirinkimą lėmė didelė 2011 m. CPK pakeitimų ir *travaux preparatores*¹⁰ apimtis.

Darbo tyrimo metodai. Nagrinėjant šio darbo objektą, kompleksiskai naudojami lingvistinis, lyginamasis, sisteminis, gana aktyviai naudojamas istorinis, teleologinis, įstatymų leidėjo ketinimo ir bendrųjų teisės principų metodai. Be abejo, CPK normas būtina aiškinti remiantis ir teismo precedento bei kitais teisės ir teismų praktikos metodais. Kadangi CPK yra sisteminis teisės aktas, jo normos pirmiausia aiškintinos remiantis sisteminiu aiškinimo metodu. Be abejo, sisteminis teisės aiškinimo metodas reikalauja kiekvieną aiškinamą CPK normą sieti su Konstitucija¹¹, kitais teisės aktais, Lietuvos teisės doktrina, bendriausiais teisės principais, tarptautine teise ir besiformuojančia aukštesnės instancijos teismų praktika. Nustatant tikrąją vienos ar kitos CPK normos prasmę taip pat būtina vadovautis CPK 2 str. nurodytais bendraisiais civilinio proceso tikslais. Atsižvelgiant į tai, kad daugelis normų pakeista ir modernizuota remiantis užsienio valstybių pavyzdžiu, temos nagrinėjimas bus efektyvus tik kartu nagrinėjant užsienio valstybių praktiką, todėl pasitelkiamas lyginamasis metodas, nacionalinis civilinis procesas analizuojamas lyginant su kitų valstybių civiliniu procesu. Dažniausiai atkreipiamas dėmesys į Vokietijos ir Austrijos teisinę praktiką ir doktriną. Tokį pasirinkimą lėmė tai, kad Lietuvos CPK seka socialinio civilinio proceso modelio idėjomis, o šios šalys yra minėto modelio „židyns“. Siekiant detaliau ištirti šio darbo objektą, ypač pirmojoje dalyje, plačiai taikomas istorinis tyrimo metodas, kuriuo remiantis tiriamas civilinio proceso teisės doktrinos vystymasis. Išimtiniais atvejais aiškinant vieną ar kitą žodį straipsnio tekste, pasitelkiamas lingvistinis teisės aiškinimo metodas, kartais pasinaudojama ir empiriniu tyrimo metodu.

Darbo originalumas ir naujumas. Atsižvelgiant į tai, kad CPK pakeitimo įstatymas priimtas tik 2011-06-21, o dauguma jo straipsnių įsigaliojo tik 2011-10-01 arba dar įsigalios nuo 2013-01-01, ši tema Lietuvos teisinėje mokslinėje literatūroje dar nėra plačiau tyrinėta, be to teismų praktika taip pat dar tik besiformuojanti. Magistro darbų, šia tema, atsižvelgiant į itin trumpą aprašomų CPK pakeitimų galiojimo trukmę, iki šiol nebuvo. Rašyta tik apie ankstesnės CPK redakcijos trūkumus.

Naudoti šaltiniai. Šiame darbe CPK naudojamas kaip pagrindinis norminis teisės šaltinis (aktuali redakcija ir ankstesnė redakcija, galiojusi iki 2011-10-01), kuriame ir yra įtvirtintas pakeistų normų turinys. Pasitelkiama į pagalbą *travaux preparatores*, t.y.

¹⁰ *Liet. įstatymų rengimo medžiaga.*

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

aiškinamieji raštai, CPK pakeitimo įstatymo projektai, lyginamasis variantas, posėdžių medžiaga ir institucijų pateiktos išvados, pastabos ir pasiūlymai. Atsižvelgiant į tai, kad tyrimo objektas teisinėje literatūroje nėra išsamiai nagrinėtas, atsakymų į klausimus ieškoma civilinio proceso doktrinoje ir konferencijų medžiagoje, mokomojoje literatūroje. Paminėtinas E. Laužiko, E. Mikelėno ir V. Nekrošiaus parengtas vadovėlis „Civilinio proceso teisė“, remtasi konferencijų medžiaga, t.y. „Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje“ 2004 m. rugsėjo 16-19 d., „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“ 2006 08 14-15, „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis 2008 m. birželio 5-6 d. Kadangi šiame darbe siekiama įvertinti ne tik teorinius, bet ir praktinius aspektus, svarbus šaltinis – Lietuvos Aukščiausiojo teismo (toliau tekste - LAT), Konstitucinio teismo ir kitų aukštesnės instancijos teismų praktika CPK pakeitimų taikymo srityje.

1. 2011 METŲ LR CIVILINIO PROCESO KODEKSO PAKEITIMŲ TIKSLAI IR BŪTINUMAS

Franco Kleino įsitikinimu, geras įstatymas yra toks, kurio pagrindas yra ne tik paprasta gyvenimo patirtis ir praktika, bet ir visuomenėje susiklostę ekonominiai ir kiti (žmonių) santykiai. Toks sociologinis požiūris, Kleino nuomone, negali padiktuoti įstatymo turinio, tačiau gali apibūdinti jo tikslus konkrečiu gyvenimo etapu.¹² Civilinio proceso teisės tikslai tiesiogiai veikia pačios civilinio proceso teisės turinį ir, nustatydami tam tikrus prioritetus įstatymų leidėjui, iš esmės palengvina jo darbą apsisprendžiant dėl vienos ar kitos teisės normos būtinumo ar jos turinio.¹³ Dėl šiuolaikinio civilinio proceso tikslų prioritetų teisės mokslo atstovai nesutaria, kokia deklaruojamų modernaus civilinio proceso tikslų hierarchija – diskutuotinas klausimas. Manytina, kad šiuo metu dar „šviežiais“ 2011-10-01 įsigaliojusiais pakeitimais siekiama ne išspręsti hierarchijos klausimą, t.y. išskirti, kuris iš tikslų svarbiausias, ar iškelti vieną iš jų į pirmą vietą. Neginčytina, kad Lietuvos CPK grindžiamas socialinio civilinio proceso mokykla, o tai reiškia, kad įstatymų leidėjas pabrėžia tiek privačius, tiek viešuosius civilinio proceso tikslus. Bet kurio vieno iš proceso tikslų aukštinimas reikštų kitų tikslų nuvertinimą ir taip siektinos darnos sugriovimą. Manytina, kad bendras CPK pakeitimo įstatymo tikslas yra ne tik optimaliai įgyvendinti, bet ir suderinti šiuo metu Lietuvoje pripažįstamus procesinius principus ir surasti „aukso vidurį“, kiek galima intensyviau ir efektyviau įgyvendinant kiekvieną iš tikslų taip, kad būtų kuo geriau tenkinami tiek pavienių asmenų, tiek ir bendri valstybės, visuomenės poreikiai bei interesai. Pasikeitė pats požiūris į proceso tikslus, paskirtį, kartu ir kai kurių principų, iki tol atrodžiusių neliečiamų (pirmiausia rungimosi ir dispozityvumo), vertinimas. CPK pakeitimo įstatymu nekeičiami esminiai Lietuvos civilinio proceso principai, deklaruojami CPK 2 str.: ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus, teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus, taip pat, kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių, aiškinti ir plėtoti teisę. Civilinio proceso teisės principai išreiškia proceso esmę ir yra visos teisės šakos plėtos bazė. Vadinasi, civilinio proceso teisės principus privalu modeliuoti taip, kad teismo procesas būtų patogus tiek teismams, tiek šalims, tiek visai visuomenei ir užtikrintų racionalų teisingumo

¹² NEKROŠIUS, Vytautas. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. *Teisė*. 1999, Nr. 33 (1), p. 44.

¹³ LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė I tomas vadovėlis*. Vilnius: Justita, 2003, p. 42-43.

sistemos funkcionavimą valstybėje.¹⁴ Kleinas suformulavo „civilinio proceso principų santykinio įgyvendinimo taisyklę“ – vienintelis vertinimo kriterijus, lemiantis vieno ar kito civilinio proceso principo įgyvendinimo apimtį, gali būti tik principo tikslingumo ir socialinės proceso funkcijos susiejimas į visumą.¹⁵ Tuo tikslu ieškoma geriausio ilgalaikio sprendimo, t.y. ne tik pačiu problemos atsiradimo laikotarpiu, bet tinkamo taikyti ir ateityje, kad būtų pasirengta atremti būsimus iššūkius. Galvojama apie taisyklių trumpumą, tikslumą, taiklumą, paprastumą, aiškumą ir suprantamumą, jų turinio koncentraciją ir logiškumą, taikymą, praktiškumą, funkcionalumą, jų poveikį, patikimumą, priimtinumą ir efektyvumą.

Toliau darbe pabandysime išskirti pagrindinius CPK pakeitimų tikslus, pateiksime normų, kuriomis jie įgyvendinami pavyzdžių ir pagrįsime atitinkamų pakeitimų būtinumą atsižvelgiant į ankstesnės CPK redakcijos trūkumus ir problemas. Atkreiptinas dėmesys, kad kaip jau ir minėta, dažnai tuo pačiu pakeitimu įgyvendinami keli tikslai. Manytina, kad galima išskirti tokius pagrindinius CPK pakeitimų tikslus: efektyvesnis teismų veiklos organizavimas, proceso greitumo ir koncentruotumo principo įgyvendinimas, teisės į tinkamą procesą užtikrinimas, sąžiningų proceso dalyvių teisėtų interesų apsauga ir sankcijos piktnaudžiaujantiems procesu, taikaus ginčų sprendimo skatinimas, efektyvesnis viešojo intereso gynimo mechanizmas ir galiausiai civilinio proceso modernizavimas (ne veltui aprašomas paskutinis, nes dauguma CPK pakeitimų, susijusių su modernių technologijų naudojimu civiliniame procese įsigalios tik 2013-01-01).

1.1. Efektyvesnis teismų veiklos organizavimas

Nesunku pamatyti, kad šiuo metu teismai, perkrauti darbu, bylų nagrinėjimas tęsiasi labai ilgai, o teisėjai atlikdami daugybę techninio darbo nebeturi pakankamai laiko įsigilinti į sudėtingas bylas. Tokią situaciją lemia neefektyviai organizuota teismų veikla, kuri nepatogi nei žmogui, nei patiems teismams.¹⁶ Lietuvos apeliaciniame teisme atlikus statistinių

¹⁴ *Cit. op.* 13, p. 132-133.

¹⁵ *Ibid.* p. 38-39.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvados. Dėl LR Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XIP-1409) [interaktyvus] 2011-06-08. [žiūrėta 2011-11-03] [Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401119&p_query=civilinio%20proceso%20kodekso%20pakeitimo%20ir%20papildymo%20%Elstatymo%20projektas&p_tr2=2>](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401119&p_query=civilinio%20proceso%20kodekso%20pakeitimo%20ir%20papildymo%20%Elstatymo%20projektas&p_tr2=2) [žiūrėta 2011-11-03], Ekspertų, konsultantų, specialistų, piliečių, asociacijų, politinių partijų ir kitų suinteresuotų asmenų, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų išvados, pasiūlymai, pataisos, pastabos (toliau – pasiūlymai): Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

duomenų apie bylų išnagrinėjimą analizę, taip pat įvertinus Nacionalinės teismų administracijos pateiktus duomenis, nustatyta, kad pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teisme pirmąja instancija išnagrinėjamų civilinių bylų skaičius 2009 m. padidėjo 98,59 procentais, Klaipėdos apygardos teisme – 94,54 procento, palyginus su 2008 m. duomenimis. Atkreiptinas dėmesys, jog apylinkių teismų darbo krūvis per paskutiniuosius metus taip ženkliai nepadidėjo. Juose 2009 m. civilinių bylų išnagrinėta 17,98 procento daugiau nei 2008 m. (apygardų teismuose atitinkamai 85,12 procento). Šie duomenys sudaro pagrindą daryti išvadą, kad darbo krūvis apygardų teismuose padidėjo, visų pirma, dėl esamo teisinio reglamentavimo, konkrečiai, rūšinio teisingumo taisyklių nustatymo civilinio proceso įstatyme ir tam tikros kategorijos bylų skaičiaus ženklaus padidėjimo pasikeitus ekonominei situacijai (darbo, bankroto, turtinių prievolių nevykdymo bylos). Kita vertus, kodeksas nėra momentinis teisės aktas, tai reikšmingus ir ilgalaikius teisinius santykius reglamentuojantis dokumentas. Žvelgiant pasauliniu mastu pinigai nuvertėja ir daiktų kainos didėja dėl žaliavų, kurios brangsta, ribotumo, tokioje perspektyvoje ekonominis sunkmetis – trumpalaikis dalykas. Taigi atsižvelgiant į infliacijos rodiklius, ilgalaikėje perspektyvoje būtina padidinti reikalavimo sumą ginčams, kurie būtų teisingi apygardos teismams. Atsižvelgdami į šias aplinkybes, galime prognozuoti, kad nesiiimant įstatyminio reglamentavimo pakeitimų, būtų dar labiau užvilkinamas civilinių bylų nagrinėjimas apygardų teismuose pirmąja instancija. Tikėtina, kad pakeitimai bent iš dalies padės suvienodinti didėjančio civilinių bylų skaičiaus proporcingą paskirstymą tarp apylinkių ir apygardų teismų.¹⁷

1.2. Proceso greitumas ir koncentruotumas

Kita iš priežasčių, lemiančių civilinio proceso teisės reformas, yra tai, kad apskritai daugėja civilinių bylų. Šitai pasakytina apie daugelį užsienio valstybių. Pavyzdžiui, Olandijoje bylų pirmosios instancijos teismuose per dešimt metų (nuo 1985 m. iki 1995 m.) padaugėjo 67 proc. Panašiai, o kartais net ir sparčiau civilinių bylų daugėja ir kitose valstybėse (ši reiškinių kai kurie autoriai vadina „bylinėjimosi manija“), vis ilgėja bylinėjimosi laikas, o kartu kai kurių autorių nuomone, pasireiškia ir tam tikra visos teisingumo sistemos krizė ar net jos bejėgiškumas. Kleino nuomone, ilgas procesas trukdo priimti byloje teisingą sprendimą, nes kuo daugiau laiko praeina nuo konflikto atsiradimo iki sprendimo byloje priėmimo, tuo

¹⁷ *Ibid.* Lietuvos apeliacinis teismas.

sunkiau nustatyti konfliktą sukėlusias priežastis, įsitikinti vienu ar kitu teiginių teisingumu. Ilgas procesas – sunki našta ekonominių santykių plėtojimui, nes kilus ginčui apribojama turto, dėl kurio ginčijamasi, civilinė apyvarta (niekas nerizikuos parduoti, juo labiau pirkti turto, teisė į kurį po teismo sprendimo gali būti pripažinta kitam asmeniui). Šiuo požiūriu ilga proceso trukmė yra itin žalinga mažoms ir vidutinėms įmonėms, nes joms ilgas turto išaldymas gali reikšti tiesiog bankrotą.¹⁸

Todėl viena iš pagrindinių šiuolaikinio civilinio proceso teisės tendencijų yra reformos siekiant sutrumpinti bylinėjimosi laiką. Pabrėžtina, kad ilga bylinėjimosi trukmė aktuali ir tarptautiniams teismams. Taigi, galima teigti, kad civilinių bylų gausėjimas, kartu ir jų nagrinėjimo terminų ilgėjimas tampa pasaulinio lygio problema. Ilgėjant bylos trukmei didėja bylinėjimosi išlaidos, mažėja teismo ir visos teisingumo sistemos autoritetas.¹⁹ Ta pati problema ryški ir Lietuvoje. Nuolatos ženkliai didėjantis apygardų teismų, pirmąja instancija nagrinėjančių civilines bylas, skaičius, Europos žmogaus teisių teismo priimti Lietuvos Respublikai nepalankūs sprendimai, kuriuose konstatuoti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos²⁰ 6 str. 1 d. pažeidimai²¹, sudaro pagrindą ieškoti teisinių priemonių, kurios padėtų subalansuoti skirtingų pakopų teismų bei juose dirbančių teisėjų darbo krūvį ir tuo pačiu užtikrinti civilinių bylų išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Paspirtinti civilinių bylų nagrinėjimą gali kompleksinių priemonių panaudojimas (teisėjų padėjėjų ir teisėjų skaičiaus didinimas, civiliniame procese nustatytų procedūrų supaprastinimas, rašytinio proceso dažnesnis naudojimas bylose, alternatyvių ginčų sprendimo ne teismo tvarka būdų skatinimas, teismui nebūdingų funkcijų atsisakymas ir t. t.). Dėl valstybės sunkios ekonominės padėties didinti teismo personalo skaičių teismuose galimybės ribotos. Šiuo atveju viena iš efektyviausių teisinių priemonių, galinčių realiai padėti spręsti susidariusią situaciją – teisinio reglamentavimo pakeitimai, kurie padėtų paspartinti civilinių bylų nagrinėjimą teismuose: rašytinio proceso dažnesnis naudojimas, automatizuotas tam tikrų ginčų nagrinėjimas (pvz. teismo įsakymas), elektroninės bylos

¹⁸ *Cit. op.* 12, p. 47.

¹⁹ *Cit. op.* 13, p. 68-70.

²⁰ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

²¹ Europos žmogaus teisių teismo 2008 m. sausio 8 d. sprendimas, *Jucys v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 5457/03; Europos žmogaus teisių teismo 2009 m. sausio 20 d. sprendimas, *Čvertakas ir kiti v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 6013/03; Europos žmogaus teisių teismo 2009 m. liepos 7 d. sprendimas, *Padalevičius v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 12278/03; Europos žmogaus teisių teismo 2009 m. liepos 16 d. sprendimas, *Naugžemys v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 1779/03; Europos žmogaus teisių teismo 2009 m. liepos 21 d. sprendimas, *Aleksa v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 27576/03; Europos žmogaus teisių teismo 2009 m. liepos 21 d. sprendimas, *Igarienė ir Petrauskienė v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 26892/03.

sukūrimas (nuo 2013 m.), rūšinio teisingumo taisyklių pakeitimai ir pan.²² Priimtos nuostatos turėtų padėti atsisakyti kai kurių esminės reikšmės proceso eigai neturinčių procesinių veiksmų, supaprastintų kai kurių procesinių dokumentų turinį, o tai darytų teigiamą poveikį proceso trukmei ir kartu nesumažintų sąžiningų byloje dalyvaujančių asmenų procesinių garantijų.²³ Atitinkamai po pakeitimų įtvirtinta daugiau atvejų, kai teismas sprendžia klausimus rašytinio proceso tvarka, t.y. šalies pakeitimas teisių perėmėju (CPK 48 str.), fizinio asmens atleidimas nuo bylinėjimosi išlaidų sumokėjimo į valstybės biudžetą (CPK 96 str. 7 d.), nutartis, kuria atmetamas ieškinys, pateiktas nekompetentingam teismui ir nurodoma institucija į kurią reikia kreiptis (CPK 115 str. 6 d.), taikos sutarties tvirtinimas (140 str. 3 d.), papildomo sprendimo priėmimas (CPK 277 str. 6 d.), tam tikrais atvejais klausimas dėl sprendimo už akių priėmimo (CPK 285 str.), be to byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, kai yra šalių prašymas arba vienos šalies prašymas ir nėra kitos šalies prieštaravimo, nebent bent vienas iš byloje dalyvaujančių asmenų prieštarauja arba teismas nusprendžia, kad būtinas žodinis nagrinėjimas (CPK 235 str. 6d.).

Iki pakeitimų priėmimo, bylų nagrinėjimas dažnai truko ilgai ir dėl pernelyg biurokратиškų pasirengimo nagrinėti bylą teisme stadijos procedūrų arba netinkamų pasirengimo stadijos normų taikymo. Todėl CPK pakeitimais siekiama supaprastinti ir racionalizuoti pasirengimo nagrinėti bylą stadiją. Teismas priėmęs ieškinį turėtų iškart nuspręsti dėl suinteresuotų asmenų įtraukimo į bylą, kad vėliau dėl to netektų pratęsti pasirengimo stadijos arba atidėti bylos nagrinėjimo. Taip pat įstatymo lygiu įteisinta susiklosčiusi praktika, kad pasirengimo stadiją būtų galima užbaigti neskiriant nei parengiamojo posėdžio, nei pasikeitimo paruošiamaisiais dokumentais, jeigu šalių reikalavimai ir atsikirtimai yra aiškūs, o byloje yra visi jai išnagrinėti reikalingi įrodymai. Supaprastintas nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje turinys leis sutaupyti teismo laiko.²⁴

Kita vertus, ir pačios šalys bei jų atstovai prisidedama prie „bylos nagrinėjimo ilginimo“. Proceso vilkinimas civilinėse bylose – bene rimčiausia šiandieninės teismų sistemos problema. Iš 2010 m. Lietuvos Respublikos teismų ir savivaldos institucijų veiklos

²² *Cit. op.* 16, Lietuvos apeliacinis teismas.

²³ *Cit. op.* 16, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

²⁴ *Ibid.*

apžvalgoje²⁵ pateikiamų duomenų matyti, kad civilinių bylų, kurių nagrinėjimas pirmojoje ar apeliacinėje instancijoje trunka daugiau nei metus, skaičius kas metai sistemingai didėja nuo 0,1% iki 0,5%. Tokią statistiką įvardinant skaičiais, maštai gerokai aiškesni: iki 2010-12-31 vien apygardos teismuose buvo net 2584 bylos, kurių nagrinėjimas trunka daugiau nei vienerius metus. Ne paslaptis, kad šalys iki šiol galėjo naudotis įvairiomis teisinėmis priemonėmis ir teisėtais būdais vilkinti procesą ir dėl to nesulaukti jokių teisinių sankcijų. Vieni iš labiausiai paplitusių proceso vilkinimo būdų susiję su nuolatiniais įvairaus pobūdžio šalių ar jų advokatų procesiniais prašymais, pavyzdžiui atidėti teismo posėdžius, dėl naujų įrodymų pateikimo ar išreikalavimo, bei kitais.²⁶ Civilinio proceso teisė, reguliuodama teismo, civilinės bylos šalių, kitų byloje dalyvaujančių asmenų ir proceso dalyvių procesinę veiklą, siekia užtikrinti, kad šalių ginčai būtų sprendžiami sąžiningai, ekonomiškai, operatyviai ir teisingai.²⁷ Greitesnis ir koncentruotesnis procesas skatinamas detalizuojant proceso šalių pareigas ir keičiant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo reguliavimą, numatant teismui teisę nukrypti nuo nustatytų bendrų taisyklių, atsižvelgiant į šalių elgesį proceso metu bei ginčo baigtį. Tų pačių tikslų siekiama ir 2011 m. CPK pakeitimo įstatymo 28 str., keičiant CPK 59 str. – neteko galios 2 d., kurioje išvardijami veiksmai, kuriuos privaloma atskirai aptarti įgaliojime. Nors aiškinamajame rašte nebuvo nurodytas šio pakeitimo reikalingumas²⁸, manytina, kad įtvirtinama norma yra koncentruotesnė turinio prasme, funkcionalesnė ir praktiškesnė.

Pagal ganėtinai novatorišką įstatymo pakeitimą tam tikrą galimybę paskatinti civilinio proceso eigą įgyja ir pačios šalys. Kaip normos, kuria skatinamas greitesnis bylos išnagrinėjimas, pavyzdį taip pat galima pateikti CPK įtvirtintą naują proceso dalyvių teisių gynimo mechanizmą, kurio pagrindu teismui laiku neatlikus privalomų procesinių veiksmų, asmuo galės kreiptis į aukštesnės instancijos teismą, kad šis nustatytų jų atlikimo terminą. Žinoma, ir šiuo atveju tai, ar teismas imsis procesinių veiksmų, vėlgi priklausys tik nuo jo subjektyvaus vertinimo sprendžiant ar procesas buvo vilkinamas.²⁹ Taigi viena vertus,

²⁵ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2011-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf> [žiūrėta 2011-12-15], p. 28.

²⁶ Komentuojama straipsnyje *Teismų veikloje - daugiau modernumo ir patogumo žmogui*, [interaktyvus] 2011-10-11. [žiūrėta 2011-11-07] Prieiga per internetą: <<http://www.teisesforumas.lt/index.php/idomybes-ir-naudinga-informacija/1875-teism-veikloje--daugiau-modernumo-ir-patogumo-mogui.html>> [žiūrėta 2011-11-07].

²⁷ *Cit. op.* 13, p.27.

²⁸ *Cit. op.* 3.

²⁹ *Cit. op.* 24.

visuomenės interesų užtikrinimas, kita vertus privačių teisinių santykių dalyvių autonomija lemia, kad procesas negali būti vienašalis. Jame negali būti kraštutinumų: nei beribės šalių valios, nei visagalio teismo, paverčiančio ginčo šalis tik nieko negalinčiais ginčo objektais. Taip siekiama „nušauti kelis zuikius vienu šūviu“, t.y. iškeliami keli tikslai – tiek proceso greitumas ir operatyvumas, tiek ir teisės į tinkamą bylos nagrinėjimą įgyvendinimas.

1.3. Teisės į tinkamą teismo procesą įgyvendinimo užtikrinimas

Teisės į tinkamą teismo procesą principą tiesiogiai įtvirtina Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str., nustatantis kiekvieno asmens teisę, kad jo bylą per protingą laiką išnagrinėtų pagal įstatymą sudarytas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Šalių ginčą teismas privalo išspręsti per protingai trumpą laiką, nes „lėtas“ teisingumas, kaip jau aptarta, yra blogas teisingumas. Teisės į tinkamą teismo procesą pažeidimas pasireiškia įvairiai: tinkamai nepranešama šalims posėdžio vieta ir laikas, nepagrįstai neleidžiama išdėstyti savo argumentų, nepalankus sprendimas priimamas asmeniui, neįtrauktam į bylą, bylą nagrinėjantis teisėjas yra asmeniškai ar kitaip suinteresuotas jos baigtimi, byla pažeidžiant viešumo principą, nagrinėjama už uždarytų durų, it t.t.³⁰ Daugiau kaip 400 naujų CPK pakeitimų, kurių didžioji dalis įsigaliojo 2011-10-01, visų pirma, sudarys sąlygas geresniam teisės į teisminę gynybą principo įgyvendinimui ir jo užtikrinimui. Atsižvelgiant į Konstitucinio teismo jurisprudenciją bei siekiant užtikrinti tinkamą asmenų pažeistų teisių gynybą, peržiūrėtos normos, kuriomis nustatomas teismo sprendimo surašymas ir paskelbimas.³¹ Šiomis nuostatomis įgyvendinami Konstitucinio Teismo nutarimai, be to, siekiama spręsti pačias aktualiausias teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo problemas (teismo sprendimų priėmimas ir skelbimas, sprendimo už akių institutas, procesinio bendrininkavimo santykiai ir kt.).

Vienas iš pavyzdžių, kaip bandoma spręsti išryškėjusias problemas, galėtų būti nuostata, kuria reglamentuojamas bylos priskirtinumas bendrosios kompetencijos arba specializuotiems, t.y. nuo 1999 m. Lietuvos Respublikoje veikiančioms administraciniams teismams³². Iki šiol buvo kritiškai vertinama norma, kurioje numatoma, kad priskirtinumo

³⁰ *Cit. op. 13*, p. 152-154.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos*. Nr. 35/03-11/06.

³² Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas (su papildymais ir pakeitimais), Valstybės Žinios, 1999, Nr. 13-309.

taisyklių nepaisymo rezultatas yra atitinkamai ieškinio atmetimo pagrindas. Be to, buvo įvertintos praktikoje susidarančios situacijos, kai asmens bylą nagrinėti atsisako tiek bendrosios kompetencijos, tiek administraciniai teismai. Tokiais atvejais asmuo, norintis ginti savo pažeistas teises atsidurdavo teisinėje aklavietėje, buvo užkertamas kelias pasinaudoti teise į teisminę pažeistų subjektinių teisių gynybą, t.y. nepaisoma vieno iš esminių civilinio proceso teisės tikslų. Netobula taisyklė pakeičiama kur kas patogesne nuostata. „Patogesnė“ šiuo atveju reiškia tai, kad asmeniui vieną kartą kreipusis į teismą, subjektinių teisių gynimo „mechanizmas“ nesustos: net ir tuo atveju, kai byla iš tikrųjų priskirtina pagal jos faktines aplinkybes kitam teismui, ieškinys nebus atmetamas, atvirkščiai – numatyta pareiga priimti tokį ieškinį ir perduoti spręsti dėl jo teisingumo. Taip bus užtikrintas proceso nepertraukiamumas. Taigi bus sutaupoma tiek laiko, tiek ir finansiniu požiūriu: nereikės kreiptis iš naujo į specializuotą teismą ir daryti atitinkamų pataisymų procesiniuose dokumentuose, abejojant dėl teismo kompetencijos. Be to, procesas taps paprastesnis ir prieinamesnis, kartu, bus sudarytos geresnės galimybės įgyvendinti kiekvieno asmens subjektines teises civiliniame procese. Akivaizdu, kad ankstesnė situacija turėtų būti traktuojama kaip teisinio reglamentavimo trūkumas. Neabejotina, kad atitinkamas pakeitimas, atsižvelgiant į praktikoje pasitaikančias situacijas, kai byla, atsisakius ją priimti visiems teismams, apskritai niekur nebesprendžiama, buvo būtinas.

Kitas pavyzdys, kai apsunkinamas teisės į teisminę gynybą įgyvendinamas – atvejai, kai teismas atsisako priimti pateikiamą ieškinį dėl formalių trūkumų. Pavyzdžiui, pirmosios instancijos teismas 2006-12-07 nutartyje dėl ieškinio trūkumų šalinimo nurodė, kad ieškinyje nėra išvardinti prie ieškinio pridedami dokumentai ir ši trūkumą būtina ištaisyti. Ieškovas A. Š. dėl ieškinio trūkumų šalinimo pateiktame teismui 2007-01-05 ieškinyje nenurodė pridedamų prie ieškinio priedų ir nepašalino nurodytų ieškinio trūkumų.³³ Manytina, kad minėtu atveju trūkumas turėjo būti priskirtas prie netikslumų, kurie nesudaro esminių kliūčių tolesnei proceso eigai ir nėra kliūtis atlikti procesinius veiksmus, kurių yra prašoma pateiktame procesiniame dokumente, todėl negali būti pagrindu taikyti procesinio dokumento trūkumų šalinimo institutą. Tokių atvejų, kaip matome, Lietuvos teismų praktikoje taip pat pasitaiko. Iki 2011 m. CPK pakeitimo įstatymo įsigaliojimo, teismas galėjo paprasčiausiai atsisakyti priimti dokumentus dėl bylos iškėlimo, jei juose nebus nurodyta data, netinkamai

³³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje A.Š. v. AB „Kalnapilis-Tauro grupė“ (pagal A. Š. atskirąjį skundą dėl nutarties grąžinti ieškinį), Nr. 2-145/2007, kat. 106.3.

nurodytas teismo pavadinimas, nepateikti įrodymai ir pan. Įsigaliojus 2011 m. CPK pakeitimams, teismas privalo priimti tokius dokumentus, o trūkstama informacija bus surenkama vėliau. Siekiant išspręsti minėtą problemą, pakeitimuose griežčiau reguliuojami atvejai, kai teismas privalo priimti ieškinį ir taikyti procesinio dokumento trūkumą šalinimo institutą.

Žinoma, galima būtų pateikti ir daugiau CPK pakeitimų pavyzdžių, kuriais siekiama užtikrinti asmenų teisės į tinkamą teismo procesą įgyvendinimo, tačiau manytina, kad aprašyti pakeitimai pakankami pagrįsti teiginį, kad įstatymų leidėjas, reformuodamas CPK nuostatas siekia ir būtent tokio tikslo.

1.4. Sąžiningos šalies apsauga ir sudrausminimo priemonės

Dar vienas iš pakeitimų tikslų yra siekis užkirsti kelią šalims piktnaudžiauti procesu ir kartu apginti sąžiningą civilinio proceso šalį. Praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje seras J. Jacobsas gaišatį, kaštus ir piktnaudžiavimą pavadino trigalve hidra, kuri kankina teisingumo vykdymo sistemą. Galima teigti, kad piktnaudžiavimas yra viena iš didžiausių civilinio proceso problemų. Nesąžiningu procesinių teisių įgyvendinimu pažeidžiamos kitų proceso dalyvių teisės ir teisėti interesai. Jei žvelgsime plačiau, piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis iš esmės pažeidžia ir visos visuomenės interesus, kadangi tokiais veiksmais kėsinama į teisminės valstybės valdžios galias tinkamai vykdyti jai pavestas funkcijas, t.y. nagrinėti ir spręsti civilines bylas.³⁴ Tiek viešasis, tiek privatus interesas reikalauja, kad teismo darbas būtų veiksmingas ir racionalus, o teismo procesas vyktų tik prireikus. Teisingumo sistema išlaikoma iš mokesčių mokėtojų pinigų, o tai daug kainuoja. Teismo veikla reikalinga daug lėšų ir laiko, moralinės ir psichologinės dalyvių įtampos. Taigi, į teismo procesą negalima žiūrėti kaip į žaidimą ar sąskaitų suvedimą. Visi proceso dalyviai privalo elgtis sąžiningai ir bendradarbiauti esant bet kuriai civilinio proceso stadijai, be to, būtina užkirsti kelią šalims piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis. Atsižvelgiant į tai, teismas privalo turėti atitinkamus įgaliojimus ir priemones, kad galėtų užtikrinti spartų ir veiksmingą bylos nagrinėjimą.³⁵

³⁴ BRAZDEIKIS, Aurimas. *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis / Abuse of procedural rights*. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, teisė (01S) Vilnius, 2011, p. 24.

³⁵ *Cit. op.* 13, p. 192-199.

Priimdamas 2011 m. CPK pakeitimus Lietuvos įstatymų leidėjas nemažai dėmesio skyrė ir piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis problemoms. Procesiniai atsakomybės priemonių už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis aspektai ankstesnėje CPK redakcijoje buvo aptarti tik fragmentiškai. Aurimo Brazdeikio daktaro disertacijoje laikomasi pozicijos, kad civilinio proceso teisėje turėtų būti įdiegtos veiksmingesnės priemonės atlyginti tam tikrus dėl piktnaudžiavimo patirtus turtinius ar neturtinius praradimus, nei civilinės atsakomybės taikymas. Visų pirma, tai turi būti daroma paskirstant bylinėjimosi išlaidas atsižvelgiant į asmenų elgesį procese.³⁶ Būtent tokia teismo teisė ir įtvirtinta naujojoje CPK 93, 94 ir 96 str. redakcijoje, kurioje numatomas bylinėjimosi išlaidų paskirstymas atsižvelgiant į šalių netinkamą elgesį ir sąžiningumą procese. Įstatymų leidėjas siekia užkirsti kelią bylų vilkinimui ir piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis ir taip apsaugoti teisėtus sąžiningos šalies interesus. Ar šis tikslas bus įgyvendintas, priklausys tiek nuo ginčo šalių išmanumo naudojantis 2011 m. CPK pakeitimais, tiek ir nuo teismų valios priimančią sprendimus, kuriais vienaip ar kitaip paskirstomos susidariusios bylinėjimosi išlaidos.

Kita vertus, ir sprendimo už akių priėmimo institutas, anot prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus, turėtų būti laikomas šalies, ignoruojančios ir vilkinančios teismo procesą sudrausminimo ir proceso koncentruotumą užtikrinančia priemone.³⁷ 2003-01-01 įsigaliojusio CPK normomis Lietuvos civilinio proceso teisėje buvo naujai įtvirtintas sprendimo už akių institutas, jau pasiteisinęs kaip teismų praktikoje sėkmingai taikoma veiksminga kovos su bylų vilkinimu ir piktnaudžiavimu procesu priemonė. Be to, sprendimo už akių atsiradimas teigiamai veikia bylininkų ir teisininkų praktikų mentalitetą, skatina atsakingiau žiūrėti į pareigą rūpintis operatyviu ir tinkamu bylos išnagrinėjimu bei pareigą kooperuotis, siekiant išnagrinėti bylą tinkamai per protingus terminus. Tačiau reikia pripažinti, kad „skolinantis“ užsienio šalių sprendimo už akių teisinį reglamentavimą 2003 m. CPK kūrėjams nepavyko išvengti pagrindinės teisinio „transplantavimo“ bėdos – iš skirtingų teisinių sistemų perimtų teisės normų tarpusavio nesuderinamumo ir jų nesuderinamumo su kuriama (keičiama) nacionalinės teisės sistema. Apibendrintai, anot Rimanto Simaičio, būtų galima nurodyti tris pagrindines sprendimo už akių Lietuvos civiliniame procese problemines sritis. Visų pirma, sunkumų kėlė sprendimo už akių turinio klausimo reglamentavimas, neaišku, kokia turėtų būti įrodymų vertinimo apimtis ir koks

³⁶ *Cit. op.* 34, p. 36.

³⁷ NEKROŠIUS, Vytautas. Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaikyti šalis? In *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje 2004 m. rugsėjo 16-19 d.* Konferencijos medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 11.

pobūdis. Antroji probleminė sritis – garantijų šaliai, kurios atžvilgiu priimtas sprendimas už akių, reikalauti peržiūrėti šį sprendimą, nepakankamumas. Trečioji kliūtis, trukdanti sėkmingai taikyti sprendimo už akių institutą ir pasiekti jį reglamentuojančių normų efektyvumą, nustatoma sistemiškai aiškinant Lietuvos civilinio proceso normas kaip vientiso teisės akto sudėtinės dalis: tampa akivaizdi darnaus prieš aštuonis metus CPK atsiradusio sprendimo už akių instituto ir jo tam tikrų elementų išikomponavimo į CPK sistemą problema.³⁸ Idėjos, numatyti formalų visų byloje esančių įrodymų vertinimą bei sutrumpintus motyvus, paskirtis buvo itin ambicinga – suderinti formalus įrodymų vertinimo ir sutrumpintų motyvų surašymo operatyvumą ir paprastumą su visų byloje esamų įrodymų vertinimo visapusiškumu. Turint omenyje, kad byloje gali būti ir tarpusavyje prieštaraujančių ieškovo bei atsakovo įrodymų, akivaizdu, kad šiems planams *a priori*³⁹ buvo lemta sužlugti. Sąvoka „formalus įrodymų vertinimas“ pati savaime yra alogiška. Joje užprogramuotas neišsprendžiamas vidinis prieštaravimas, kuris tiesiogiai pasireiškia, kai tiek ieškovas, tiek atsakovas nurodo ir (arba) pateikia kokius nors jiems palankius įrodymus. Tarptautinė praktika patvirtina, kad galimas arba tik vienos šalies formalus įrodymų vertinimas, arba visų byloje įrodymų vertinimas, bet tada jis jau nebegali būti formalus.⁴⁰ Panašu, kad buvo bandyta išrasti „lietuvišką dviratį“, kaip pasakytų prof. habil. dr. V. Nekrošius. Sprendžiant šią problemą, reikėjo aiškiai apsispręsti, kurį sprendimo už akių modelį pasirinkti „tikrąjį“ ar „netikrąjį“⁴¹, nes teismų praktikos pastangos optimaliai suderinti nepakankamai derinčius sprendimo už akių instituto elementus buvo bevaisės.

Iki 2011-10-01 CPK nuostatomis sprendimo už akių priėmimo dėl to, kad šalis nepateikia paruošiamojo dokumento (atsiliepimo į ieškinį, dupliko, tripliko ir kt.), klausimai buvo reguliuojami itin neaiškiai ir neišsamiai. Įstatyme net nebuvo vienareikšmiškos nuostatos, kad sprendimą už akių galima priimti, kai nepateikiamas duplikas, triplikas. Šias spragas formuojant atitinkamą praktiką turėjo užpildyti teismai, kurie pasitelkę plečiamąjį teisės aiškinimą suformulavo taisykles, kad nagrinėjant bylas tiek žodine, tiek rašytine tvarka gali būti priimamas sprendimas už akių, t.y. normos turi būti taikomos ir tais atvejais, kai

³⁸ SIMAITIS, Rimantas. Sprendimas už akių Lietuvos civiliniame procese. In *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje 2004 m. rugsėjo 16-19 d.* Konferencijos medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 54.

³⁹ *Liet.* iš anksto.

⁴⁰ *Cit. op.* 38, p. 47-48.

⁴¹ Sąvokos „tikrasis sprendimas už akių“ ir „netikrasis sprendimas už akių“ aiškinamos aptariant CPK pakeitimų esmę magistro darbo antroje dalyje, p. 34-37.

šalis nepateikia procesinio dokumento,⁴² ir tais, kai neatvyksta į teismo posėdį. 2011 m. CPK pakeitimais užpildoma reglamentavimo spraga, įtvirtinamos aiškios taisyklės, kad sprendimo už akių priėmimo institutas taikomas nagrinėjant bylas tiek žodine, tiek rašytine tvarka. Konkretizavimas būtinas, nes nepaisant procesinių skirtumų piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis ir vilkinti bylos nagrinėjimą galima abiem atvejais, todėl atitinkama sąžiningos šalies apsauga neturėtų būti taikoma išimtinai žodiniame procese. Tokiu atveju instituto funkcionalumas nebūtų pakankamai įgyvendinimas ir todėl aprašyti pakeitimai – būtini.

1.5. Taikaus ginčų sprendimo skatinimas

Jei kalbėsime apie modernaus civilinio proceso tikslus vis dažniau galima išgirsti posakį: „Taikyti, užuot teisti“. Iš tikrųjų, kas yra svarbiau, kai kalbame apie civilinio proceso tikslus – sutaikyti ginčo šalis ir pašalinti konfliktą iš visuomenės pačiu švelniausiu būdu ar išspręsti ginčą iš esmės įgyvendinant valstybės nustatytas materialinės teisės normas ir pašalinti konfliktą gana griežtai valstybei pasakant, kad viena ginčo šalis yra teisi, o kita – ne.⁴³ Net ir socialinio civilinio proceso tėvas F. Kleinas teikė pirmenybę būtent civilinio proceso tikslui – pašalinti konfliktą: anot jo, kiekvienas ginčas daro neįkainojamai didelę neigiamą įtaką visuomenės dvasiai, jei kaip galima greičiau nėra pašalinamas, ko ir turėtų siekti protinga visuomenė.⁴⁴ Proceso koncentruotumą jis tiesiogiai siejo su socialine proceso funkcija, būtinumu greičiau atkurti ginčo pažeistus deramus visuomeninius ir ekonominius santykius. Teismo procese ilgainiui turi būti elgiamasi protingai. Kiekvienas teisinis konfliktas – tai sunkus asmenų santykių ir civilinės apyvartos pažeidimas. Užuoat deramai ir darniai plėtojės santykius, kurie gyvuotų visuomenės labui, teismo procesas pasėja susierzinimą, priešiškumą ir pyktį. Kiekviena tokio konflikto diena didina šią priešpriešą ir ji paveikia ir kitus asmenis. Visiškai aišku, kad šio reiškinio negalima visiškai išvengti, nes konflikto priežasčių yra daug, tačiau protinga visuomenė turėtų siekti kuo greičiau panaikinti šiuos konfliktus. Kiekvienas ginčas, nebūdamas kiek galima greičiau pašalintas, daro nepaprastai didelę neigiamą įtaką visuomenės dvasiai.⁴⁵ Atsižvelgiant į tai, civiliniam procesui keliamas tikslas – kuo greičiau

⁴² Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 14 d. nutartis, civilinėje byloje UAB „Baltic vilsis“ v. R.D., Nr. 2-1166/2011, kat. 116.5.3.

⁴³ *Cit. op.* 37, p. 47-48.

⁴⁴ KLEIN, F., ENGEL, F., *Der Zivilprozeß Österreichs*. Mankeim, 1927, p. 186-196.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 195.

atkurti teisinę taiką tarp šalių – įtvirtinamas pačiu aukščiausiu tarptautiniu lygiu. Kaip pavyzdį galime pateikti Vokietiją, kur taikaus ginčų sprendimo skatinimo tendencija išryškėjo jau 2001 metais, vykdant civilinio proceso reformas. Kaip ir daugelyje kitų šalių, Lietuvoje aptariamų pakeitimų pagalba taip pat siekiama skatinti taikų ginčų sprendimą, taikinamojo tarpininkavimo, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo, taikymą. Per 2011 metų aštuonis mėnesius Lietuvoje išnagrinėta 144,7 tūkst. civilinių bylų, iš jų 3656 bylų nagrinėjimas baigėsi proceso šalims sudarius taikos sutartį. Tai sudaro 2,5 proc. visų bylų. Panašus susitaikiusiųjų skaičius buvo ir ankstesniais metais, išskyrus ekonominės krizės pika 2010-aisiais, kai taikos sutartimi baigėsi tik 0,6 proc. visų nagrinėjamų civilinių bylų.⁴⁶ Tokie statistiniai duomenys akivaizdžiai patvirtina taikaus ginčų sprendimo skatinimo būtinybę. Kaip teigia Teisėjų tarybos pirmininko pavaduotojas, LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjas Egidijus Laužikas, civilinis procesas itin skatina taikymąsi – tai taupo ir laiką, ir pinigus. Asmenims, išsprendusiems ginčus minėtu būdu, taikomos bylinėjimosi išlaidų lengvatos. Vis dėlto kol kas lietuviai, pasak teisėjo, taikytis nelinkę, tuo nesuinteresuoti ir advokatai. Nenorą taikytis lemia ne tik finansinis advokatų interesas, bet dažnai ir visų susitaikymo pranašumų nežinojimas. Tokią situaciją galima pataisyti pasikeitus CPK 231 str. 1 d. numatyta galimybe taikyti taikinamąjį tarpininkavimą, kitaip vadinamą mediacija. Iki šiol įstatyme nebuvo detalizuota taikinimo procedūros eiga. Šiuo metu teismui yra suteikiamas labai aktyvus vaidmuo, dažnai net besiribojantis su nešališkumo ir koncentruotumo, ekonomiškumo principų pažeidimu, kad tik byloje būtų sudaryta taikos sutartis. Vadinasi, Lietuvoje priėmus aprašytus pakeitimus, tarsi patvirtinama, kad ginčo teisenoje bylos išsprendimo iš esmės ir šalių sutaikymo tikslų konkurencija neabejotinai sprendžiama šalių sutaikymo naudai. Taikiam ginčų sprendimui suteikiamas prioritetas bet kurioje civilinio proceso stadijoje. Ginčo išsprendimas priimant galutinį sprendimą byloje, yra traktuotinas kaip šalutinis, įgyvendinamas tik nepavykus šalių sutaikyti.⁴⁷ Bylinėjimasis teisme turėtų tapti paskutine galimybe išspręsti ginčą. Ir šalių, ir visuomenės interesų požiūriu daug priimtinau kilusį ginčą išspręsti taikiai, nesikišant teismui, kitais metodais – derybomis, tarpininkavimu, taikinimo procedūra ir t.t. Todėl teisminės gynybos prieinamumo principo ribojimais nederėtų laikyti atvejų, kai įstatymai įpareigoja šalis prieš kreipiantis į teismą, pamėginti

⁴⁶ Priedas Nr. 1 (2011 metų Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose), [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>> [žiūrėta 2012-03-16]; IR 2010 metų Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose), [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>> [žiūrėta 2012-03-16];)

⁴⁷ *Cit. op.* 37, p. 15-17.

išspręsti ginčą neteisminiu būdu. Išsprendus ginčą ne teismo tvarka būtų sutaupyta šalių ir teismo darbo laiko, finansinių išteklių ir galbūt išsaugoti geri šalių tarpusavio santykiai.⁴⁸

1.6. Veiksmingas viešojo intereso gynimas civiliniame procese

Kitas ypač svarbus 2011 m. CPK pakeitimas, susijęs su mokslinėje literatūroje dažnai nagrinėjamu viešojo intereso gynimo civiliniame procese klausimu. Diskutuotina, kokių būdu turėtų būti ginamos visai visuomenei bendros vertybės ir jos interesai, kokiems subjektams suteikiama teisė atstovauti teisme ir reikšti ieškinius. Siekiant teisinio aiškumo viešojo intereso gynimo srityje, CPK normose konkretizuojama, kokiuose įstatymuose numatytais atvejais (CK, CPK ir kituose įstatymuose) prokuroras turi teisę kreiptis į teismą, pateikdamas ieškinį dėl viešojo intereso gynimo. Išplečiama teismų kompetencija aiškinant viešojo intereso sąvoką ir sprendžiant, kada panašaus pobūdžio pažeidimai gali būti nustatomi: ne tik įstatymo, bet ir kitu pagrindu, galima ginti asmens, visuomenės arba valstybės teises ir teisėtus interesus. Praplečiamas subjektų ratas, sukonkretinama, kad tokią funkciją atlieka ir valstybių, bei savivaldybių institucijos. Tokiu būdu įtvirtinama norma tampa lankstesnė, nėra baigtinio sąrašo ir iki tol neaiškios ir sunkiai suprantamos tvarkos patikslinimo dėka instituto praktinio pritaikymo atvejų turėtų daugėti.

1.7. Civilinio proceso modernizavimas

Modernizavimas vykdomas keliomis kryptimis, t.y. išgaliojus pakeitimams ir tinkamai juos taikant teismų praktikoje, pirmiausia, šalims turėtų būti sudaromos geresnės galimybės įgyvendinti savo teises civiliniame procese, skatinama moderni komunikacija ir šiuolaikinių technologijų naudojimas, taip pat, turėtų būti visapusiškai palengvintas teismų darbas, be to, įtvirtintos aiškesnės civilinio proceso taisyklės ir pašalintos jau atpažintos praktinės problemos bei teisinio reglamentavimo spragos. Nors civilinio proceso teisės modernizavimas neapsiriboja naujausių technologijų diegimu, vis dėlto, viena ryškiausių 2011 m. CPK pakeitimo įstatymo tendencijų yra elektroninių ryšių naudojimas teisinėje praktikoje. Globalizacijos judėjimas, apimantis beveik visas mūsų pasaulio ir žmogaus gyvenimo sritis, kurio santykį su nacionaliniu civiliniu procesu analizuoja prof. Habil. Dr.

⁴⁸ *Cit. op.* 13, p. 144.

Peter Gilles, nebūtų atsiradęs, jei ne „varomoji jėga“ – visą Žemės rutulį apglėbęs informacijos ir komunikacijos tinklas (pasaulinis žiniatinklis, internetas).⁴⁹ Pasitelkiant informacines ir elektronines ryšių priemones supaprastinamas visas procesas. Tikimasi, kad tai sudarys prielaidas proceso operatyvumui, sumažins bylinėjimosi išlaidas. „Informacinės technologijos leidžia darbus organizuoti paprasčiau bei sutaupyti ir laiko, ir pinigų. Teismuose jau pradėti daryti garso įrašai, pakeisiantys protokolavimą ranka, vyksta elektroninis dokumentų apsikeitimas tarp teismo ir bylos šalių ir pan. Modernius sprendimus ir toliau plačiai diegsime tiek teismų veikloje, tiek ir kitose srityse. Pavyzdžiui, jau esame pasiūlę teisės aktus skelbti ne popierinėse „Valstybės žiniose“, o elektroninėje erdvėje ir taip per metus sutaupyti ne mažiau nei 1 mln. litų, kartu užtikrinant patogią informacijos paiešką“, - sako teisingumo ministras Remigijus Šimašius. Daugiau teismo procesų į elektroninę erdvę persikels nuo 2013 m., kuomet įsigalios tai numatančios CPK nuostatos. Tai leis dar labiau sumažinti teismų darbo krūvius, trumpinti juose eiles, sparčiau spręsti bylas bei vykdyti teisingumą nedidinant teisėjų skaičiaus, o išnaudojant modernias priemones.⁵⁰

Modernių technologijų naudojimas teismo procese, palyginus seniai nebe naujiena senųjų Europos Sąjungos valstybių narių civiliniame procese. Daugelyje šalių jau kuris laikas teismo posėdžio eiga yra fiksuojama garso įrašu (pvz. Vokietija, Austrija ir kt.). Atsižvelgiant į asmenų ir institucijų pateiktus pasiūlymus ir argumentus, svarstant 2011 m. CPK pakeitimo įstatymo projektus⁵¹, Lietuvoje taip pat įtvirtinta rašytinio protokolo pirmenybė derinant fiksavimą pagal CPK 168 str. ir 170 str. 3 d.: jei dėl techninių kliūčių nepavyksta tinkamai užfiksuoti teismo posėdžio ar jo dalies garso įrašu, vadovaujamosi teismo posėdžio protokole esančia informacija. Taip įstatymų leidėjas siekia išvengti pavojų, susijusių su techninių priemonių naudojimu teismo procese. Tokie pakeitimai, pašalinantys fiksavimo garso įrašu trūkumus, turėtų leisti sumažinti klaidų ir netikslumų, todėl susipažinus su garso įrašu neatsiras pagrindų, teikti skundus dėl fiksavimo trūkumų.

⁴⁹ GILLES, Peter. Skirtingų nacionalinių teisės normų vienodinimas ir derinimas remiantis civilinio proceso teisės europeizacijos pavyzdžiu. In *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje 2004 m. rugsėjo 16-19 d.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 61.

⁵⁰ *Cit. Op.* 26.

⁵¹ *Cit. Op.* 4; *Cit. op.* 5; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XI-1409(2) [interaktyvus] 2011-06-10. [žiūrėta 2011-11-01] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401117> [žiūrėta 2011-11-01].

Keičiama iki šiol galiojusi, bet per visą jos taikymo laikotarpį aiškiai teisinėje praktikoje nepasiteisinusi, procesinių dokumentų įteikimo viešo paskelbimo būdu tvarka. Paskelbimas spaudoje kaip viešo dokumentų įteikimo forma nepasiteisino dėl to, kad praktiškai tokia nuostata vargu ar gali būti pritaikoma. Tikimybė, kad asmuo, kuriam įteikiama tokiu būdu, perskaitys būtent tą laikraštį ir būtent pranešimo paskelbimo dieną, yra itin maža. Civilinio proceso reguliavimo, paremto vien tikimybėmis, kai nepaisoma teisinio tikrumo principo, ir proceso šalies teisių, šiuolaikinėje teisinėje valstybėje negali būti, todėl aprašytoji norma turėjo būti privalomai reformuojama – atsižvelgiant į susidariusią situaciją toks netinkamas teisinis mechanizmas turėjo būti pakeistas patogesniu ir funkcionalesniu. Procesiniai dokumentai dabar turi būti įteikiami specialiaje tinklalapyje internete. Tai leis išvengti papildomų betikslių bylinėjimosi išlaidų, nes dėl tokios normos įtvirtinimo nebereikės mokėti už brangiai kainuojantį paskelbimą spaudoje. Šias išlaidas tekdavo apmokėti bylos šalims. Vidutiniškai du tokie skelbimai kainavo apie 250 lt. Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, per metus tokių skelbimų Lietuvos teismai paskelbia apie 2,4 tūkst., t.y. apie 600 tūkst. litų išlaidų, kurios buvo priteisiamos iš žmonių.⁵² Be to toks paskelbimas turėtų tapti ir greitesnio procesinių dokumentų įteikimo forma, nes nebereikės laukti, kol pranešimas bus išspausdinamas. Kitas tokio pakeitimo tikslas, kad vienoje viešai prieinamoje interneto svetainėje pateikiama informacija būtų lengvai ir greitai randama. Atitinkamai, siekiant derinti civilinio proceso principus ir kartu išlaikyti abiejų šalių teisių pusiausvyrą, tam, kad būtų užtikrinta kitos proceso šalies teisė būti išklausytai, papildomai siaurinamas sąrašas atvejų, kada gali būti naudojamas viešo paskelbimo būdas, – numatoma mažiau atvejų, kai galima pasinaudoti tokia procesinių dokumentų įteikimo forma. Kita vertus, procesinių dokumentų įteikimo reformavimui įtakos turėjo ir naujojo Europos Sąjungos „Dokumentų įteikimo“ reglamento įgyvendinimas⁵³. Reglamento tikslas – gerinti ir spartinti dokumentų perdavimą ir įteikimą valstybėse narėse, supaprastinti tam tikrų reglamento nuostatų taikymą ir padidinti teisinį tikrumą pareiškėjui ir adresatui. Panašius tikslus įgyvendinti Lietuvos vidaus teisėje siekiama nacionalinių nuostatų, reglamentuojančių dokumentų įteikimą, reformavimu.

Padaryti teismų darbą operatyvesnį ir patogesnį žmogui leis ir nuo 2013 metų įsigaliosiančios CPK nuostatos, kurių nebuvimas kai kuriais atvejais lėmė biurokratizmą

⁵² *Cit. op.* 49.

⁵³ 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas) ir panaikinantį Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000, OL, 2007 L 324, p. 79–120.

teismuose. Numatytas sąrašas tam tikrų subjektų, kuriems procesinius dokumentus teismas įteiks vien tik elektroninių ryšių priemonėmis, taip kartu atsisakant popierinės tiesiogiai įteikiamos dokumentų formos. Siekiant supaprastinti formalų ir sudėtingą dokumentų perdavimą, įtvirtinama galimybė žmogui visus su byla susijusius dokumentus teismui perduoti ir iš jo gauti elektroniniu būdu. Taip asmuo ir pats teismas greičiau ir patogiau gaus visą su nagrinėjama byla susijusią informaciją, be to sutaupys laiko ir pinigų, nes nebereikės krūvos popierių siuntinėti paštu. Tam, kad priimti pakeitimai neliktų vien deklaratyviomis nuostatomis, jau dabar numatytos bylinėjimosi išlaidų lengvatos asmenims, kurie pateikia procesinius dokumentus teismui tik elektroninių ryšių pagalba. Tokiu būdu, ne tik įtvirtinama naujovė, bet ir numatomos normos, padėsiančios įgyvendinti ją praktikoje. Manytina, kad tai itin modernios teisėkūros pavyzdys, kai apsvaistoma ne tik pakeitimo forma ir būtinybė, bet ir praktinio pritaikomumo galimybės. Visgi sunku būtų tokias „papildomas“ normas, kurios palengvintų technologijų įdiegimą, priskirti prie būtinų. Šių pakeitimų įtvirtinimą galima laikyti alternatyvaus sprendimo pasirinkimu, t.y. galėtų būti pateisinami ir kiti praktinio įgyvendinimo skatinimo būdai. Galbūt tokių civilinį procesą modernizuojančių normų „prigijimas“ teisinėje tikrovėje, atsižvelgiant į globalizacijos procesus ir spartėjančią daugelio darbo procesų elektronizaciją, ir be šių, mano pavadintų „papildomomis“, normų būtų įmanomas. Tikėtina, kad pakeista nuostata būtų taikoma, tačiau toks įstatymų leidėjo žingsnis yra pagirtinas vien jau dėl to, kad taip siekiama ypač greitos atitinkamų, civilinį procesą „elektronizuojančių“, normų adaptacijos teisinėje praktikoje. Anot teisingumo ministro Remigijaus Šimašiaus, tokia praktika turi tapti įprasta, nes tai leis sumažinti teismų darbo krūvius, sparčiau spręsti bylas bei vykdyti teisingumą nedidinant teisėjų skaičiaus, o išnaudojant modernias priemones. Austrijoje, Estijoje ir kitose šalyse, kur buvo diegiamos panašios sistemos, tai davė gerus rezultatus.⁵⁴

⁵⁴ Komentuojama straipsnyje *Elektronizuotas teismų ir antstolių darbas bus patogesnis žmonėms* [interaktyvus], 2009-11-12. [žiūrėta 2012-02-22] Prieiga per internetą: <<http://www.teisesforumas.lt/index.php/idomybes-ir-naudinga-informacija/879-teismu-darbo-elektronizavimas.html>> [žiūrėta 2012-02-22].

2. 2011 METŲ CIVILINIO PROCESO KODEKSO PAKEITIMŲ ESMĖ IR AIŠKINIMAS

Aktualus „renovuotas“ CPK perėmė tas pažangias idėjas, kurios jau senokai žinomos užsienio valstybių civiliniam procesui. Tačiau naujų idėjų įtvirtinimas nereiškia, kad civilinis procesas iš esmės pasikeis. Atkūrus nepriklausomybę praėję metai rodo, kad reformų sėkmę lemia žmogaus veiksnys. Todėl labai svarbu, kad teisėjai, advokatai, šalys teisingai suvoktų tas pažangias idėjas, kurias mūsų CPK perėmė iš užsienio valstybių patirties.⁵⁵ Ne veltui pirmojoje šio darbo dalyje buvo aptarti 2011 m. CPK pakeitimų tikslai ir būtinumas, kaip vaizdžiai yra pasakęs VI. Mačys: „Kas nori teisingai suprasti kurio neaiškaus įstatymo prasmę, tas turi išsiskaityti į jo motyvus, o ne trypti aplink straipsnio tekstą, nes tuomet jis būtų raidėdžiu arba straipsnininku ir pražiūrėtų proceso įstatymų kilniąją dvasią; tuomet, būdamas teisėju ar advokatu, jis nesusaugotų aukštųjų teisingumo idealų, o tasai saugojimas yra kiekvieno teisininko prievolė.“ Taikant teisės normas akiai, gali kilti sunkiai numanomų padarinių.⁵⁶ Aptardami 2011 m. CPK pakeitimų tikslus ir būtinumą, nagrinėjome daugelį su procesine teise susijusių faktų, t.y. realias ir idealias aplinkybes, sudarančias procesinių normų aplinką, įtakos ir poveikio sritį. Konteksto supratimas reikalingas ne tik norint suprasti, dėl kokios priežasties ir kokių tikslu normos buvo sukurtos ar reformuotos, bet ir vėliau teisinėje praktikoje taikant ir aiškinant pakeistas ar papildytas nuostatas. Antrojoje darbo dalyje remdamiesi jau suformuluotais teiginiais bandysime aiškinti „normatyvinę procesinę teisę“, turint omenyje rašytines įstatymines teisės normas, priimtas 2011 m. CPK pakeitimo įstatymu. Pasitelksime ne tik lingvistinį, bet ir teleologinį, sisteminį, teismo precedento bei kitus teisės aiškinimo būdus. Jei teoriniame lygmenyje nepavyktų pasiekti vienareikšmiškų rezultatų ir suprasti 2011 m. CPK pakeitimų prasmės, išlieka teismo pareiga ištaisyti įstatymų leidėjo broką išaiškinant tikrąją teisės normos esmę ir sprendžiant ginčą vadovaujantis teise. Jau nuo Š. Monteskjė laikų visuotinai pripažįstama, kad aiškinti ir taikyti teisę ir kartu spręsti ginčus dėl teisės yra teismo prerogatyva.⁵⁷ Todėl darytina išvada, kad ateityje pakeitimų aiškinimas plėtosis ir bus kur kas išsamesnis, pagrįstas konkrečiomis gyvenimiškomis situacijomis, gali nutikti ir taip, kad vienos ar kitos formuluotės aiškinimas kiek pakis.

⁵⁵ *Cit. op.* 13, p. 95.

⁵⁶ *Cit. op.* 13, p. 164.

⁵⁷ *Cit. op.* 13, p. 18.

2.1. Teismų veiklos organizavimas

Visų pirma, siekiant tinkamai paskirstyti bylų skaičių bendrosios kompetencijos teismuose, peržiūrėtos CPK IV skyriaus nuostatos, reglamentuojančios teisingumą. Jei byla priskirtina bendrosios kompetencijos teismams, kitas žingsnis – nustatyti kuris iš teismų – apylinkės ar apygardos – įpareigotas nagrinėti bylą pirmąja instancija. Nuo šiol atsižvelgiama į ginčų pobūdį ir sudėtingumą. CPK 27 str. 1 d. nustatyta, kad visas šeimos, darbo bylas ir bylas dėl neturtinės žalos atlyginimo turėtų nagrinėti apylinkės teismai. Iki 2011 m. CPK pakeitimų bylos rūšinis teisingumas priklausė nuo prašomos kompensacijos dydžio. Tuo tarpu, darbo byloje svarbiausia yra pats Darbo kodekso normų pažeidimo nustatymas, pvz., neteisėtas atleidimas iš darbo, o ne pinigų priteisimas (tai jau būtų tik skaičiavimas), ginčo suma iš esmės nelemia bylos sudėtingumo, todėl šios kategorijos bylos bus nagrinėjamos tik apylinkės teismuose kaip pirmos instancijos teismuose. Be to, ir darbuotojui yra paprasčiau kreiptis į savo gyvenamosios vietos teismą (E. Laužikas, LAT).⁵⁸ Racionalu, kad darbo bylų nagrinėjime specializuotųsi tik tos pačios grandies teismai – apylinkių (pirmąja instancija) ir apygardų (apeliacine tvarka). Bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo taip pat susijusios su pačiais pažeidimais, ginčo suma nelemia bylos sudėtingumo, be to, dažnai reikalaujama suma ir priteisiama suma labai skiriasi, paprastai priteisiama mažiau, nei asmuo vertina jam suteiktas moralines kančias.

Siekiant teismų skirtingų grandžių krūvio subalansavimo, racionalu iš esmės itin ženkliai nedidinti ieškinio sumos, dėl kurios keistųsi rūšinis teisingumas, todėl nepaisant įvairių pakopų teismų siūlymų nustatyti 200 000 ar 300 000 litų ribą, nuo šiol apygardos teismams priskirtinos bylos, kuriose turtinio reikalavimo vertė yra daugiau nei 150 000 litų, t.y. 50 000 litų daugiau, nei buvo.

2.2. CPK Pakeitimai, spartinantys bylos nagrinėjimą

Bylos nagrinėjimas spartinamas įvairiais būdais ir priemonėmis: pakeitimais nustatomi procesiniai terminai tam tikriems procesiniams veiksams atlikti (pvz.: pagal CPK 36 str. 6 d. išsprendus bylos rūšinio teisingumo klausimą, byla kompetentingam teismui išsiunčiama per tris darbo dienas nuo specialios teisėjų kolegijos nutarties priėmimo dienos; pagal CPK

⁵⁸ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija.

69 str. 1 d., kai teisme nėra pakankamo skaičiaus teisėjų, nušalinimo klausimą sprendžia atitinkamas aukštesnės pakopos teismas ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo nušalinimo pareiškimo gavimo dienos; pagal CPK 133 str. 3 d., kai byla nagrinėjama iš esmės rašytinio proceso tvarka, apie teismo posėdžio datą, laiką, vietą ir teismo sudėtį skelbiama specialiaame interneto tinklalapyje ne vėliau kaip prieš septynias dienas iki teismo posėdžio dienos, ir pan.), šalims, kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims taikomos sankcijos už procesinių pareigų ir terminų pažeidimą bei teismo nurodymų nevykdymą (pvz. pagal CPK 51 str. 6 d., jeigu dėl atstovo ir atstovaujamojo pareigos pranešti teismui apie atstovavimo santykių pabaigą ar pasikeitimą neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo prireikia atidėti bylos nagrinėjimą, teismas gali atstovui ir (arba) atstovaujajam skirti baudą iki vieno tūkstančio litų; pagal CPK 69 str. 5 d., jeigu dalyvaujantis byloje asmuo piktnaudžiauja nušalinimo teise, bylą nagrinėjantis teisėjas ar teisėjų kolegija išsprendžia nušalinimo klausimą ir priima nutartį dėl baudos šiam asmeniui skyrimo; pagal CPK 191 str. 1 d. už nepagrįstą atsisakymą liudyti teismas gali skirti baudą iki vieno tūkstančio litų, ir kiti atvejai); žodinis bylos nagrinėjimas kombinuojamas su jos nagrinėjimu tik pagal pateiktą rašytinę medžiagą; nesudėtingos bylos nagrinėjamos supaprastinta tvarka (teismo įsakymas); šaliai neatvykus sprendimas priimamas už akių (pakeistas CPK 285 str.) ir t. t.⁵⁹

Pradėsime nuo pakeitimų pasirengimo nagrinėti bylą teisme stadijoje. Kadangi pasitaiko praktikos, kai skiriama nepagrįstai daug parengiamųjų teismo posėdžių, patikslintos įstatymo formuluotes, draudžiančias didesnę nei dviejų parengiamųjų teismo posėdžių skaičių. CPK 229 str. aiškintina taip, kad tinkamai organizuojant teisėjo darbą, turi būti užtikrinama, kad bylos nagrinėjimui būtų pasirengta ne daugiau kaip per du parengiamuosius teismo posėdžius. Aiškinant sistemiškai CPK 225 str. 7 p., 227 str. 1 d., 228 str. 1 d. ir 3 d. teismui suteikta teisė spręsti, koku būdu – žodžiu ar tik pagal rašytinę medžiagą, reikėtų pasirengti bylos nagrinėjimui. Vokietijos CPK 272 str. taip pat numatoma teismo teisė nuspręsti, kaip bus rengiamasi nagrinėti bylą – paruošiamųjų dokumentų, t.y. Vokietijos CPK 276 str. (vok. *Schriftliches Verfahren*) ar parengiamojo posėdžio būdu, t.y. Vokietijos CPK 275 str. (vok. *Früher erster Termin*).⁶⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad CPK 228 str. 3 d. turėtų būti aiškinama, kaip draudžianti teismui nustatyti mišrų pasirengimo bylai būdą: nutaręs rengtis nagrinėti bylą teisme parengiamajame teismo posėdyje, teismas negali papildomai

⁵⁹ Ne visi pakeitimai aptariami 2.2. skyrelyje, dalis nuostatų aprašomos 2.3. ir 2.4.

⁶⁰ Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005, BGBl. I S. 3202, (paskutinis pakeitimas 2011-12-22, BGBl. I S. 3044)..

skirti pasirengimo paruošiamųjų dokumentų būdu ir atvirkščiai. Tuo atveju, jei bylai rengiamasi paruošiamųjų dokumentų būdu pagal CPK 227 str. 2 d., pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu gali būti pateikiami ne daugiau kaip du paruošiamieji dokumentai (neįskaitant ieškinio ir atsiliepimo į pareikštą ieškinį). Ieškovas privalo pateikti dubliką (ieškovo atsiliepimą į atsakovo pareikštą atsiliepimą), o atsakovas – tripliką (atsakovo atsiliepimą į dubliką). Tai didžiausias leistinas paruošiamųjų dokumentų skaičius, įstatymų leidėjas nenumato nė vieno išimtinio atvejo, kai šis skaičius galėtų būti viršijamas. Taip pat įtvirtinamas ilgiausias terminas paruošiamiesiems dokumentams pateikti, t.y. teismas gali nustatyti ne ilgesnį kaip keturiolikos dienų terminą nuo paruošiamųjų dokumentų įteikimo dienos (CPK 227 str. 2 d.). Tam, kad teismas esant tam tikroms sąlygoms iš parengiamojo posėdžio kuo greičiau galėtų pereiti į bylos nagrinėjimo iš esmės stadiją, manydamas, kad papildomi pasirengimo nagrinėti bylą teisme veiksmai nereikalingi, iškart priėmęs ieškinį gali priimti nutartį bylą nagrinėti iš esmės (CPK 225 str. 7 p.). Taupant teismo darbo laiką, CPK 232 str. atsisakyta reikalavimų minėtoje nutartyje nurodyti ieškovo reikalavimų esmę bei įrodymus, kuriais šie reikalavimai yra grindžiami, taip pat atsakovo atsikirtimų į pareikštą reikalavimą esmę bei įrodymus, kuriais šie atsikirtimai yra grindžiami. Minėtų duomenų nurodymas teismo nutartyje nesukuria teisinių pasekmių, nevaržo nei šalių, nei bylą nagrinėjančio teismo, todėl esant dideliame teismų darbo krūviui laikytinas pertekliniu.⁶¹ Vis dėlto teisėjas privalo bylą nagrinėti, laikydamasis įstatymo reikalavimų, o ne „kaip jam patogiau“, todėl siūlymas apskritai atsisakyti tokios nutarties abejotinas. CPK 232 str. numatyta nutartis yra naudinga, kadangi ja galutinai išsprendžiami visi parengiamieji klausimai, nustatomas teismo posėdžio laikas, vieta ir pan.⁶² Šalių nesutikimas su perėjimu į bylos nagrinėjimą taip pat dažnai būna grindžiamas siekiu užvilinti bylos nagrinėjimą, todėl reikėtų pritarti, kad tik pats teismas turėtų įvertinti, ar byla parengta taip, kad galima būtų iškart pereiti į teismo nagrinėjimo stadiją (CPK 231 str. 5 d.).

Proceso operatyvumas skatinamas ir peržiūrint nuostatas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu. Pakeistos dokumentų įteikimo verslo subjektams taisyklės. Atsisakyta nepasiteisinusios procesinių dokumentų įteikimo juridinių asmenų vadovui ar valdymo organų nariams tvarkos, kai nepavyksta pristatyti dokumentų CPK 123 str. 4 d. 1 sakinyje nurodyta tvarka. Kadangi kiekvienas juridinis asmuo turi savo adresą ir privalo pranešti apie šio adreso pasikeitimą, nustatoma, kad jei įprastine tvarka procesinių dokumentų įteikti

⁶¹ *Cit. op.* 16, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

⁶² *Cit. op.* 16, Apylinkių teismų teisėjų sąjunga.

nepavyksta, šie dokumentai siunčiami juridinio asmens buveinės adresu ir laikomi įteiktais praėjus dešimčiai dienų po išsiuntimo. Kitas pakeitimas – susijęs su procesinių dokumentų įteikimu atstovaujajam. Atsižvelgiant į atstovo pareigas ir atstovavimo pagal pavedimą santykių pobūdį CPK 118 str. 2 d. nustatoma, jog pasibaigus atstovavimo santykiams, atstovas privalo įgyvendinti savo pareigas tų procesinių dokumentų atžvilgiu, kurie iš teismo buvo išsiųsti atstovui iki teismo sužinojimo apie atstovavimo santykių pasibaigimą. Taip išsprendžiama procesinių dokumentų įteikimo šaliai praktinė problema, kai advokatas, jau pasibaigus atstovavimo santykiams, nepraneša teismui apie atstovavimo santykių pasibaigimą. Kita vertus, taip pat formuluojama ir išlyga – jei informavimo pareigos objektyviai nebus įmanoma įvykdyti, buvęs atstovas tiesiog turės apie tai pranešti teismui.⁶³

Pabrėžtina, kad 2011 m. CPK pakeitimai, skatinantys spartesnę bylos nagrinėjimą, susiję ne tik su ginčo šalių, bet ir su kitų dalyvaujančių asmenų procesine padėtimi. Vadovaujantis CPK 47 str. 1 d., tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų dėl ginčo dalyko, įstoja ar ištraukiami į bylą, kai bylos išsprendimas gali turėti įtakos jų teisėms arba pareigoms. Pastebėtina, jog trečiojo asmens, nepareiškiančio savarankiškų reikalavimų dalyvavimas byloje paprastai turi daugiau įtakos ne jo paties, o vienos iš šalių teisėms ir pareigoms. Šalis turi teisę prašyti teismo nepašalinti trečiojo asmens nepareiškiančio savarankiškų reikalavimų arba prašyti jį ištraukti. Remiantis tuo ir aiškinant šias nuostatas sistemiskai, įstatymų leidėjas naujoje 47 str. 5 d. įtvirtino teismo teisę byloje dalyvaujančių asmenų prašymu ar savo iniciatyva pašalinti iš bylos trečiąjį asmenį, nepareiškiantį savarankiškų reikalavimų, jei jo dalyvavimas byloje neturės įtakos jo teisėms ir pareigoms. Taigi, jei teismas nustato, kad būsimas sprendimas byloje neturės įtakos tokių asmenų teisėms ir pareigoms, tikslinga pašalinti juos iš bylos, taip užtikrinant operatyvesnę ir efektyvesnę procesą bei taupant šių asmenų lėšas.⁶⁴

Siekiant proceso operatyvumo, bylos nagrinėjimo teisme stadijoje, ribojami teismo posėdžio pertraukos skyrimo pagrindai: tokia pertrauka gali būti skiriama tik siekiant užtikrinti teismui ir dalyvaujantiems byloje asmenims galimybę pailsėti dėl užsitęsusio bylos nagrinėjimo, suteikti galimybę operatyviai surinkti trūkstantis byloje įrodymus ir taip užtikrinti kuo greitesnę bylos išnagrinėjimą (CPK 162¹ str.).

Kita vertus, bylos nagrinėjimas gali būti užtrukti ir tuomet, kai procesas vilkinamas dėl teismo kaltės. Todėl pakeitus CPK atsirado nauja nuostata, kuria remiantis tiek verslo

⁶³ *Cit. op.* 16, Seimo kanceliarijos departamentas, pateikta 2009-12-07.

⁶⁴ *Ibid.*

subjektams, tiek fiziniams asmenims jaučiant, kad byla stringa dėl teismo kaltės, jie galės kreiptis į aukštesnę teismą ir prašyti, kad šis įpareigotų žemesnės instancijos teismą per tam tikrą terminą atlikti konkretų procesinį veiksmą. CPK 72 str. papildytas, suteikiant teisę proceso dalyviui kreiptis į aukštesniosios pakopos teismą su prašymu tuo atveju, jei pirmosios instancijos teismas laiku neatlieka procesinių veiksmų, o aukštesniajam teismui suteikiama teisė nustatyti terminą tokiems veiksams atlikti. CPK 72 str. 4 d. nustatyta, kad aukštesnės instancijos teismas sprendimą priima rašytinio proceso tvarka, ne vėliau kaip per septynias darbo dienas nuo prašymo gavimo, o sprendimas įforminamas neskundžiama nutartimi. Bylos (ar jos dalies) persiuntimo reikalingumas, manytina, bus įvertinamas kiekvienu konkrečiu atveju. Tokiais atvejais dažniausiai nereikalaujama perduoti civilinę bylą, o paprašoma teismo pateikti informaciją arba pakanka teismų informacinėje sistemoje esančios informacijos. Pažymėtina, kad nepateisinamai ilgo bylos nagrinėjimo atveju, taigi ir delsimo atlikti procesinius veiksmus, patikrinimas yra teismų (teisėjų) administracinės veiklos priežiūros objektas. Paprastai, praktikoje pradėjus nagrinėti skundus ar pareiškimus dėl bylos vilkinimo, ar teismo delsimo atlikti procesinius veiksmus, teismas tokius procesinius veiksmus skuba atlikti ir klausimas greitai išsprendžia. Kartu manytina, jog teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas šiuo atveju nepažeidžiamas. Pažymėtina, jog aukštesnės instancijos teismas vertins ne bylos nagrinėjimo iš esmės klausimus, o tik tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo terminus. Be to, ir pagal galiojantį teisinį reguliavimą aukštesnės instancijos (pakopos) teismai tam tikrais atvejais gali įsiterpti į tebevykstantį teisminį procesą (pvz., kai tarpinė teismo nutartis apskundžiama atskiruoju skundu). Taip pat svarbu pastebėti, kad proceso terminų trukmei kontroliuoti skirtų priemonių įtvirtinimo nacionalinėje teisėje būtinybę yra pabrėžęs Europos Žmogaus Teisių Teismas.⁶⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendime byloje *Padalevičius prieš Lietuvą*⁶⁶ pažymėjo, kad valstybės argumentai, susiję su dideliu teismų darbo krūviu nepateisina nepagrįsto delsimo ir ilgo bylos nagrinėjimo. Be to, manytina, kad ši priemonė ypač bus naudinga, siekiant išvengti nepagrįsto delsimo atlikti tam tikrus procesinius veiksmus atveju.⁶⁷

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Europos žmogaus teisių teismo 2009 liepos 7 d. sprendimas, *Padalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 12278/03 IR *Cit. op.* 21.

⁶⁷ *Cit. op.* 16, Klaipėdos apygardos teismas.

2.3. Teisės į tinkamą teismo procesą įgyvendinimas

Tam, kad asmuo galėtų tinkamai įgyvendinti savo teisę į gynybą, visų pirma remiantis CPK taisyklėmis būtina nustatyti, kuriam teismui konkrečioje situacijoje yra priskirtinas tokios rūšies ginčų sprendimas. Iš pradžių nusprendžiama dėl bendrosios kompetencijos ir specialiųjų, t.y. administracinių teismų pareigos nagrinėti bylą. Dažnai, asmuo neturintis teisinio išsilavinimo gali kreiptis į teismą, kuriam pagal dalykinio teisingumo taisykles tokia byla nebus priskiriama. Atsižvelgiant į minėtas problemas, įtvirtinama nuostata, kuria atsisakoma teismo vienašališko sprendimo ir sukuriama procedūra, kurios metu priskirtinumo klausimą spęs speciali teisėjų kolegija. Kolegijos priimtas sprendimas bus galutinis ir privalomas vykdyti teismams. Atkreiptinas dėmesys, kad po 2011-01-01 pagal CPK 293 str. 1 punktą teismas gali byla nutraukti tik tokiu atveju, jeigu byla nenagrinėtina teisme civilinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai byla priskirtina administracinių teismų kompetencijai. Aiškinant sistemiškai, tai reiškia, kad tokioje situacijoje, kai byla priskirtina administraciniam teismui, byla negali būti nutraukiama, nes dėl jos priskirtinumo nuo šiol sprendžia speciali teisėjų kolegija – taip garantuojamas proceso nepertraukiamumas. Ši nuostata taipogi suderinta su Teismų įstatymo 37 str. 1 d. redakcija⁶⁸, kuri nustato, kad prasidėjus teismo procesui, byla negali būti nutraukta arba paliekama nenagrinėta vien dėl tos priežasties, kad ginčas priskirtinas kitam teismui. Šiais atvejais byla perduodama pagal rūšinį teisingumą. Be to, CPK 33 str. 2 d. dabar numatyta, kad tuo atveju, kai ieškinio reikalavimo padidinimo, dalyko pakeitimo, priešieškinių padavimo atveju byla jau būna patekusi į tam tikrą teismą, tikslinga, kad būtent tas teismas išnagrinėtų bylą iš esmės. Taigi siekiant užtikrinti proceso operatyvumą, išimtinai leidžiama nepaisyti teisingumo taisyklių.

Atsižvelgiant į nevienodą teismų praktiką, patikslinamas ir procesinių dokumentų trūkumų šalinimo institutas: įtvirtinamas nebaigtinis sąrašas netikslumų, kurie negali tapti kliūtimi atlikti prašomus procesinius veiksmus. CPK 115 str. 4 d. numatyta, kad klaidingas procesinio dokumento nurodymas, teismo pavadinimo nenurodymas, atsiskaitomosios sąskaitos numerio ar kredito įstaigos rekvizitų nenurodymas, datos nenurodymas arba kiti netikslumai, kurie nesudaro esminių kliūčių tolesnei proceso eigai, nėra kliūtis atlikti procesinius veiksmus ir taikyti CPK 115 str. numatytą trūkumų šalinimo institutą. Trūkumų šalinimo institutas išvardintais atvejais negali būti taikomas. Įstatymų leidėjas 2011 m. CPK

⁶⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės Žinios, 2002, Nr. 17-649.

pakeitimais siekia patikslinti teismo pareigą taikyti trūkumų šalinimo institutą ir išvengti ieškinių atmetimo dėl formalių ir neesminių trūkumų.

Igyvendindamas savo teisę į teisminę gynybą besikreipiantis asmuo turi teisę, dažnai ir civilinį procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytą pareigą, vesti bylą per atstovą. CPK 57 str. reglamentuojamas atstovo pagal pavedimą teisių ir pareigų įforminimas. Įstatymų leidėjas, siekdamas civilinio proceso operatyvumo panaikino reikalavimą suteikti atstovui pagal pavedimą atskirus įgaliojimus kiekvienam iki tol įstatyme nurodytam procesiniam veiksmui atlikti. Panaikinamos kliūtys, atlikti tam tikrus veiksmus neturint atskiro specialaus įgaliojimo. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtoje normoje prieš pakeitimą buvo nustatytas baigtinis sąrašas teisių, kurios buvo perduodamos atskiru įgaliojimu: pareikšti ieškinį ir priešieškinį, atsakyti pareikšto ieškiniu ir jį pripažinti, sudaryti taikos sutartį, perigalioti, gauti vykdomąjį raštą ir pateikti jį vykdymui, gauti turta, paduoti prašymą dėl proceso atnaujinimo. Manytina, kad toks siekis apsaugoti atstovaujамąjį asmenį buvo perteklinis, kadangi CPK yra aiškiai įtvirtinta atstovo pareiga veikti atstovaujamojo interesais. Siekiant atlikti tipinius procesinius veiksmus buvo gaištamas laikas ir ilginamas ginčo sprendimo procesas. Civiliniame procese, kaip ir civilinėje materialinėje teisėje, galioja dispozityvumo principas, todėl atstovavimo sutarties šalims nedraudžiama susitarti, kad tam tikri procesiniai veiksmai nebus atliekami be atskiro atstovaujamojo įgaliojimo.⁶⁹

Kiti pakeitimai, užtikrinant tinkamą procesą, susiję su konkrečiomis įrodymų rūšimis ir tvarka. Bylos nagrinėjimo iš esmės stadijoje nepriklausomas teismas vertina šalių pateikiamus įrodymus. Pagal naują CPK 225 str. 1 d. redakciją, numatoma, kad teismas ne tik patikslins, bet prireikus ir paskirstys šalių įrodinėjimo našta. Formuluoant „prireikus“ nėra detalizuojama, dėl būtinybės paskirstyti įrodinėjimo pareigą sprendžia pats teismas. Tai vertinamasis kriterijus, kurio tiksli reikšmė ateityje turėtų būti suformuota teismų praktikoje. Nemanytina, kad tai pažeistų dispozityvumo principą, kadangi įrodinėjimo pareiga vis vien išlieka pačioms šalims – teismas tik detalizuoja, kokios aplinkybės turėtų būti įrodytos. Tai kartu leis koncentruoti procesą ir išvengti teismų apkrovimo betiksle informacija.⁷⁰

Praktikoje dažni atvejai, kai dalyvaujantys byloje asmenys procesiniuose dokumentuose savo reikalavimus, atsikirtimus grindžia tarptautinių teismų suformuluotomis teisės taikymo taisyklėmis *ad hoc*.⁷¹ Siekiant palengvinti teismų darbą, sudaryti geresnes

⁶⁹ *Cit. op.* 16, Seimo kanceliarijos departamentas, pateikta 2009-12-07.

⁷⁰ *Cit. op.* 16.

⁷¹ *Liet.* tam atvejui.

sąlygas kitai šaliai gintis nuo priešingos šalies motyvų, taip pat objektyviai nustatyti, ar *ratio decidendi*⁷² sutampa, įtvirtintas reikalavimas dalyvaujantiems byloje asmenims kaip procesinio dokumento priedą pateikti tų nacionalinių ar tarptautinių teismų procesinių sprendimų kopijas. Tai atitinka CK 1.12 str. 2 d. nuostatą⁷³, pagal kurią šalys teikia įrodymus apie taikytiną užsienio teisę byloje, kai tokios teisės taikymą numato šalių susitarimas. Papildžius CPK 111 str. 4 d., jeigu dalyvaujantis byloje asmuo procesinį dokumentą grindžia tarptautinio ar užsienio teismo priimta teisės aiškinimo taisykle, jis turi pateikti šio teismo procesinio sprendimo, kuriame suformuluota taisyklė, kopiją, taip pat tinkamai patvirtintą vertimą į valstybinę kalbą, kai savo reikalavimus ar atsikirtimus grindžia tarptautinio ar užsienio teismo priimtame procesiniame sprendime suformuluota teisės aiškinimo taisykle.⁷⁴ Peržiūrėtos ir nuostatos, reguliuojančios ekspertų paskyrimą. Naujoji CPK 212 str. 2 d. formulotė „Kai nėra reikiamos specialybės teismo ekspertų arba jie negali būti skiriami ekspertais konkrečioje byloje (dėl suinteresuotumo bylos baigtimi, užimtumo ar kitų aplinkybių), ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamą kvalifikaciją išvadai duoti“ platesnė ir tikslesnė – apima ir atvejus dėl interesų konflikto, tai būtų pagrindas teismui neskirti asmens ekspertu. Be to, Teismo ekspertizės įstatymo 3, 4, 6, 15 ir 17 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte⁷⁵, tikslinama Teismo ekspertizės įstatymo⁷⁶ 4 straipsnio 2 dalies nuostata, numatant, kad proceso įstatymuose gali būti nustatyta kitokia ekspertų skyrimo tvarka. Priėmus šiuos projektus, bus užtikrintas visiškas minėtų normų suderinamumas. Kita vertus, pagal CPK 1 str. 2 d., jeigu yra prieštaravimų tarp šio kodekso ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymų, teismas vadovaujasi šio kodekso normomis, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas suteikia pirmenybę kitų įstatymų normoms.⁷⁷

Galiausiai, besikreipiantys į teismą asmenys, turi teisę ne tik teisę pateikti ieškinį, bet ir jo atsisakyti arba pripažinti pareikštą ieškinį, kai asmuo byloje yra atsakovas. Siekiant užtikrinti, kad tokį veiksma atliekančioms šalims iš tiesų buvo išaiškintos ieškinio atsisakymo ar ieškinio pripažinimo teisinės pasekmės ir taip apsaugoti nuo neapgaltotų ypač

⁷² *Liet. faktinės aplinkybės.*

⁷³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (redakcija aktuali nuo 2011-10-01 iki 2011-11-17), patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743, Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁷⁴ *Cit. op.* 16, Seimo kanceliarijos departamentas, pateikta 2009-12-07.

⁷⁵ Teismo ekspertizės įstatymo 3, 4, 6, 15 ir 17 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1500 [interaktyvus] 2009-12-02. [žiūrėta 2012-02-22] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359649&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2012-02-22].

⁷⁶ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 2002, Nr. 112-4969.

⁷⁷ *Cit. op.* 16, Seimo kanceliarijos departamentas, pateikta 2009-12-07.

reikšmingų procesinių veiksmų, CPK 140 str. 1 ir 2 d. įstatymų leidėjas įtvirtina reikalavimą pasirašyti standartinę ieškinio atsisakymo ir atitinkamai ieškinio pripažinimo formą, patvirtintą teisingumo ministro.

2.4. Proceso dalyvių elgesio reguliavimas

Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (84)5 dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą siūlyta šalims, kitiems teismo proceso dalyviams, gavusiems pranešimą apie posėdį ir į jį neatvykusiems, taikyti sankcijos; sankcijos taip pat turėtų būti taikomos šaliai, kuri per teismo ar įstatymo numatytus terminus neatliko tam tikrų procesinių veiksmų. Tokios sankcijos gali būti teisės atlikti tam tikrus veiksmus praradimas, nuostolių ar išlaidų kitai šaliai priteisimas, bauda. Pavyzdžiui Prancūzijoje jau pagal 1975 m. CPK šaliai vilkinančiai bylos nagrinėjimą, teismas turėjo teisę skirti iki dešimties tūkstančių frankų baudą.⁷⁸ Lietuvoje pagal naują CPK 288 str. 7 d., jeigu teismas nustato, kad šalies pasyvumo priežastys, lėmusios sprendimo už akių priėmimą, buvo nesvarbios, panaikinus sprendimą už akių pasyviajai šaliai iš priešingos šalies negali būti priteistas žyminis mokestis už pareiškimo padavimą. Be to, pasyvioji šalis gali gauti tik 50 procentų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, kuris jai priklausytų pagal CPK 93 str. 2 d. Šiuo atveju teismas pasyviajai šaliai taip pat gali skirti baudą iki vieno tūkstančio litų.). Baudos už procesinių pareigų nevykdymą skiriamos CPK numatytais atvejais ir nustatyto dydžio. Daugeliu atvejų bauda yra iki tūkstančio litų (pvz. CPK 288 str. 3 d., 51 str. 6 d. ir kt.), todėl atsižvelgdamas į padaryto pažeidimo pobūdį ir pažeidimą padariusio asmens veiksmus bei kitas reikšmingas aplinkybes, teismas turi teisę atskirai nustatyti konkretų skiriamos baudos dydį.⁷⁹ Kitu pakeitimu taip pat nustatoma sankcija piktnaudžiaujančiai procesui šaliai (CPK 93 str. nauja 4 d.) – teismas galės nukrypti nuo nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. Tikėtina, kad tokia nuostata turės prevencinį poveikį ir sudrausmins piktnaudžiaujančius procesui asmenis.

Kadangi dėl šalies procesinio veiksmo turinio ar jo atlikimo ar neatlikimo galutinai sprendžia tik pati šalis, šalis taip pat gali pažeisti jai priklausančią pareigą rūpintis proceso skatinimu. Kai proceso šalis žino, jog negalės dalyvauti teismo posėdyje, nors dalyvauti

⁷⁸ *Cit. op.* 13, p. 188.

⁷⁹ *Cit. op.* 13, p. 360-361.

pageidauja, pagal 42 str. 5 d. ji turi iš anksto pateikti teismui prašymą atidėti bylos nagrinėjimą, pridėdant svarias priežastis patvirtinančius įrodymus, pranešti teismui apie ketinimą nedalyvauti teismo posėdyje ir nurodyti priežastis. Taip sukonkretinamos procesinės šalių pareigos ir kartu apibrėžiamas procesinis elgesys laikytinas tinkamu (t.y. kai tinkamai vykdomos šios pareigos). Procesinių pareigų sąrašas nėra baigtinis, nes jos gali būti numatomos ir kituose CPK straipsniuose ar kituose įstatymuose. Be to, toje pačioje dalyje numatoma, kad šalys privalo veikti siekdamas, kad byla būtų išnagrinėta greitai ir teisingai, domėtis nagrinėjamos bylos eiga, pasirūpinti tinkamu atstovavimu, pateikti įrodymus. Teismas gali imtis įstatymo numatytų priemonių, kurios lems sprendimo, atitinkančio formaliąją tiesą, byloje priėmimą.⁸⁰ Nesažininga šalis, bet kokiais būdais vilkinanti greitą bylos išnagrinėjimą, negali naudotis teisės būti išklaustyta teikiamomis privilegijoms. Daugumos užsienio valstybių įstatymai šiuo atžvilgiu gana griežti – šalies neatvykimas į teismo posėdį be pateisinamų priežasčių yra pagrindas teismui priimti sprendimą už akių (angl. *default judgement*; vok. *Versäumnisurteil*).⁸¹ Lietuvoje 2011 m. buvo reformuotas sprendimo už akių priėmimo institutas. Šiuo metu pagal CPK 285 str. „tikrasis“ sprendimas už akių galės būti priimtas ir pasirengimo bylos teisminiam nagrinėjimui stadijos metu, t.y. iki bylos teismo nagrinėjimo stadijos, jeigu šalis yra pasyvi rengiantis nagrinėti bylą teisme, t.y. kai būtina pateikti visus įrodymus ir motyvus. „Tikrasis“ sprendimas už akių visiškai atitinka pasirengimo nagrinėti bylą teisme stadijos paskirtį ir dvasią. Kai dar nėra pasirengta bylą nagrinėti teisme, „tikrasis“ sprendimas už akių - racionali išeitis iš aklavietės, kai šalies pasyvumas kliudo tinkamai pasirengti nagrinėti bylą iš esmės. Tada vadovautis aktyviosios šalies teismo fikcija (formaliai vien teisiniu požiūriu) įvertinant jos pateiktus įrodymus ir šitaip įsitikinant, kad aktyviosios šalies pozicijos pagrįstumas yra tikėtinas – teisinga. Pasyviosios šalies vengimas bendradarbiauti su teismu, siekiant įrodyti galimą priešingos nei aktyviosios šalies pozicijos pagrįstumą, yra pakankamai sviri priežastis, kuri leistų pasyvumą traktuoti vengiančios bendradarbiauti šalies nenaudai. Pagal CPK 285 str. 2 d., kai byloje yra pateikti abiejų šalių įrodymai, byla nagrinėjama pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. Nuo šiol sukonkretinama, kad sprendimas už akių priimamas tik tuomet, kai byloje yra pateikti tik vienos iš šalių įrodymai. Šiuo atveju formalaus vien aktyviosios šalies įrodymų vertinimo teisingumas ir vadovavimasis fikcijomis keltų didelių abejonių, todėl teismas turėtų priimti galutinį sprendimą ir šalies neatvykimas, kai jos pozicija dėl

⁸⁰ *Cit. op.* 13, p. 45.

⁸¹ *Cit. op.* 13, p. 187.

ginčo esmės žinoma ir įrodymai pateikti, neturės įtakos byloje esančių įrodymų tyrimui ir vertinimui. Ignoruojant pasyviosios šalies motyvus ir įrodymus, kai teismas jau konstatavo, kad įrodymų turėtų pakakti bylai visapusiškai išnagrinėti, iš esmės būtų paneigiamas ne tik visas pasyviosios šalies indėlis, bet ir aktyviosios šalies ir teismo pastangos pasirengti bylai. Tai būtų ir neracionalu, ir neekonomiška. Minėtu atveju nepaisant civilinio proceso stadijos (t.y. pasirengimo bylą nagrinėti teisme ar nagrinėjimo) leidžiama priimti tik „netikrąjį“ sprendimą už akių, kitaip tariant, sprendimas bus priimamas įvertinus abiejų proceso šalių pateiktus byloje esamus įrodymus, nors jie ir bus ištirti pasyviajai šaliai nedalyvaujant.⁸² Atsižvelgiant į viešąjį interesą, teismas įpareigotas atlikti savo tiesioginę funkciją, t.y. vykdydamas teisingumą, kiek įmanoma visapusiškiau ir išsamiau įvertinti visus turimus įrodymus. Be to CPK 285 str. 3 d. nuo šiol įtvirtintas pagrindų netenkinti prašymo priimti sprendimą už akių nebaigtinis sąrašas: pasyviajai šaliai nebuvo tinkamai pranešta apie parengiamąjį ar teismo posėdį, procesiniai dokumentai nebuvo tinkamai įteikti, gautas prašymas atidėti posėdį, pranešta tik dėl dalies ieškovo reikalavimų ir kitais CPK numatytais atvejais. 2011 m. CPK pakeitimu ne tik tikslinami pagrindai, bet ir praplečiamas pats sąrašas, numatant, kad kiti pagrindai gali būti įtvirtinti ir kituose CPK straipsniuose.

2.5. Taikus ginčų sprendimas

Vienas iš civilinio proceso tikslų – kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Kiekvienas konfliktas, sudarantis sąlygas pakenkti procesui įvykti, reiškia ir deramo konkrečių visuomenės grupių sugyvenimo sutrikdymą, o dar bendresniu požiūriu teisinį konfliktą galima apibūdinti kaip kliūtį trukdančią darniam visuomenės gyvenimui.⁸³ Jeigu šalys susitaria, kaip bus išspręsti tarp jų kilę nesutarimai, taip teisinis konfliktas pašalinamas naudingiau tiek socialine, tiek ekonomine prasme – išsaugomi santykiai, ir asmenys gali toliau sėkmingai bendradarbiauti. CPK 9 str. 1 d., 159 str. 1 d. nuostatose kalbama apie bet kokius teismo atliekamus sutaikymo veiksmus. 135 str. 1 d. 7 p., 142 str. 2 d. 6 p. numatyta teisė, o ne pareiga pateikti nuomonę dėl taikos sutarties sudarymo galimybės. CPK 140 str. 3, 4 d. patikslinama tvarka, t.y. šalių taikos sutartis tvirtinama teisme, paprastai nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, teismas gali išaiškinti taikos sutarties patvirtinimo pasekmes, be to stabdoma apeliacinio skundo padavimo termino eiga, kol sprendžiamas taikos sutarties

⁸² *Cit. op.* 37, p. 49-50.

⁸³ *Cit. op.* 13, p. 37-38.

patvirtinimo klausimas. Šalių prašymu arba sutikimu laikantis teisingumo ministro nustatytos tvarkos taip pat gali būti vykdoma teisminė mediacija (lot. *mediatio* – ginčo taikus sprendimas padedant trečiajam nešališkam asmeniui), kurios metu šalims bandant išspręsti ginčą taikiai tarpininkauja mediatorius. Jei kuri nors šalis numatyta galimybe piktnaudžiautų, teismas turi teisę taikyti procesines sankcijas. Kartu pažymėtina, kad civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo procedūra negali būti vykdoma teismo posėdyje bei byla nagrinėjančio teisėjo. Be to, CPK 177 str. 5 d. nustatyta, kad duomenys, gauti taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatyme⁸⁴ nurodytus atvejus.

Viena iš priemonių siekiant ginčo taikaus sprendimo taikymo yra CPK 87 str. 2 d. įtvirtinta ženkli žyminio mokesčio lengvata. Nesvarbu, kurioje proceso stadijoje pasiekama teisinė taika, dalyvavusiems byloje asmenims, mokėjusiems žyminį mokestį, turi būti sugrąžinta $\frac{3}{4}$ viso sumokėto žyminio mokesčio. Tokia pozicija atitinka civilinio proceso tikslus, ji vyrauja ir teismų praktikoje, nors žyminio mokesčio grąžinimo apeliacinės instancijos ir kasaciniame teisme klausimai nėra tiesiogiai sureguliuoti.⁸⁵

2.6. Viešojo intereso gynimas

Teisės tikslai ir visuomenės gerovės tikslai negali vieni kitiems prieštarauti (prisiminkime kad ir garsų romėnų posakį *salus populi, suprema lex* – tautos gerovė yra aukščiausias įstatymas). Moderni valstybė, kurios tikslas yra bendrų ir individualių, nacionalinių ir žmogaus interesų apsauga, negali rūpintis tik konkretaus žmogaus interesais.⁸⁶ Procesai, pasireiškiantys tendencija kuo daugiau reglamentuoti visuomenės gyvenimą, kartu reiškia, kad teismas nagrinėja kokybiškai naujas bylas, kurių anksčiau nebuvo ir negalėjo būti. Dauguma iš jų nėra tik privačios, o vienaip ar kitaip susijusios su viešuoju interesu ir jo apsauga.⁸⁷ Siekiant teisinio aiškumo CPK 49 str. – numatytas sukonkretinimas: vietoj buvusios blanketinės normos, kurioje numatoma bendro pobūdžio taisyklė, kad prokuroras į bendrosios kompetencijos teismą gali kreiptis įstatymų numatytais atvejais, pakeistame CPK 49 str. išskiriami konkretūs teisės aktai, kuriuose kreipimosi teisė ar pareiga numatyta.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės Žinios, 2008, Nr. 87-3462.

⁸⁵ *Cit. op.* 16, Lietuvos apeliacinis teismas.

⁸⁶ *Cit. op.* 13, p. 37-38.

⁸⁷ *Cit. op.* 13, p. 78.

Straipsnio 1 dalies 1 punkte papildomai nurodytas Civilinio proceso kodeksas, ne tik Civilinis kodeksas, kadangi nesiūloma naikinti CPK normų, nustatančių prokuroro teisę ir pareigą kreiptis į teismą (pvz., dėl fizinio asmens paskelbimo mirusiu CPK 449 str., dėl fizinio asmens paskelbimo nežinia kur esančiu CPK 454 str.).⁸⁸ Jei atkreipsime dėmesį į kitų užsienio valstybių praktiką, pamatysime, kad ji skiriasi ne tik bendrosios ir kontinentinės tradicijos valstybėse, bet ir tarp tos pačios teisės tradicijos valstybių. Vokietijoje ir Austrijoje prokuroro vaidmuo civiliniame procese minimalus. Prokuroras ieškinį gali pareikšti tik įstatymo nustatytais atvejais (santuokos pripažinimas negaliojančia ir asmens teisinio statuso nustatymas). Italijoje, Ispanijoje ir Belgijoje prokuroro dalyvavimo civiliniame procese pagrindai panašūs kaip ir ankstesnėje CPK redakcijoje (papildomai numatyta teisė kreiptis dėl bankroto iškelimo, asmens paskelbimo mirusiu ir pan.). Anglijoje prokuroras turi platesnes teises ir jei jis įstoja į bylą, tai pateikia teismui vertinimą ir veikia kaip teismo „patarėjas“ (lot. *amicus curiae*).⁸⁹

Lietuvos Konstitucinis Teismas ne kartą išaiškino,⁹⁰ kad viešasis interesas turi būti realiai ginamas, teikiant jam prioritetą. Jį turi teisę ginti ne tik prokuroras, bet ir kiti asmenys – neprofesionalūs teisininkai (CPK 49 str. 4 d.). Iki pakeitimų galiojusiųose įstatymuose jau buvo suteikta teisė tam tikriems asmenims ginti viešąjį interesą teisme (pvz., asociacijoms vartotojų bylose), todėl CPK 5 str. 3 d. pakeitimu jokių pokyčių šiuo aspektu nenumatoma, taip tik siekiama suderinti CPK 5 str. 3 d. formuluotes su CPK 49 str. formuluoėmis. Nagrinėjant bylą, kuri turi viešą interesą, teismas gali susidurti su įrodymų nepakankamumo problema. Siekdamas realiai vykdyti teisingumą, teismas turi turėti teisę tokiais atvejais savo iniciatyva rinkti įrodymus (vartotojų teisių gynimo, konkurencijos bylose ir pan.). Atsižvelgiant į tai, pagal CPK 179 str. 2 d. teismas turi teisę rinkti įrodymus savo iniciatyva įstatymų numatytais atvejais, taip pat kai to reikalauja viešasis interesas.⁹¹

CPK papildytas nauju 96¹ str., kuriame numatytas bylinėjimosi išlaidų atlyginimas iš biudžeto lėšų. Šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog jeigu visiškai ar iš dalies atmestas prokuroro ieškinys viešajam interesui ginti, atsakovui proporcingai atmestai ieškinio reikalavimų daliai bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš prokuratūrai ar ieškinį pareiškusiai

⁸⁸ *Cit. op.* 16, Generalinė prokuratūra.

⁸⁹ VALANČIUS, V. 3.3. Viešojo intereso gynimas Lietuvos civiliniame procese, In *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*, kolektyvinė monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 208.

⁹⁰ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos*. Nr. 35/03-11/06.

⁹¹ *Cit. op.* 16, Lietuvos apeliacinis teismas.

valstybės ar savivaldybės institucijai skirtų biudžeto lėšų. Dabartiniu metu jau yra nusistovėjusi bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo praktika, kurią įstatymų leidėjas viso labo formalizuoja. Taigi bylinėjimosi išlaidos, susijusios su viešojo intereso gynimu, turės būti dengiamos iš bendrųjų institucijoms ir įstaigoms numatytų biudžeto asignavimų.⁹² Kita vertus, jei kalbėsime apie valstybės ir visuomenės interesus, kai bylinėjimosi išlaidos išieškomos valstybės naudai, verta pastebėti, kad įstatymų leidėjas, siekdamas išvengti itin mažų bylinėjimosi išlaidų nepagrįstai didelių išieškojimo sąnaudų, tikslingai patvirtino CPK 96 str. 7 d. pakeitimą. Kai išieškoti bylinėjimosi išlaidų į valstybės biudžetą neįmanoma dėl objektyvių priežasčių arba kai priverstinis jų išieškojimas iš esmės pablogintų fizinio asmens, iš kurio priteistos bylinėjimosi išlaidos valstybei, ar jo šeimos turtinę padėtį, pirmosios instancijos teismas šio asmens motyvuotu ir pagrįstu prašymu rašytinio proceso tvarka priėmęs nutartį gali atleisti tokį asmenį nuo visų ar dalies tokių išlaidų atlyginimo. Bet kokiu atveju, teismas prašymo netenkina, jei asmens procesinis elgesys buvo netinkamas. Ši nuostata iš esmės turėtų būti taikoma išimtiniais atvejais ir teismui paliekama diskrecija spręsti, ar ją taikyti. Realiai tai bus situacijos, kai bet kokiu atveju bylinėjimosi išlaidų išieškojimo tikimybė bus maža.⁹³

2.7. Modernių technologijų naudojimas teismo procese

XX a. antroji pusė į pasaulio istoriją įeis kaip modernių informacinių technologijų, telekomunikacijos priemonių ir globalios kompiuterizacijos amžius. Informacinių technologijų „bumas“, prasidėjęs praėjusiame šimtmetyje, tęsiasi ir XXI amžiuje. Mokslo ir technikos pažanga neišvengiamai daro įtaką visoms visuomenės gyvenimo sritims. Taigi, kad ir koks konservatyvus būtų teismo procesas, nuo šiuolaikinių informacinių technologijų jis negali atsiriboti. Mokslo ir technikos įtaka civilinio proceso teisei įvairi. Jau šiandien daugelyje valstybių įmanoma pareikšti ieškinį ir siųsti kitokius procesinius dokumentus elektroniniu būdu; visa rašytinė bylos medžiaga kaupiama kompiuterinės laikmenos pavidalu; kaupiamos ir sisteminamos teismų sprendimų kompiuterinės duomenų bazės ir t.t.⁹⁴ Lietuvoje taip pat skatinamas modernių technologijų naudojimas teismo procese:

⁹² *Cit. op.* 16, Generalinė prokuratūra.

⁹³ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija.

⁹⁴ RÜBMANN, Helmut. Herausforderung Informationsgesellschaft: Die Anwendung moderner Technologien im Zivilprozess und anderen Verfahren. Generalbericht. In *Procedural Law on Threshold of a New Millenium*. Band 3. Center of Legal Competence International Association of Procedural Law, 2002, p. 206-238.

numatoma galimybė, nepažeidžiant proceso šalių teisių, įteikti procesinius dokumentus bei pateikti juos teismui elektroninių ryšių priemonėmis (nuo 2013 m.), naudoti informacines ir elektroninių ryšių technologijas apklausiant liudytoją (CPK 129 str. 2 d.). Nuo 2013 m. bus įtvirtinta galimybė vesti ne tik popierines, bet ir elektronines bylas, šalys galės pasidaryti skaitmenines bylas bei teismo dokumentų kopijas.

Kalbant apie modernių technologijų naudojimą procesinių dokumentų įteikimui, paminėtini du CPK pakeitimai: pakeistas viešo procesinių dokumentų įteikimo būdas (CPK 130 str.) ir nuo 2013 m. atsiras galimybė gauti procesinius dokumentus elektroninių ryšių pagalba. Įstatymų leidėjas skiria ypač daug dėmesio procesinių dokumentų įteikimui, nes tinkamas būtent šio instituto nuostatų įgyvendinimas garantuoja ir tinkamą asmens teisės būti išklausytam įgyvendinimą. Jeigu neįmanoma adresatui įteikti procesinių dokumentų, galiojanti teisė turi sudaryti jam galimybę laiku susipažinti su jų turiniu. Ypač daug problemų dėl procesinių dokumentų įteikimo kyla tada, kai nežinoma nei adresato gyvenamoji vieta, nei darbo vieta ir neaišku, kur turi būti įteiktas procesinis dokumentas. Ne paslaptis, kad procesinio dokumento įteikimas viešo paskelbimo būdu yra kraštutinė priemonė, kuri tik minimaliai užtikrina šalies teisę gauti informaciją apie teismo posėdį, tačiau tam tikrais atvejais, kai neįmanoma pasinaudoti veiksmingesniais procesinio įteikimo būdais, ji galima. Įteikimas viešo paskelbimo būdu – tai pats deklaratyviausias iš galimų procesinių dokumentų įteikimo būdų, suteikiantis adresatui mažiausiai galimybių susipažinti su atitinkamu procesiniu dokumentu. Todėl jis gali būti taikomas tik kraštutiniu atveju, kai nėra galimybės įteikti dokumento kitu būdu.⁹⁵ Pats viešo instituto pobūdis ir principai išlieka nepakitę, tačiau siekiant proceso operatyvumo įsigaliojus naujai CPK 130 str. redakcijai, apie teismo posėdžio laiką ir vietą nebebus skelbiama atitinkamame laikraštyje, visi kvietimai atvykti nuo šiol nemokamai skelbiami interneto svetainėje.⁹⁶ Pabrėžtina, kad nepaisant pakeitimo, įteikimas viešo paskelbimo būdu visgi išlieka teisine fikcija, skirta tam, kad teismas nepakliūtų į aklavietę ir procesas galėtų toliau vykti. Siekiant užtikrinti tinkamą teismo pranešimų skelbimą, Teisėjų tarybos posėdyje buvo patvirtinta Nacionalinės teismų administracijos parengta Teismų pranešimų skelbimo specialiaje interneto tinklapyje tvarka. Pagal patvirtintą tvarką, teismų pranešimai bus skelbiami specialiai sukurtoje NTA interneto svetainės www.teismai.lt skiltyje „Teismų pranešimai“. Teismų pranešimus NTA Informatikos skyriaus specialistų sukurtos programos pagalba iš savo darbo vietų minėtoje

⁹⁵ *Cit. op.* 13, p. 311-319.

⁹⁶ Vaizdas pateikiamas kaip šio darbo Priedas Nr. 2, p. 61.

skiltyje skelbs teismo pirmininko įsakymu paskirti teismų darbuotojai (administratoriai). Paskelbto teismo pranešimo specialiaame interneto tinklalapyje kopiją atsakingas teismo darbuotojas atspausdins ir įsegs į bylą. Bet kuris skilties „Teismų pranešimai“ lankytojas pirmame puslapyje galės matyti bendrą 50 naujausių teismų pranešimų sąrašą (pranešimo pradžią su nuoroda „skaityti daugiau“), o anksčiau skelbtus pranešimus bus galima skaityti atlikus pranešimų paiešką pagal raktinį žodį arba žodžių junginį. Techninę interneto skilties tinklalapio priežiūrą vykdys NTA, jokių papildomų išlaidų, susijusių su pranešimų skelbimu internete, bylos šalys nepatirs.⁹⁷

Procesinio įteikimo institutas veikiausiai yra formaliausias visoje civilinio proceso teisėje, tačiau tai yra pagrįsta, nes atitinkamų procesinių dokumentų įteikimas sukelia gana daug reikšmingų procesinių padarinių. Modernizuojant CPK siekiama vengti biurokratizmo ir greitinti procesus, todėl nuo 2013 m. įsigaliosiančioje CPK 175¹ str. 9 d. nurodytas sąrašas asmenų, kurie yra įpareigojami priimti teismų siunčiamus procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis. Tokie subjektai, atsižvelgiant į jų teisinį išsilavinimą ir atitinkamai profesijai keliamus reikalavimus yra advokatai, antstoliai, notarai, valstybės ir savivaldybių įmonės, įstaigos ir organizacijos, finansų įstaigos bei draudimo įmonės. Nenurodyti asmenys galės siųsti ir priimti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis, jei patys to pageidaus. Pagal Statistikos departamento pateikiamus 2009 m. duomenis⁹⁸ įmonių, naudojančių kompiuterį bei turinčių interneto prieigą, skaičius viršijo 90% pagal beveik visas ekonominės veiklos rūšis, išskyrus viešbučių ir restoranų bei kitos aptarnavimo veiklos sektorius, todėl technologinių kliūčių juridiniams asmenims naudotis informacinių ir elektroninių ryšių technologijoms (įskaitant E-pristatymo sistemą), nėra. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad elektroninė dokumentų įteikimo forma pasiteisins ir bus taikoma ne tik tarp įsakmiai nurodytų subjektų, bet itin dažnai ir savanoriškai pateikus prašymą. Papildomai, kaip galima suprasti iš projekto CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamojo rašto, siekiant skatinti elektroninių ryšių naudojimą teismo procese, CPK 80 str. 7 d. nustatyta 25 procentų žyminio mokesčio lengvata. Atkreiptinas dėmesys, kad pasitelkiant

⁹⁷ *Teismų pranešimai bus skelbiami www.teismai.lt skiltyje „Teismų pranešimai“ [interaktyvus], 2011-09-30, [žiūrėta 2012-10-22]* Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=49&str=48446>> [žiūrėta 2012-10-22].

⁹⁸ Lietuvos statistikos departamentas. *Įmonės, kurios naudoja informacines technologijas 2001-2009 m. statistika.* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M9010102&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=9497&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>> [žiūrėta 2012-03-25].

jau kurį laiką teismų naudojamą „Liteko“ sistemą bus optimizuotas žyminio mokesčio administravimo procesas: žyminio mokesčio apskaitos sistema bus sujungta su „Liteko“ sistema ir tuo bus užkirstas kelias piktnaudžiavimui CPK 87 str. 6 d. Šiuolaikinių informacijos perdavimo priemonių atsiradimas taip pat lėmė poreikį nustatyti specialias taisykles, susijusias su teismo proceso fiksavimu. Pavyzdžiui pažangiose valstybėse teismo posėdžio protokolas jau ganėtinai seniai ranka neberašomas, o visa posėdžio eiga arba stenografuojama, arba daromas vaizdo ir garso įrašas.⁹⁹ CPK 170 str. 3 d. numatyta, kad kiekviename teismo posėdyje daromas garso įrašas. Teismo posėdžio garso įrašas pridedamas prie teismo posėdžio protokolo. Kai dėl techninių priežasčių nepavyksta tinkamai užfiksuoti teismo posėdžio ar jo dalies garso įrašu, vadovaujamosi tik teismo posėdžio protokole esančia informacija. CPK įtvirtintos ir nuostatos, numatančios šalių teisę susipažinti su teismo posėdžio garso įrašu. Taip pat numatyta, kad nuo 2013 m. garso įrašas turi teismo posėdžio protokolo statusą.

Bylos nagrinėjimo stadijoje pirmiausia dėl mokslo ir technikos pažangos prireikė koreguoti požiūrį į įrodinėjimo priemones. Palyginus seniai vaizdo ir garso įrašai laikomi lygiavertėmis įrodinėjimo priemonėmis. 2011 m. CPK pakeitimai – dar vienas žingsnis modernesnio įrodinėjimo link. Nuo šiol teismas galės naudoti informacines ir elektroninių ryšių technologijas (vaizdo konferencijas, telekonferencijas ir kt.) apklausiant liudytoją jo buvimo vietoje, žinoma tik tuo atveju, kai atsižvelgiama į tam tikrų aplinkybių visumą ir nėra galimybės apklausti tiesiogiai. Be to, kai kuriose valstybėse tradicinį teismo posėdį keičia telekonferencijos, kai teisėjas su šalimis ir jų advokatais bendrauja šiemis esant nuo teismo už kelių šimtų ar net kelių tūkstančių kilometrų. t.t., Lietuvoje, kol kas tokios galimybės nenumatomos.

Itin svarbus klausimas, susijęs su teismo procesą elektronizuojančių normų įgyvendinimu. Sistemiškai aiškinant nuo 2013-01-01 įsigaliosiančius CPK pakeitimus atsakingi du subjektai. Kadangi elektroninių bylų tvarkymo klausimai iš esmės susiję ne su teismo procesu, bet su teismų organizacine veikla, tikslinga, kad atitinkamą tvarką nustatytų teismų savivaldos institucija. Tuo tarpu procesinių dokumentų pateikimo teismui, jų įteikimo proceso dalyviams klausimai yra išimtinai procesiniai, taigi jų reguliavimas pavestinas teisingumo ministru.¹⁰⁰ Susirūpinusiems civilinio proceso modernizavimo išlaidomis (CPK 80 str. 7 d. numatyta žyminio mokesčio lengvata – mokama tik 75% žyminio mokesčio) CPK

⁹⁹ *Cit. op.* 93.

¹⁰⁰ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija

pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte pateikti duomenys, kiek valstybės biudžeto lėšų gali prireikti, siekiant įdiegti teismo procese informacines ir elektroninių ryšių technologijas. Taip pat nurodomas numatomas taupymo efektas, kuris ilgainiui kompensuotų valstybės patirtas išlaidas. Iki įsigaliojant atitinkamoms įstatymo nuostatoms, anot CPK pakeitimo įstatymo rengėjų, bus užtikrintas techninis teismų pasirengimas jas įgyvendinti.¹⁰¹

¹⁰¹ *Ibid.*

3. SVARSTYTINI 2011 METŲ CIVILINO PROCESO KODEKSO PAKEITIMŲ TRŪKUMAI IR TIKĖTINOS PROBLEMOS

Ciceronas savo kūrinyje “Apie įstatymus” yra pasakęs, kad būtų tiesiog kvaila manyti, kad visi rašytiniai įstatymai yra teisingi. Pozityvioji teisė, neretai būdama teisinė politinio kompromiso išraiška, ne visada atitinka teisingumo, protingumo, sąžiningumo reikalavimus. Dėl politinių procesų sudėtingumo ir nestabilumo įstatymų leidyba neretai atsilieka nuo gyvenimo tikrovės ir poreikių. Teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principo taikymas teismui aiškinant galiojančią teisę ir turi garantuoti tai, kad būtų išvengta minėtos blogybės, kad pagaliau galiojanti teisė būtų pritaikyta besikeičiantiems ekonominiams ir socialiniams santykiams. Teismo vaidmuo šiuo atžvilgiu jau negali būti pasyvus, atvirkščiai, jis turėtų būti stipri jungiamoji galiojančios teisės ir realaus gyvenimo grandis.¹⁰² Manytina, kad šiuo metu problemos gali būti tik prognozuojamos, o trūkumai svarstomi, dauguma neigiamų 2011 m. CPK pakeitimų taikymo aspektų atsiskleis tik praėjus kuriam laikui po jų įsigaliojimo.

3.1. Netinkamas civilinio proceso principų derinimas ir galimas konfliktas

Daugelis 2011 m. CPK pakeitimų vienaip ar kitaip skatina operatyvesnį teismo procesą, todėl būtina atkreipti dėmesį į galimą proceso operatyvumo principo konfliktą ir su kitais proceso principais. Nei šalys, nei teismas dėl proceso operatyvumo negali aukoti kitų principų: teisės būti išklausytam, teisės į tinkamą procesą, dispozityvumo, rungimosi ir t.t. Kaip ir visais kitais panašiais atvejais, privalu siekti proceso operatyvumo ir kitų principų pusiausvyros. Be to siekiant greitesnio proceso gali prireikti derinti tarpusavyje ir kitus civilinio proceso principus (pvz.: rašytinio ir žodinio proceso derinimas). Teisės teorijoje principų pusiausvyra yra dažnai diskutuotina tema. Toliau šiame darbe aptarsime kai kuriuos su 2011 m. CPK pakeitimų priėmimu susijusius civilinio proceso principų derinimo probleminius aspektus.

3.1.1. *Operatyvumo ir teisingumo principo santykis*

Greitesnis, operatyvesnis ir koncentruotesnis ginčų sprendimas yra vienas iš dažniausiai girdimų 2011 m. CPK pakeitimų tikslų ir privalumų. Verta paminėti neretai pareiškiamą

¹⁰² *Cit. op.* 13, p. 46.

argumentą, kad greitai – tai ne visada gerai. XX a. pabaigoje daugelyje bendrosios teisės valstybių pripažinta, jog viešasis interesas reikalauja, kad procesas nebūtų pernelyg ilgas ir brangus ir teisės normos būtų taikomos teisingai.¹⁰³ Lėtas teisingumas yra blogas, neveiksmingas. Reikia sutikti su nuomone, kad skubėjimas dėl paties skubėjimo niekada negarantuoja gero rezultato. Nereikėtų pamiršti, kad sprendimo teisingumas ir proceso koncentruotumas neturėtų būti viena kitą paneigiančios kategorijos. Kiek įmanoma greitesnis bylos išnagrinėjimas neatsiejamas nuo teisingo jos išnagrinėjimo, o kilęs šių dviejų principų konfliktas sprendžiamas vieno ar kito naudai, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes. Profesorius N. Trockeris pateikia puikią išvadą, kad visiškai, tačiau niekada nesibaigiantis teisingumas, kai sprendimai priimami per vėlai, iš tikrųjų gali lemti daug didesnį neteisingumą nei ne toks kruopštus, tačiau greitas bylos išsprendimas.¹⁰⁴ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 str. 1 d. nedviprasmiškai sakoma, jog kiekvienas žmogus turi teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta per kiek įmanoma trumpesnę laiką. Europos jau ne kartą yra kategoriškai pareiškęs, kad teisingai, bet per ilgai visada reiškia blogą teisingumo vykdymą ir atitinkamų žmogaus teisių pažeidimą. Tad kalbant apie civilinio proceso koncentruotumo tikslą reikėtų vadovautis nuostata, kad siekiama kiek įmanoma greitesnio ir materialiojo požiūriu teisingo bylos išnagrinėjimo, tačiau jeigu šitai neįmanoma, geriau jau greitesnis ir ne toks visapusiškas nei visapusiškas, bet nesibaigiantis teisingumo vykdymas.¹⁰⁵

Pusiausvyros tarp šių dviejų principų paieškos atsispindi, pavyzdžiui, CPK 227 str. Siekiant proceso operatyvumo, atsisakytina galimybės išimtiniais atvejais nustatyti didesnį paruošiamųjų dokumentų skaičių (CPK 227 str.), nors pastebėtina, kad šiuo atveju iškyla grėsmė, kad sudėtingų bylų nagrinėjimas nebus išsamus ir teismui, negalinčiam priimti papildomų dokumentų bus itin sunku priimti teisingą sprendimą. Manytina, kad toks pakeitimas neproporcingas ir tam tikrais išimtiniais atvejais teismui turėtų būti suteikta teisė spręsti dėl procesinių dokumentų skaičiaus, tuo labiau, kad taikant empirinį tyrimo metodą, nustatyta, kad praktikoje daugiau nei du dokumentai pateikiami itin retai.¹⁰⁶

¹⁰³ *Cit. op.* 13, p. 195.

¹⁰⁴ *Cit. op.* 13, p. 42.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 13, p. 45.

¹⁰⁶ Nuo 2011 m. gegužės mėnesio stebėtas advokatų kontoros VARUL ir partneriai teisininkų darbas, per šį laikotarpį teisininkams neteko dalyvauti nei viename.

3.1.2. *Operatyvumo ir kitų civilinio proceso principų derinimas*

Proceso operatyvumo, draudimo piktnaudžiauti procesu, sąžiningos šalies interesų gynybos principai reikalauja, kad byla judėtų į priekį. Teisės būti išklausytam principo nereikėtų suprasti dogmatiškai. Reikalavimas išklausyti abi šalis nereiškia, kad teismas turi laukti iki begalybės, kol viena ar abi šalys teiksis atvykti į posėdį.¹⁰⁷ Kita vertus šalies ar trečiojo asmens nedalyvavimas teismo posėdyje ne visuomet reiškia jų nesidomėjimą bylos eiga. Dalyvaujantys byloje asmenys yra tiesiogiai suinteresuoti sprendimu byloje, todėl, siekiant užtikrinti tinkamą jų pasinaudojimą procesinėmis teisėmis, būtina nustatyti, kad teismo sprendimo kopija būtų jiems išsiunčiama (CPK 275 str. 1d.).¹⁰⁸

Kitas 2011 m. CPK pakeitimas, galimai sukeliantis civilinio proceso principų konfliktą – CPK 72 str. Nagrinėjant bylas teisėjas nuo šiol nebebus „visagalis“, šalims suteikiama galimybė užkirsti kelią teisėjo piktnaudžiavimui savo padėtimi procese. Ta pati nuostata, įtvirtinta CPK 72 str., taikoma ir žodinio, ir rašytinio proceso atveju. Vis gi Seimo kanceliarijos departamentas linkęs abejoti, dėl CPK 72 str. atitikimo teismo ir teisėjo nepriklausomumo principui, nes leidžia į žemesnės instancijos teismo atliekamą bylos nagrinėjimą, jo nebaigus, įsikišti aukštesnės instancijos teismui.¹⁰⁹ Svarstyta, ar 72 str. papildymas 3 ir 4 d. yra realiai įgyvendinamas, kadangi aukštesnės instancijos teismas nežino teisėjo užimtumo grafiko, iš anksto numatyto dalyvavimo teisėjų mokymuose, atostogų ir pan., todėl nustatytas terminas gali būti neįgyvendinamas. Kadangi dėl didelio darbo krūvio bylų nagrinėjimo terminai pakankamai ilgi, galima įžvelgti ir galimą šalių piktnaudžiavimą šia teise, kai tokie prašymai taps nuolatiniai ir vienos bylos bus išnagrinėtos anksčiau nei vėliau gautos bylos.¹¹⁰ Be to, CPK kai kurie procesinių veiksmų terminai nenustatyti, pvz., per kokį terminą turėtų būti panaikinamos laikinosios apsaugos priemonės ir pan. (Šiaulių miesto apylinkės teismas). Taip pat nėra aišku, ar siūlomuose CPK 72 str. 3 ir 4 dalyse numatyti pirmosios instancijos teismo procesiniai veiksmai, kuriems atlikti CPK jau yra nustatyti terminai, ar procesiniai veiksmai, kurių atlikimo terminas nėra nustatytas („laiku neatlieka“). Jei teismas neatlieka procesinių veiksmų CPK nustatytais terminais, tokiu atveju, šioje normoje nurodyto subjekto veiksmai nustatant kitus, papildomus terminus, prieštarautų CPK nuostatomis. Jei kalbėsime apie terminus, atsirado siūlymas visus terminus, per kuriuos

¹⁰⁷ *Cit. op.* 13, p. 187.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija.

¹⁰⁹ *Cit. op.* 16, Seimo kanceliarijos departamentas, pateikta 2009-12-07.

¹¹⁰ *Cit. op.* 16, Klaipėdos apygardos teismas.

teismas privalo atlikti kokius nors veiksmus skaičiuoti ne nuo pateikimo teismui dienos (pvz. CPK 137 str.), bet nuo perdavimo teisėjui dienos. Anot Apylinkių teismų teisėjų Sąjungos, ankstesnis reglamentavimas nebeatitinka laikmečio realijų, nes teismai labai išdidėjo, atsirado biurokratinis aparatas, atsirado bylų suvedimas į sistemas, paskirstymas ir t.t. Vis dėl to reikėtų pritarti įstatymo leidėjo nuomonei, kad terminų skaičiavimas nuo bylos perdavimo teisėjui reikštų subjektyvią įtaką terminams, taip pat sukeltų daug neaiškumų proceso dalyviams,¹¹¹ todėl greičiausiai ir ateityje toks pakeitimas nebus svarstomas.

3.1.3. *Rašytinio ir žodinio proceso principų derinimas*

Kita vertus, proceso operatyvumo siekiama ir jau priimtuose 2011 m. CPK pakeitimuose derinant rašytinio ir žodinio proceso tvarką. Numatoma daugiau atvejų, kai teismas sprendžia klausimus rašytinio proceso tvarka¹¹². Tad šiandien galima kalbėti apie įsitvirtinusią mišriąją proceso formą, kai derinami žodinio ir rašytinio proceso principai. Teorijoje gana ilgai ginčytasi, kuri iš proceso formų – žodinė ar rašytinė – yra geresnė ir kuriuo atveju geriau gali būti įgyvendinami proceso tikslai. Teisės būti išklaustyta principas akivaizdžiausiai įgyvendinamas nagrinėjant bylą žodžiu. Tačiau ir nagrinėjant bylą pagal rašytinę medžiagą, t.y. esant dokumentiniam, arba rašytiniam, procesui, šis principas taip pat įgyvendinamas. Tokiais atvejais kiekviena šalis savo argumentus ir kontraargumentus yra išdėsčiusi savo rašytiniuose procesiniuose dokumentuose, kurie yra sudedamoji bylos medžiaga ir kuriuos ištiria ir įvertina teismas.¹¹³ Rašytinis (dokumentinis) procesas, kai negalima remtis žodiniais įrodymais ir galioja principas „ko nėra proceso dokumentuose, tas neegzistuoja“ (lot. *Quod non est in actis, non est in mundo*), riboja laisvo rodymų vertinimo principą.¹¹⁴ Kalbama apie „kabinetinį teisingumą“, begalinį proceso formalumą, ilgą jo trukmę, teisėjo negalėjimą iš „procesinių raštų“ susidaryti tikrojo bylos aplinkybių vaizdo, tiesiogiai ištirti įrodymų, kad teisėjui beveik neįmanoma išsiaiškinti bylos aplinkybių, kad rašytinis procesas yra nelankstus ir nepaslankus, būtina susijęs su eventualumo principo¹¹⁵ įgyvendinimu ir panašiai.¹¹⁶ Kai kurių autorių nuomone, tik vedant procesą viešai galima įsitikinti, kad jis vyksta sąžiningai ir

¹¹¹ *Cit. op.* 16, Apylinkių teismų teisėjų sąjunga.

¹¹² Magistro darbo pirmoje dalyje, p. 13.

¹¹³ *Cit. op.* 13, p. 188.

¹¹⁴ *Cit. op.* 13, p. 197.

¹¹⁵ Susijęs su besąlygišku atsisakymu priimti įrodymus, pateikiamus pažeidus tam tikrą terminą.

¹¹⁶ WACH, Adolf. *Vorträge über die Reichszivilprozeßordnung*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2008, p. 4.

nepažeidžiamos nė vienos šalies teisės, abiem šalims suteikiama galimybė pareikšti savo nuomonę, tad ir nesąžiningam teisėjui yra mažiau galimybių piktnaudžiauti.¹¹⁷ Viešumo principas yra neatsiejamas nuo žodinio nagrinėjimo principo. Visgi praktika pateikė teorijai neginčijamą išvadą, kurią labai puikiai suformulavo prof. P. Arensas: „Mūsų tyrinėjimas parodė, kad visiškai netikslinga įgyvendinti grynąjį žodinio bylos nagrinėjimo principą pagaliau jo neįmanoma visiškai įgyvendinti. Žodinis procesas, kaip bylos nagrinėjimo pagrindas, be jokios abejonės, yra prasmingas dalykas, nes teismui suteikia geriausią galimybę kartu su šalimis išnagrinėti ginčą. Tai taip pat geriausias būdas tirti įrodymus. Tačiau kaip parodė mūsų CPK istorija, šie žodinio proceso tikslai gali būti tinkamai įgyvendinami tik jeigu byla bus aktyviai ir greitai parengta nagrinėti teisme.“¹¹⁸ Tad galima daryti išvadą, kad rašytinio proceso ir žodinio proceso principų derinimas yra geriausias būdas, viena vertus, pasiekti bylos išnagrinėjimo koncentruotumą, kita vertus, suderinti proceso greitumą ir sprendimo teisingumą.¹¹⁹ Teorijoje ir praktikoje galutinai apsisota ties „*sententia media*“ taisykle¹²⁰, kad geriausia yra derinti šiuos du principus, paprastai žodinę proceso formą paliekant vyrauti. Pirmasis ir, kaip rodo patirtis, pavykęs mėginimas suderinti šiuos du iš pirmo žvilgsnio lyg ir visiškai nesuderinamus principus yra 1895 m. Austrijos CPK. Šių dviejų proceso pradų derinimo idėja išlaikė laiko išmėginimus ir šiandien, minėta, yra išreikšta beveik visuose Europos civilinio proceso kodeksuose.¹²¹

3.2. Nepakankamas operatyvumo principo įgyvendinimas

Europos Tarybos Ministrų komitetas taip pat atkreipė valstybių, Europos Tarybos narių, dėmesį į būtinumą užtikrinti operatyvų bylų nagrinėjimą. Daugelis pasiūlymų atsispindi Lietuvos CPK normose, kai kurių pagrindų priimti ir neseniai patvirtinti pakeitimai. Visgi jau minėtoje rekomendacijoje Nr. R (84)5 Europos Tarybos Ministrų komitetas kaip vieną iš pasiūlymų pateikia tokias bylų nagrinėjimą spartinančias priemones: paprastai bylos nagrinėjimas neturėtų susidėti daugiau nei iš dviejų teismo posėdžių: pirmasis teismo posėdis turėtų būti preliminarus, parengiamasis, o antrajame byla turėtų būti išnagrinėta iš esmės;

¹¹⁷ *Cit. op.* 13, p. 165-166.

¹¹⁸ ARENS, Peter. *Mündlichkeitsprinzip und Prozessbeschleunigung im Zivilprozess*. Berlin: Schweitzer Verlag, 1971. p. 47.

¹¹⁹ *Cit. op.* 13, p. 207-210.

¹²⁰ *Liet. kompromiso taisyklė*.

¹²¹ *Cit. op.* 13, p. 107.

šalies pareikštą nepagrįstą ieškinį teismas turi nagrinėti supaprastinti proceso tvarka ir, esant pagrindo, iš tokios šalies išieškoti nuostolius kitai šaliai; jeigu procesą vilkina šalių advokatai, teismo išlaidos gali būti priteisiamos iš jų; teismas apie tokį advokato elgesį privalo informuoti profesinę advokatų organizaciją, kad ši jam taikytų drausmines sankcijas. Akivaizdu, kad tokių nuostatų CPK nerasime, klausimas, ar jos neturėtų būti įtrauktos yra ginčytinas. Pavyzdžiui, buvo siūlytas CPK 153¹ str., reglamentuojantis bylos nagrinėjimo tvarką, kai pareikšti akivaizdžiai nepagrįsti reikalavimai. Teismas, tam tikrais atvejais nustatęs, kad byloje pareikšti reikalavimai yra visiškai aiškūs ir akivaizdžiai nepagrįsti, turi teisę nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka. Numatyti terminai, taikomi šiuo atveju. Išimtiniais atvejais, kai teismui kyla abejonių dėl pagrįstumo, byla nagrinėjama įprasta ginčo teisenos tvarka. Remiantis Europos Ministrų komiteto rekomendacijomis, tokia nuostata skatintų operatyvumą. Tuo tarpu oponentų teigimu, su kuriais sutinka ir įstatymų leidėjas, nuostatos įtvirtinimas keltų abejonių teismo nešališkumo principo užtikrinimo kontekste, kadangi teismas iš anksto, dar neišnaginėjęs bylos iš esmės, konstatuotų, jog šalies reiškiamas reikalavimas yra nepagrįstas. Manytina, kad šalies piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis problema gali būti sprendžiama, pasinaudojant CPK 95 str. ir kituose straipsniuose įtvirtintais procesiniais instrumentais. Kita vertus, greičiau paskirti teismo posėdį teismas turi teisę ir pagal galiojančią teisinę reguliavimą.¹²² Vis dėlto sprendimas yra diskutuotinas, nes teismas savo nuožiūra sprendžia ir kitus klausimus, susijusius su vertinamuoju kriterijumi (pvz. CPK 93 str. 4 d. teismas vertina, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas ir pagal tai paskirsto bylinėjimosi išlaidas), todėl šis atvejis nėra išskirtinis. Tokių nutarčių nagrinėjimas įtakoja ir kitus asmenis, kadangi dabar, kai teisėjų laikas yra gaištam nepagrįstų nutarčių nagrinėjimui, sąžiningiems ieškovams ir atsakovams tenka laukti. Tokių reikalavimų teismuose pasitaiko, o jų nagrinėjimas pagal įprastinio proceso taisyklės reiškia, kad eikvojamas teismo ir kitų bylos šalių laikas, tokioms byloms nagrinėti naudojami valstybės ekonominiai resursai.¹²³ Reikėtų manyti, kad šiuo atveju operatyvumas yra svarbesnis negu nešališkumo rizika, nes neigiamų pasekmių išvengti galima vėliau apskundžiant tokį teisėjo sprendimą. Remiantis šiuo, tikėtina, kad ateityje bus priimta panašaus pobūdžio nuostata, supaprastinanti nepagrįstų kreipimųsi į teismą nagrinėjimą.

¹²² *Cit. op.* 16, Lietuvos Aukščiausiasis teismas

¹²³ *Ibid.*

3.3. Netinkamas bylų paskirstymas bendrosios kompetencijos teismams

Civilinių bylų teisingumas konkrečiam teismui - tai neišvengiama tinkamo teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlyga. Nenuostabu, kad itin daug diskusijų, pastabų ir pasiūlymų sulaukė CPK pakeitimo įstatymo nuostatos, kuriomis iš dalies keičiamos teisingumo taisyklės. CPK IV skyriaus normos nuo pat kodekso įsigaliojimo nebuvo keičiamos, iš esmės nesiūlyta jas modifikuoti pateikiant CPK pakeitimų projektus įstatymų leidėjui, anot Lietuvos apeliacinio teismo, jas keisti netikslinga. Teismai per keletą metų prisitaikė prie galiojančios tvarkos bei teisinio reguliavimo ir nėra pateikta paaiškinimų, ar ir kodėl šiuo metu galiojantis reglamentavimas nepasiteisino ar sukelia neigiamų teisinių pasekmių. Be to, jau susiformavusi ir apygardos teismų praktika. Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, apylinkių teismų darbo krūvis Lietuvos Respublikoje yra pats didžiausias, ženkliai viršijantis aukštesniosios instancijos teismų krūvį, todėl manytina, jog patikėti apylinkių teismams pirmąją instanciją nagrinėti papildomų kategorijų bylas (CPK 27 str. 1 p.) nereikėtų ir nederėtų (Biržų rajono apylinkės teismas).¹²⁴ Reikėtų įvertinti, ar tokiu atveju apylinkių teismams neteks nagrinėti sudėtingų bylų, kurių nagrinėjimas šiuo metu priskirtas apygardų teismams (taip pat Šiaulių miesto apylinkės teismas) bei atitinkamai padidėsiantį apylinkių teismų krūvį, kuris nuolat didėja ir atitinkamai ilgėja bylų nagrinėjimo terminai (Vilniaus rajono apylinkės teismas). 2011-05-20 Pasvalio rajone vykusioje Apylinkių teismų teisėjų sąjungos konferencijoje atkreiptas dėmesys į teisėjų ir teismų statusą Lietuvoje: teisėjų darbo krūvis išlieka nereguliuotas. Nėra jokios ribos, nustatančios, kiek bylų galima skirti teisėjui per mėnesį, kad krūvis būtų fiziškai ir psichologiškai įveikiamas. Darbo krūvio skirtumas tarp apylinkių ir aukštesnės instancijos teismų, o ir tarp pačių apylinkių teismų išlieka didelis. Atsižvelgtina ir į tai, kad apylinkių teismai neturi pakankamai padėjėjų ir kito personalo, todėl jų krūvio didinimas galimas tik kompleksiniu būdu: įvertinus kiek bylų išnagrinėja apylinkės teisėjas ir apygardos teisėjas pirmoje instancijoje, tuomet mažinant krūvį vieniems teismams – lėšos, personalas turėtų būti perkeliama atitinkamai, t. y. iš apygardos į apylinkės teismus.¹²⁵

Tuo tarpu oponentų teigimu sprendžiant teisingumo klausimą, pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas pačiam teismų paskirčiai, o ne darbo krūvio pasiskirstymo teismuose problemai, kuri dabar yra ypač akcentuojama. Turto vertė bei kainos kinta, o ginčo objektas,

¹²⁴ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija.

¹²⁵ *Cit. op.* 16, Apylinkių teismų teisėjų sąjunga.

ieškinio pagrindas ir aplinkybės nesikeičia. Neaišku, ar 150 000 Lt riba gali būti ginčo sudėtingumo vertinimo kriterijumi. Nors Kauno apygardos teismas siūlė 300 tūkstančių, o Šiaulių apygardos – 200 tūkstančių litų, abejotina, ar išvis įmanoma bylų sudėtingumą įvertinti pinigų suma. Be to, remiantis šios pozicijos atstovų nuomone, žymiai svarbiau yra piliečių teisių gynimas, ginčų sprendimas, teismo autoritetas, nei darbo krūvio reguliavimas. Darbo krūvis – pagrindinė problema teismuose, tačiau tai gali būti sprendžiama kitais būdais.¹²⁶ Nepaisant to pritarume pirmajai nuomonei, kad teisėjų krūvis apylinkės teismuose itin didelis ir kol nėra finansinių galimybių užtikrinti bylų tenkančių vienam teisėjui skaičiaus mažinimo, į pagalbą turėtų būti pasitelkta teisė. Deja, priėmus 2011 m. CPK pakeitimus padėtis gali dar pasunkėti. Teigiamą efektą turėtų sukelti nebent CPK 26 str. 2 d. panaikinimas. Administraciniam teismui išsprendus klausimą dėl akto galiojimo, valstybės institucija privalo vykdyti teismo sprendimą ir priverstinio vykdymo dažnai nebus tais atvejais, kai aktas bus pripažintas negaliojančiu. Akta palikus galioti, ginčas bendrosios kompetencijos teismuose dažniausiai praranda reikalingumą, t.y. bylinėjimasis gali baigtis administraciniame teisme. Panašiai jau formuojama teismų praktika,¹²⁷ todėl ir bylinėjimosi bendrosios kompetencijos teismuose gali sumažėti, terminai sutrumpėti ir būti daugiau teisingumo dėl teismų specializacijos. Po reformos, administraciniai teismai neturės didelio darbo krūvio, todėl bylos nagrinėjimo terminai nebus užvilkti. Priešingu atveju teismų specializacija netenka prasmės.

Dar vienas kontraargumentas teigiantiems, kad teismai perkrauti darbu, o po 2011 m. CPK pakeitimų būklė tik pablogės gali būti pateikiamas panaudojant statistiką. Lietuvos teismų sistema, deja, organizuojama neefektyviai. 2010 m. atliktoje Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizėje nurodoma, jog Lietuvoje 100 000 gyventojų tenka vidutiniškai dvejais teisėjais daugiau nei Europos Sąjungos vidurkis. Lietuva daugelį ES valstybių narių lenkia ir teismų, ir teismo administracijos darbuotojų kiekiu. Tačiau bylų nagrinėjimo efektyvumas yra kur kas mažesnis: Lietuvoje 2008 m. vienas teisėjas vidutiniškai išnagrinėjo 382 bylas – beveik dvigubai mažiau nei vidutiniškai Europoje t.y.

¹²⁶ *Cit. op.* 16, Klaipėdos apygardos teismas.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje pagal *A. P. pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, termino atnaujinimo*, Nr. 3-K7-24/2008, kat. 128.2.

754 bylos.¹²⁸ Todėl akivaizdu, kad pakeitimai būtini, o teiginys, kad teismuose dirba per mažai personalo vargu ar pagrįstas.

3.4. Abejonės dėl sankcijų proceso dalyviams

Visuomenei ne vis vien, koku būdu išsprendžiamas jos narių ginčas dėl teisės, - laikantis sąžiningų, teisingų ginčo sprendimo taisyklių ar jas ignoruojant. Nevykdančiai procesinių pareigų ar piktnaudžiaujančiai procesinėmis teisėmis šaliai gali būti taikomos procesinės atsakomybės priemonės. Atkreiptinas dėmesys, kad reguliuojant sankcijų skyrimą, įstatymų leidėjas ne visada apsvarsto normų įgyvendinimo galimybes. Pažymėtina, kad kai kurie CPK pakeitimai išties vertintini kritiškai, pavyzdžiui CPK 104 str. 2 d.: kol nėra įdiegta sistema, rašytinės nutarties priėmimas užima didelę laiko dalį, nes reikia ją surašyti pagal CPK reikalavimus. Taip užsivilkins procesas, nes kiekvienos bylos išnagrinėjimui yra skiriamas ribotas laikas. Nutartis skirti įspėjimą neskundžiama, todėl nesuprantama rašytinio įspėjimo prasmė ir papildomo darbo, papildomų sąnaudų reikalingumas, tai reiškia, kad pažeidžiamas proceso ekonomiškumo principus. Kita vertus, užtikrinamas teisinis tikrumas, nors abejotina, ar šiuo atveju neužtektų įspėjimo pažymėti protokole bei užfiksuoti darant garso įrašą. Toks reglamentavimas gali sutrukdyti veiksmingai taikyti teisės normą, nes teisėjai nebus suinteresuoti gaišti laiką surašymui. Kaip nustatyta pasitelkus empirinį tyrimo metodą, nustatyta, kad praktikoje jau dabar tokių atvejų pasitaiko.¹²⁹ Gali atsitikti taip, kad nutartys bus priimamos tik itin sunkių procesinės tvarkos pažeidimų atveju, nekreipiant dėmesio į ne visuomet tinkamą procese dalyvaujančių asmenų elgesį. Įspėjimas savo ruožtu turėtų įtakoti bylinėjimosi išlaidų paskirstymą atsižvelgiant į netinkamą šalių elgesį, todėl, kai nutartis nebus priimta, sąžiningai šaliai gali būti sudėtingiau įrodyti, kad kitos šalies procesinis elgesys buvo netinkamas.

Kitas diskutuotinas klausimas: ar sankcijos, numatytos atstovams atitinka atstovavimo santykių pobūdį? CPK 118 str. 2 d. irgi diskutuotina, nes viena svarbiausių atstovavimo

¹²⁸ Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė, [interaktyvus] 2010-11-17. [žiūrėta 2012-03-15] Prieiga per internetą: < <http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf> > [žiūrėta 2012-03-15].

¹²⁹ Teismo procesas Šiaulių apylinkės teisme 2012 m. kovo – balandžio mėnuo, skyrybų byla: teisėjas ieškovą įspėjo du kartus žodžiu dėl netinkamo elgesio teismo posėdžio metu apklausiant liudytojus, tačiau nutartis dėl įspėjimo nebuvo surašyta. Tokiu atveju bylinėjimosi išlaidų paskirstymas atsižvelgiant į procesinį šalių elgesį netenka prasmės ir neatitinka priėmimo tikslo, nes atsakovas negali pasinaudoti šiomis nuostatomis. Šioje situacijoje būtų sunku įrodyti netinkamo ieškovo procesinio elgesio.

teisinių santykių ypatybių yra tai, jog įgaliotojas turi teisę bet kada panaikinti įgaliojimą, o įgaliotinis – įgaliojimo atsisakyti. Svarstyтина, ar siūloma nuostata, įpareigojanti atstovą vykdyti iš atstovavimo santykių kylančius išipareigojimus šiems jau pasibaigus, nepaisant net to, kad yra paskirtas naujas atstovas, nepažeistų nurodytų įgaliotojo ir įgaliotinio teisių nutraukti atstovavimo santykius.¹³⁰ Toks argumentas abejotinas, nes toks pranešimas buvusiam klientui apie gautus procesinius dokumentus šiuolaikinių technologijų amžiuje neturėtų sukelti sunkumų (pvz., galima nusiųsti elektroninį laišką, paskambinti mobiliuoju telefonu) nei laiko, nei finansinių sąnaudų prasme, o tokios nuostatos nenustačius būtų apsunkintas procesinių dokumentų įteikimas ir kartu pats procesas, todėl nereikėtų pritarti minėtos pozicijos atstovams.

3.5. Netinkamas taikaus ginčų sprendimo reglamentavimas

Alternatyva ginčo sprendimui įprasta teismine tvarka yra proceso užbaigimas taikos sutartimi. Pastaruoju metu itin aktyviai buvo diskutuota ir prieita išvada, kad tai lygiaverčiai ginčų sprendimo būdai. Proceso užbaigimas šalių sudaryta taikos sutartimi yra naudingesnis tiek šalims, (nes sutrumpina proceso trukmę, taip sumažinant ir bylinėjimosi kaštus ir pan.), tiek valstybei, nes anksčiau užbaigus procesą, sutaupomi viešųjų pareigūnų darbo ištekliai. Problemų sukelti praktikoje atrodytų galėtų nebent CPK 140 str. 4 d. Diskutuotina, ar reguliavimas neskatinis šalių piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis – sužinojusios teismo sprendimą ir įvertinusios jo sukeltas teises pasekmes, šalys galėtų kreiptis į sprendimą priėmusį pirmosios instancijos teismą, prašydamos patvirtinti sudarytą taikos sutartį, nors viso proceso metu nerado galimybės bylą baigti taikiai (Biržų rajono apylinkės teismas).¹³¹ Vis dėlto kelių piktnaudžiavimui užkirsti galima ir kitomis priemonėmis, todėl manytina, kad tokia rizika pateisinama siekiu kaip įmanoma dažniau baigti ginčą taikos sutartimi. Be to taikus ginčų sprendimas skatinamas bylinėjimosi išlaidų lengvatomis. Taip pat numatoma naujovė – kai bylinėjimosi išlaidų išieškoti į valstybės biudžetą objektyviai neįmanoma arba išieškojimas iš esmės pablogintų fizinio asmens turtinę padėtį, galima prašyti iš dalies atleisti nuo bylinėjimosi išlaidų (CPK 96 str. 7 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad praktikoje dažnai pasitaiko atveju, kai šalys įvairiais būdais bando piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis, išvengti bylinėjimosi išlaidų mokėjimo (pavyzdžiui, žyminio mokesčio sumokėjimo

¹³⁰ *Cit. op.* 16, Seimo kanceliarijos departamentas, pateikta 2009-12-07.

¹³¹ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija.

paduodant ieškinį, pareiškimą ar prašymą). Toks elgesys neskatina bylos baigtumo, sudaro galimybes vilkinti civilinės bylos operatyvų išnagrinėjimą. Be to, valstybės biudžeto pajamų dalies atsisakymas esant dabartinei ekonominei situacijai laikytinas nepagrįstu.¹³² Su piktnaudžiavimo problema praktikoje gali būti susidurta ir taikant CPK 87 str. 6 d. Neaišku, kas ir kaip tikrins ar nėra faktiškai negražintas žyminis mokestis. Ir iki šiol pasitaikydavo situacijų, kai teismas negražina žyminio mokesčio, o asmuo iš bylos pasiima originalą ir įdeda į kitą bylą. Reglamentavimas sukelia painiavą.¹³³

3.6. Galimi prieštaravimai viešojo intereso gynimo srityje

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu galiojančiame CPK 49 str. nuostatos yra bendrosios, kartu ir blanketinės, nukreipiančios į kitus įstatymus. 2006 m. generalinio prokuroro įsakymu Nr. I-11 patvirtintose metodinėse rekomendacijose viešajam interesui ginti, nurodyti konkretūs atvejai, kada prokuroras privalo teikti ieškinį viešajam interesui apginti. Rekomendacijose nurodyti apie 20 konkrečių civilinio kodekso straipsnių ir 8 civilinio proceso kodekso straipsniai. Nurodytos normos aiškintinos kaip įpareigojančios teikti ieškinį viešajam interesui apginti. Kyla klausimas, ar nekils prieštaravimų tarp galiojančios praktikos, metodinėse rekomendacijose įtvirtintų imperatyvų bei CPK numatyto dispozityvaus reguliavimo. Ateityje, atsižvelgiant į prokurorų darbo krūvį, galėtų būti svarstoma galimybė keisti prokuroro teisę pareiga pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti. Tokia problema lengvai sprendžiama, nes įstatymas turi viršenybę įstatymo įgyvendinamųjų teisės aktų (taip pat ir generalinio prokuroro rekomendacijų) atžvilgiu, todėl prireikus pastarieji teisės aktai turės būti keičiami, suderinant juos su įstatymo nuostatomis.¹³⁴ CPK 49 str. 1 d. tikslinga būtų po žodžių „pareikšti ieškinį“ įrašyti ir „pareiškimas“, kadangi Civilinio proceso kodekse nustatyta, kad tam tikrais atvejais į teismą prokuroras kreipiasi pareiškimu (pvz., ypatingojoje teisenoje). Straipsnio 1 d. 6 punkte įrašytini ne tik visuomenės, bet ir valstybės bei asmens interesai, kadangi nesiūloma keisti Konstitucijos 118 str. Kvestionuotinas siūlymas viešojo intereso pažeidimu laikyti tik didelės visuomenės dalies interesų pažeidimą, kadangi toks vertinamasis kriterijus siaurina viešojo intereso gynimo

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Cit. op.* 16, Apylinkių teismų teisėjų sąjunga

¹³⁴ *Cit. op.* 16, Teisės institutas.

sferą labiau, nei nustatyta Konstitucijoje.¹³⁵ Teismų praktikoje pripažinta, kad ginant viešąjį interesą gali būti apgintas ir privatus.¹³⁶

Dar vienas pakeitimas – 96¹ str. – naujiena bylinėjimosi išlaidų reglamentavime. Vis gi, manytina, jog bylinėjimosi išlaidos turėtų būti atlyginamos ne iš prokuratūrai skirtų biudžeto lėšų, o iš valstybės biudžeto lėšų, nes prokuroras viešąjį interesą gina ir byloje atstovauja valstybės vardu, todėl jei norima atlyginti iš prokuratūrai skirtų biudžeto lėšų, tuomet už kiekvieną patenkintą prokuroro ieškinį ar jo dalį į prokuratūrai skirtas biudžeto lėšas taip pat turėtų būti pridedama atitinkama lėšų dalis.¹³⁷

3.7. Modernių technologijų naudojimo neigiami aspektai

Kaip ir daugumoje veiklos sričių, norint optimizuoti kokį nors procesą pati geriausia išeitis – atitinkamą procesą modernizuoti. Jeigu teisė atsilikis nuo technikos pažangos, naujos technologijos civiliniame procese bus naudojamos ribotai. Taigi šiuolaikinių technologijų panaudojimas civiliniame procese priklauso ne tik nuo ekonominės valstybės padėties (dėl sunkios teismo padėties, norma gali būti numatyta, bet išvis neįgyvendinama), bet ir teisinio reglamentavimo. Kadangi ateities teismo procesas neišvairduojamas be šiuolaikinių informacinių technologijų ir kitokių technikos naujovių, ir tolesnė civilinio proceso raida būtent ir bus susijusi su tokių technologijų naudojimo įteisinimu.¹³⁸ Aišku, tai dar nereiškia, kad teisingumo vykdymą paprasčiausia ir pigiausia būtų kompiuterizuoti, pavedant šitai daryti elektronikai ir atsisakant teisėjų. Deja, tai neįmanoma. Teisėjas, prieš taikydamas konkrečią teisės normą, turi išsiaiškinti jos turinį ir prasmę, jis nėra tik aklas įstatymo teksto taikytojas konkrečiai situacijai. Dažniausiai įstatymas ar konkreti jo norma yra daugiau ar mažiau neaiškūs, net prieštaringi. Todėl pirmiausia teisingumo vykdymas pasireiškia kaip tikrosios taikomų teisės normų prasmės aiškinimas.¹³⁹

Lietuvos Teismai dar nėra pasirengę priimti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis Teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo

¹³⁵ *Cit. op.* 16, Generalinė prokuratūra.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinio prokuroras v. D. P., E. T., D. Ž., Vilniaus apskrities viršininko administracijai*, Nr. 3K-3-194, kat. 21.4.1.1; 21.6; 33; 95.6.2; 95.7, IR Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *Šilalės rajono apylinkės prokuroras, V. V. ir J. K. v. L. G.*, Nr. 3K-3-354, kat. 30.9.1; 95.7.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Cit. op.* 13, p. 98.

¹³⁹ *Cit. op.* 13, p. 164.

371 straipsniu įstatyme¹⁴⁰ nurodytais būdais. Pasirengimas šiam procesui gali pareikalauti labai daug valstybės biudžeto lėšų – reikės pirkti įrangą, rengti ir įdiegti procesinių dokumentų priėmimo, registravimo ir archyvavimo sistemas teismuose. Todėl nesuprantama CPK 80 str. 7 d. nuostata – atsisakyti didelės valstybės biudžeto pajamų dalies, t.y. padaryti asmenims, besinaudojantiems moderniomis technologijomis teismo procese 25 % žyminio mokesčio nuolaidą. Nustatyta, kad procesinių dokumentų pateikimo teismui elektroninių ryšių priemonėmis tvarką ir formą nustato teisingumo ministras. Nuo 2013-01-01 įsigaliojus Teismų įstatymo 37¹ str. su teismo proceso bylomis susiję elektroniniai duomenys teismuose bus tvarkomi, apskaitomi ir saugomi, naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas Teisėjų tarybos nustatyta tvarka, suderinta su Lietuvos vyriausioju archyvaru. Rašytiniai dokumentai bus tvarkomi ir skaitmeninami teismuose taip pat Teisėjų tarybos nustatyta tvarka, suderinta su Lietuvos vyriausioju archyvaru. Pažymėtina, kad elektroninių duomenų tvarkymas labai priklausys nuo to, kokia forma jie gauti. Be to, įprasta laikyti, kad elektroninių duomenų tvarkymas apima visas su duomenimis atliekamas operacijas: rinkimą, užrašymą, klasifikavimą, grupavimą, kaupimą, saugojimą, keitimą, kopijavimą, sujungimą, atskleidimą, teikimą, naudojimą, naikinimą. Šiuo straipsniu numatoma, kad kopijavimo ir susipažinimo su elektroniniais dokumentais tvarką nustato teisingumo ministras, todėl minėti veiksmai yra paskirstomi dviem subjektams. Kelia abejonių nuostatos, kad tų pačių duomenų tvarkymo taisyklės siūloma nustatyti skirtingų institucijų teisės aktais. Diskutuotina, ar praktikoje nebūtų ekonomiškiau ir patogiau proceso dalyviams, jei visi teisės aktai, susiję su šio klausimo reglamentavimu būtų skelbiami ir priimami tik vienos iš minėtų institucijų, jų „neišbarstant“. Reikėtų pritarti įstatymų leidėjo oponentų pozicijai, kad elektroninių duomenų tvarkymo paskirstymas dviem savarankiškiems subjektams gali sukelti praktinių trukdžių ir problemų, todėl reikėtų koreguoti tokį reguliavimą, suteikiant visas elektroninių duomenų tvarkymo funkcijas vienam subjektui.

Atkreiptinas dėmesys, kad procesinių dokumentų skelbimas virtualioje erdvėje (CPK 130 str. 2 d.) gali iš esmės apriboti byloje dalyvaujančių asmenų galimybes sužinoti apie vykstantį teisminį procesą, nes kompiuterinių tinklų sistema Lietuvoje nėra pakankamai išplėtotą, ne visi asmenys gali naudotis arba naudojasi internetu (ypač aktualu, kai byloje dalyvauja vyresnio amžiaus asmenys ar asmenys iš nuošalesnių vietovių). Taip pat pažymėtina, kad susipažinimas su specialiaame tinklalapyje paskelbtais procesiniais

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 37-1 straipsniu įstatymas, Valstybės Žinios, 2011, Nr. 85-4128.

dokumentais būtų galimas tik dalyvaujančiam asmeniui apsilankius minėtuose tinklalapiuose, kas, atsižvelgiant į specifinį tinklalapių pobūdį, asmeniui, nežinančiam apie teisme vykstantį procesą būtų mažai tikėtina. Atsižvelgiant į tai, kyla grėsmė, kad procesinių dokumentų paskelbimas tik virtualioje erdvėje bus fiktyvus ir viešam paskelbimui keliami tikslai – informuoti byloje dalyvaujantį asmenį - nebus pasiekti (Trakų rajono apylinkės teismas).¹⁴¹ Tokia pozicija kritikuotina, nes viešo paskelbimo būdas yra teisinė fikcija, kuri leidžia procesui vykti. Be to pakeitimas orientuotas į ateitį, tikėtina, kad spaudą „nukonkuruos“ internetas, todėl reikalavimas skelbti tinklalapyje labiau atitinka šiuolaikinio civilinio proceso tendencijas. Rašytinio proceso atveju apie teismo posėdžio datą, laiką, vietą ir teismo sudėtį taipogi skelbiama specialiaje tinklalapyje internete (CPK 133 str. 3 d.). Asmenims, kurie turi daug bylų (teisėsaugos institucijoms, advokatams ir pan.) gali tapti sudėtinga sekti savo bylų eigą ir būti aktyviais proceso dalyviais. Pasitelkus empirinį tyrimo metodą nustatyta, kad atitinkamame interneto tinklalapyje itin daug informacijos ir ji sunkiai peržvelgiama¹⁴², todėl pritariama nuomonei, kad nuostatos taisytinos. Alternatyva galėtų būti informacijos apie internetinį puslapį platinimas ir naudojimosi instrukcijų kūrimas. Pritartina Generalinės prokuratūros siūlymui, kad tais atvejais, kai byloje dalyvaujantys asmenys nurodo elektroninių ryšių priemonių adresus procesiniams dokumentams gauti, tais adresais teismas turėtų siųsti elektroninius pranešimus apie rašytinio proceso tvarka rengiamus teismo posėdžius.¹⁴³

Be to, LAT yra atkreipęs dėmesį, kad atsisakyti įprastinio posėdžio protokolo, kuriame, be kita ko, fiksuojamas įrodymų turinys ir nagrinėjimo teisme dalyvių prašymų išsprendimai (teismo protokolinės nutartys), vertintinas skeptiškai. Visų pirma, suabejota, ar nebūtų iškreipta įrodymų samprata, ir ar nebūtų apsunkintas duomenų (įrodymų) turinio bei atliktų procesinių veiksmų patikrinimas. Pavyzdžiui, tam, kad patikrintų pirmosios instancijos teismo protokolinės nutarties atmesti proceso dalyvio prašymą pagrįstumą ir teisėtumą, apeliacinės instancijos teismas turėtų tiksliai žinoti, kurioje garso įrašo vietoje toks klausimas buvo sprendžiamas – priešingu atveju, tektų klausyti visą garso įrašą, kuris gali būti ir kelių valandų trukmės (taip pat ir Biržų rajono apylinkės teismas). Matyti, kad jo autoriai preziūmuoja, jog teisėjai turi tinkamus įgūdžius naudotis informacinių technologijų priemonėmis, o tai ne visuomet atitinka tikrovę. Abejotina, ar šiuolaikinės informacinės

¹⁴¹ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija.

¹⁴² Tinklalapio vaizdas pateikiamas kaip Priedas Nr. 2.

¹⁴³ *Cit. op.* 16, Generalinė prokuratūra.

technologijos gali tinkamai užtikrinti garso įrašo duomenų apsaugą nuo pakeitimo ar praradimo. Šiuo aspektu rašytinis dokumentas – patikimesnis. Šios ir kitos abejonės verčia LAT manyti, kad teismo posėdžio garso įrašas turėtų ne pakeisti įprastinį teisiamojo posėdžio protokolą, o būti jo priedu, kuriuo, reikalui esant, būtų galima pasinaudoti tam, kad būtų patikrintas teisiamojo posėdžio protokolo turinys. Rašytinio teismo posėdžio protokolo atsisakymas gal ir gali būti pripažįstamas idealiu variantu, tačiau net ir artimiausių mūsų kaimynų patirtis rodo, jog tokio žingsnio žengimas šiandienos sąlygomis dar kelia daug problemų. To pavyzdžiu yra Lenkijos Respublikos, kur, LAT žiniomis, vyksta eksperimentas dėl teismo posėdžio fiksavimo elektroninėmis priemonėmis, patirtis. LAT yra žinoma, kad tai kelia daug problemų arba, kitaip tariant, eksperimentas nepasiteisina. Atkreiptinas dėmesys ir į Vokietijos Federacinę Respubliką, kur į nagrinėjamą klausimą žiūrima labai pragmatiškai – elektroninis teismo posėdžio įrašas yra tik papildomas dokumentas – pagrindiniu dokumentu vis vien lieka rašytinis teismo posėdžio protokolas.¹⁴⁴ Pasitelkus empirinį tyrimo metodą nustatyta, kaip teismo proceso metu praktiškai yra fiksuojama posėdžio eiga Vokietijoje: posėdžio fiksavimas garso įrašu yra įprastas reiškinys.¹⁴⁵ Tokio turinio rašytinio protokolo, kokio reikalaujama Lietuvoje seniai atsisakyta (t.y. rašytiniame protokole neatsispindi tiksli proceso eiga, fiksuojami tik pagrindiniai, esminiai dalykai, jis nėra toks išsamus). Nepaisant to, advokatai, norėdami užfiksuoti visas pastabas, reakcijas ir smulkmenas dažnai prašo savo padėjėjų ar asistentų, kad šie fiksuotų posėdžio eigą papildomai rašydami protokolą, kuris vėliau gali būti naudojamas įrodinėjant teismo ar šalių elgesį proceso metu aukštesnės instancijos teismuose. Šiam „papildomam protokolui“ advokatai kelia itin daug reikalavimų: dokumentas turi būti surašomas pagal užrašus padarytus teisme laikantis teismų nutarčių surašymo taisyklių ir formos, numatytos procesiniuose įstatymuose. Tai galėtų būti traktuojama praktiniu patvirtinimu, kad rašytinis protokolas yra geriau. Svarstyтина, ar nereikėtų nuo 2013-01-01 įsigaliosiančio CPK 168 str. 4 d. papildyti, numatant šalių teisę pasidaryti garso įrašo kopiją (Šiaulių apygardos teismas). Be to, CPK pakeitimuose nėra numatyta byloje dalyvaujančių asmenų teisės susipažinti su teismo posėdžio įrašu ir daryti kopijas įgyvendinimo tvarka. Įgyvendinant šią teisę praktikoje gali iškilti daug problemų, nes kol kas teismuose tam nėra techninių galimybių. Nėra aišku, kiek kainuos techninių priemonių, reikalingų susipažinimui su teismo posėdžio įrašu, įrengimas (Biržų rajono

¹⁴⁴ *Cit. op.* 16, Nacionalinė teismų administracija.

¹⁴⁵ 2011 m. rugpjūčio mėnesį Hamburge ir Miunchene vykę teismo procesai, kuriuose atstove civilinėse bylose buvo Escher Anwaltskanzlei advokatė, Viola Schäfer.

apylinkės teismas). CPK taip pat nėra apibrėžtos teismo posėdžių sekretoriaus funkcijos darant teismo posėdžio garso įrašą (V. Masiokas, LAT, Kauno apygardos teismas, Šiaulių apygardos teismas).

IŠVADOS

1. Bendras 2011 m. CPK pakeitimų tikslas – surasti „aukso vidurį“ tarp Lietuvoje pripažįstamų civilinio proceso teisės principų taip, kad jie kuo geriau tenkintų tiek visuomenės, tiek ir konkrečių asmenų poreikius ir interesus, o bet kurio iš pakeitimų teigiamas efektas būtų ilgalaikis. Siekiama supaprastinti, pagreitinti, racionalizuoti ir modernizuoti teismo procesą, sumažinti bylinėjimosi išlaidas ir valstybės lėšų naudojimą, bei skatinti taikų ginčų sprendimą.

2. Pakeitimų būtinumas dažniausiai grindžiamas išryškėjusiomis Lietuvos civilinio proceso problemomis, tokiomis kaip neefektyviai organizuota teismų veikla, nepakeliamas teisėjų darbo krūvis, ilga bylos trukmė, proceso vilkinimas ir piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis, CPK spragos, netinkamas civilinio proceso teisės normų aiškinimas bei taikymas teismų praktikoje.

3. Reformų sėkmę lemia žmogaus veiksnys, todėl svarbu, kad teisėjai, advokatai ir šalys teisingai suvoktų pakeitimų tikrąją prasmę. Aptarus pakeitimų esmę visgi darytina išvada, kad ateityje CPK pakeitimų aiškinimas, ypač pasitelkiant teismų praktiką ir teisės doktriną, bus išsamesnis, plėtosis ir galbūt net kis.

4. Pakeitimai yra gausūs ir apima skirtingus civilinio proceso klausimus: keičiamos teisingumo taisyklės, tikslinami procesinių dokumentų trūkumų šalinimo ir atstovavimo institutai, tobulinamas taikaus ginčų sprendimo ir viešojo intereso gynimo CPK reglamentavimas, reformuojamas sprendimo už akių institutas, bylinėjimosi išlaidų paskirstymas, numatomos žyminio mokesčio lengvatos, skatinamas elektroninių ryšių naudojimas teisinėje praktikoje ir pan.

5. Reformuojant įstatymus praktiškai neįmanoma išvengti pakeistų normų trūkumų ar tam tikrų neaiškumų. Svarstyтина, ar greitas procesas visada užtikrins ir teisingo sprendimo priėmimą pirmosios instancijos teismuose, ar parengiamųjų dokumentų skaičiaus ribojimas nelems neteisingo sprendimo priėmimo, ar pakeitus teisingumo taisykles nebus dar labiau apkrauti teismai, o nustačius teisę kreiptis dėl teismo veiksmų neatlikimo laiku nebus pažeistas teismo nešališkumo principas, ar nebus piktnaudžiaujama žyminio mokesčio lengvatomis ir atleidimu nuo bylinėjimosi išlaidų bei kiti panašūs aspektai. Atsakymai – kol kas tik teoriniame lygmenyje. Sukurti ir užtikrinti ryšį tarp pozityviosios teisės normų ir gyvenimo realijų turi teismas.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1: Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose)

2011 metai

1. Bylų skaičius

Nebaigtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje		30593
Gauta bylų		184518
Baigta bylų	iš viso	186472
	iš jų – išnagrinėta priimant sprendimą	34407
	iš jų – išnagrinėta priimant teismo įsakymą	42092
	iš jų – išnagrinėta priimant preliminarų sprendimą	2530
	iš jų – išnagrinėta priimant dalinį sprendimą	8618
	iš jų – nutraukta bylų	14111
	iš jų – nutraukta bylų patvirtinus taikos sutartį	5245
Nebaigtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pabaigoje		28639
Vidutinė bylos nagrinėjimo trukmė, mėnesiais		2,07
Bylų nagrinėjimas truko	iki 6 mėnesių	169819
	nuo 6 iki 12 mėnesių	10326
	12 mėnesių ir ilgiau	6327

2010 metai

1. Bylų skaičius

Nebaigtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje		34894
Gauta bylų		201585
Baigta bylų	iš viso	205423
	iš jų – išnagrinėta priimant sprendimą	38075
	iš jų – išnagrinėta priimant teismo įsakymą	51406
	iš jų – išnagrinėta priimant preliminarų sprendimą	2637
	iš jų – išnagrinėta priimant dalinį sprendimą	8514
	iš jų – nutraukta bylų	15412
	iš jų – nutraukta bylų patvirtinus taikos sutartį	5246
Nebaigtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pabaigoje		31056
Bylų nagrinėjimas truko	iki 6 mėnesių	187186
	nuo 6 iki 12 mėnesių	12100
	12 mėnesių ir ilgiau	6137

Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika>

Priedas nr. 2: www.teismai.lt tinklalapio vaizdas

Teismų sistemos naujienos

TEDK: piliečiai jaučiasi radę tarp nubausti nepalankiais nutartis priėmusius teisėjus

Pirmieji trys šių metų mėnesiai Teisėjų etikos ir drausmės komisijai (TEDK) pats darbymetis. Nepalankių teismo sprendimų sulaukę ir, spėjama, dėl to teisėjų elgesio etiškumu suabejoję asmenys TEDK užverte skundais, kuriuose teisėjams iškelti drausmės bylas dažnai prašoma nepagrįstai.

Skundų, pareiškimų ar teikimų, kuriuose prašoma įvertinti vieną ar kitą teisėjo poelgį teismo proceso metu, skaičius, pastaraisiais mėnesiais, palyginti su ankstesniais metais, išaugo ir toliau didėja. Sausį–kovą TEDK jau pasiekė 128 teisėjų darbu nepatenkintų piliečių kreipimais (pirmą per tą patį laiką jų buvo gauta 70, o 2011 m. IV ketvirtį – 90). Deja, didžioji pateiktų skundų ir pareiškimų dalis TEDK kompetencijai nepriskirtini. Praėjusių ketvirtį teikėjams iš viso gražinti 99 skundai.

„Pareiškėjai labai dažnai į mus kreipiasi siekdami, kad TEDK peržiūrėtų konkrečiose bylose teismų priimtus sprendimus, nuosprendžius ar nutartis. Komisija neturi teisės tikrinti teismo procesinių dokumentų pagrįstumo. Dėl jų peržiūrėjimo turėtų būti paduodami apeliaciniai, atskirieji ar kasaciniai skundai“, – apie į TEDK plūstančius tokius skundus kalbėjo šios komisijos pirmininkas Algis Norkūnas.

Komisijos pirmininko teigimu, į TEDK besikreipiančiųjų skaičiai rodo, kad visuomenė žino savo teises ir į teismo proceso etikos pažeidimus nėra linkusi žiūrėti pro pirštus. Tačiau, anot A. Norkūno, nesinorėtų, kad teisėjų etikos pažeidimus svarstanti TEDK žmonių būtų piktybiškai naudojama savo neapstatinimui, pralaimėjus teismo procesą, reikšti. „Analizuojant pateiktuose skunduose nurodytas aplinkybes neretai kyla mintis, kad į TEDK kreipiamasi siekiant nubausti vienoje ar kitoje byloje nepalankių sprendimų priėmusį teisėją. Galbūt taip tik siekiama išreikšti savo nepasitenkinimo pralaimėjimu kartelį“, – svarstė dėl visiškai nepagrįstai šiai Komisijai paduodamų skundų TEDK pirmininkas.

PRANEŠIMŲ PAIEŠKA | **VIEŠA TVARKARAŠČIŲ PAIEŠKA**

TEISMŲ PRANEŠIMAI APIE NAGRINĖJAMAS BYLAS

Dėmesio! Kai byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka (dalyvaujantys byloje asmenys nekviečiami ir posėdyje nedalyvauja), informacija apie teismo posėdžio datą, laiką, vietą ir teismo sudėtį skelbiama skiltyje "Vieša tvarkaraščių paieška".

2012.04.04 17:00:17 Ukmergės rajono apylinkės teismas	„Ukmergės rajono apylinkės teisme (Kęstučio a. 1, Ukmergės m.) iškelta civilinė byla Nr. 2-528-675/2012 pagal ieškovo Miglės Pavydytės ieškinį atsakovui Artūriui Jankevičiui, gim.1991m.su išvadą teikiančia institucija:Ukmergės raj.savivaldybės VTAS dėl nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo priteisimo. Paskutinė žinoma atsakovo gyvenamoji vieta- Miškų gt. 32-9, Ukmergės m. Atsakovui yra teikiama ieškinio nuorašai, ieškinį pagrindžiančių rašytinių įrodymų nuorašai bei ... išsamiau
2012.04.04 16:58:29 Panevėžio miesto apylinkės teismas	Panevėžio miesto apylinkės teismo, buv. Laisvės a.1, Panevėžys, hipotekos teisėja Ineta Balukaitytė, skolininkui (-ei)/keisto turto savininkui 2012-03-20 nutartį ir nuspręsta iš skolininko tūkstančių šešių šimtų apylinkės: District, surroundings, environs, precinct, localities, purities Disable
2012.04.04 16:50:55 Vilniaus miesto 3 apylinkės teismas	Vilniaus miesto 3 apylinkės teisme nagrinėjama civilinė byla Nr. 2-1502-614/2012 pagal ieškovo UAB „Vilniaus vandens“, i. k. 120545849, ieškinį atsakovei Natalijai Tarasevič, gim. 1966-10-04, trečiajam asmeniui Vilniaus miesto savivaldybei, dėl skolos priteisimo. Teismo 2012-04-04 nutartimi paskirtas parengiamasis teismo posėdis, kuris įvyks Vilniaus miesto 3 apylinkės teisme (adresas- Laisvės pr. 79a, Vilnius, 508 salėje), 2012 m. gegužės 2 d. 11:00 val. Atsakovės Natalijos Tarasevič gyvenamoji i ... išsamiau
2012.04.04 16:48:00 Klaipėdos miesto apylinkės teismas	Klaipėdos miesto apylinkės teisme priimtas ieškovo Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos ieškiny atsakovams Vacloviui Kazlauskui, paskutinė žinoma gyven. vieta – Stoties g. 4A-2, Klaipėda, Arvydui Benekeraičiui, paskutinė žinoma gyven. vieta – Stoties g. 4A-1, Klaipėda, dėl savavališkos statybos padarnių pašalinimo, ir pranešama, kad yra nustatytas keturiolikos dienų terminas nuo teismo pranešimo pasiekimo dienos, kuris sutampa su šio pranešimo paskel ... išsamiau
2012.04.04 16:37:38 Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas	Pranešame, kad Vilniaus miesto 1 apylinkės teisme (Laisvės pr. 79A) yra priimtas ieškovo UAB „General Financing“, i. k. 300515252, ieškiny dėl 6770,99 Lt skolos, 5 proc. dydžio metinių palūkanų už priteistą sumą nuo bylos iškelimo teisme iki teismo sprendimo visišką įvykdymo, bylinėjimosi išlaidas priteisimo iš skolininkės Nijolės Markauskienės, gim. 1956-10-24. Atsakovai yra teikiama ieškinio kopija bei teismo pranešimas apie atsiliepimo į ieškinį pateikimą ir informuojama, kad atsakovai be natsinamo ... išsamiau
2012.04.04 16:33:37 Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas	Pranešame, kad Vilniaus miesto 1 apylinkės teisme (Laisvės pr. 79A) yra priimtas ieškovo UAB „4finance“, i. k. 301881644, ieškiny atsakovei Dovilei Pavydieni, gim. 1983-02-16 dėl 1680,00 Lt skolos, 5 procentų dydžio metinių palūkanų už priteistą sumą nuo bylos iškelimo teisme iki teismo sprendimo visišką įvykdymo, 50,00 Lt žyminio mokesčio priteisimo. Atsakovai yra teikiama ieškinio kopija bei teismo pranešimas apie atsiliepimo į ieškinį pateikimą ir informuojama, kad atsakovai be natsinamo ... išsamiau

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

- 1) 1950 m lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987;
- 2) 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas) ir panaikinantį Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000, OL, 2007 L 324, p. 79—120;
- 3) Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
- 4) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (redakcija aktuali nuo 2011-10-01 iki 2011-11-17), patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743, Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
- 5) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (redakcija aktuali nuo 2011-01-01 iki 2011-10-01), patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743, Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
- 6) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262;
- 7) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, Valstybės Žinios, 2011, Nr. 85-4126;
- 8) Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės Žinios, 2002, Nr. 17-649;
- 9) Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 37-1 straipsniu įstatymas, Valstybės Žinios, 2011, Nr. 85-4128;
- 10) Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas (su papildymais ir pakeitimais), Valstybės Žinios, 1999, Nr. 13-309;
- 11) Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės Žinios, 2002, Nr. 112-4969;
- 12) Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės Žinios, 2008, Nr. 87-3462;

13) Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005, BGBl. I S. 3202, (paskutinis pakeitimas 2011-12-22, BGBl. I S. 3044).

Specialioji literatūra:

- 1) ARENS, Peter. *Mündlichkeitsprinzip und Prozessbeschleunigung im Zivilprozess*. Berlin: Schweitzer Verlag, 1971;
- 2) BRAZDEIKIS, Aurimas. *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis / Abuse of procedural rights*. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, teisė (01S) Vilnius, 2011;
- 3) GILLES, Peter. *Prozeßrechtsvergleichung / Comparative procedural law*. Köln: Carl Heymanns Verlag AG, 1996;
- 4) GILLES, Peter. Skirtingų nacionalinių teisės normų vienodinimas ir derinimas remiantis civilinio proceso teisės europeizacijos pavyzdžiu. In *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje 2004 m. rugsėjo 16-19 d.* Konferencijos medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 60-88;
- 5) KLEIN, F., ENGEL, F., *Der Zivilprozeß Österreichs*. Mankeim, 1927;
- 6) LAUŽIKAS, Egidijus, MIKELĖNAS, Valentinas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t;
- 7) NEKROŠIUS, Vytautas. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. *Teisė*, 1999, Nr. 33 (1), p. 44;
- 8) NEKROŠIUS, Vytautas. Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaisyti šalis? In *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje 2004 m. rugsėjo 16-19 d.* Konferencijos medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 11-17;
- 9) RÜBMANN, Helmut. Herausforderung Informationsgesellschaft: Die Anwendung moderner Technologien im Zivilprozess und anderen Verfahren. Generalbericht. In *Procedural Law on Threshold of a New Millenium*. Band 3. Center of Legal Competence International Association of Procedural Law, 2002, P. 205-251;
- 10) SIMAITIS, Rimantas. Sprendimas už akių Lietuvos civiliniame procese. In *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir centrinėje Europoje 2004 m. rugsėjo 16-19 d.* Konferencijos medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 38-55;

- 11) VALANČIUS, V. 3.3.Viešojo intereso gynimas Lietuvos civiliniame procese, In *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*, kolektyvinė monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 199-263;
- 12) WACH, Adolf. *Vorträge über die Reichszivilprozeßordnung*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2008.

Teismų sprendimai:

- 1) Europos žmogaus teisių teismo 2008 sausio 8 d. sprendimas, *P. Jucys v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 5457/03;
- 2) Europos žmogaus teisių teismo 2009 m. sausio 20 d. sprendimas, *Četvertakas ir kiti v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 6013/03;
- 3) Europos žmogaus teisių teismo 2009 liepos 7 d. sprendimas, *Padalevičius v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 12278/03;
- 4) Europos žmogaus teisių teismo 2009 liepos 16 d. sprendimas, *Naugžemys v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 1779/03;
- 5) Europos žmogaus teisių teismo 2009 liepos 21 d. sprendimas, *Aleksa v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 27576/03;
- 6) Europos žmogaus teisių teismo 2009 liepos 21 d. sprendimas, *Igarienė ir Petrauskienė v. Lietuva*, pareiškimo Nr. 26892/03;
- 7) Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos*. Nr. 35/03-11/06;
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *Šilalės rajono apylinkės prokuroras, V. V. ir J. K. v. L. G.*, Nr. 3K-3-354, kat. 30.9.1; 95.7;
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinio prokuroras v. D. P., E. T., D. Ž., Vilniaus apskrities viršininko administracijai*, Nr. 3K-3-194, kat. 21.4.1.1; 21.6; 33; 95.6.2; 95.7;
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje *pagal A. P. pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, termino atnaujinimo*, Nr. 3-K7-24/2008, kat. 128.2;

- 11) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 14 d. nutartis, civilinėje byloje *UAB „Baltic vilsis“ v. R.D.*, Nr. 2-1166/2011, kat. 116.5.3;
- 12) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje *A.Š. v. AB „Kalnapilis-Tauro grupė“ (pagal A. Š. atskirąjį skundą dėl nutarties gražinti ieškinį)*, Nr. 2-145/2007, kat. 106.3.

Elektroniniai dokumentai:

- 1) 2011 metų Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose), [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>> [žiūrėta 2012-03-16];
- 2) 2010 metų Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose), [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>> [žiūrėta 2012-03-16];
- 3) Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė, [interaktyvus] 2010-11-17. [žiūrėta 2012-03-15] Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>> [žiūrėta 2012-03-15];
- 4) Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2011-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010.pdf> [žiūrėta 2011-12-15];
- 5) Lietuvos statistikos departamentas. *Įmonės, kurios naudoja informacines technologijas 2001-2009 m. statistika*. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M9010102&P_Language=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=9497&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>> [žiūrėta 2012-03-25];
- 6) BARAK, Aharon. *Some Reflections on the Israeli Legal System and Its Judiciary*, ELECTRONIC JOURNAL OF COMPARATIVE LAW [interaktyvus]. 2001-04, vol. 6.1. [žiūrėta 2011-11-07] Prieiga per internetą: <<http://www.ejcl.org/61/art61-1.html>> [žiūrėta 2011-11-07];
- 7) *Teismų veikloje - daugiau modernumo ir patogumo žmogui* [interaktyvus], 2011-10-11. [žiūrėta 2011-11-07] Prieiga per internetą:

<http://www.teisesforumas.lt/index.php/idomybes-ir-naudinga-informacija/1875-teism-veikloje--daugiau-modernumo-ir-patogumo-mogui.html> [žiūrėta 2011-11-07];

- 8) *Elektronizuotas teismų ir antstolių darbas bus patogesnis žmonėms* [interaktyvus], 2009-11-12. [žiūrėta 2012-02-22] Prieiga per internetą: <http://www.teisesforumas.lt/index.php/idomybes-ir-naudinga-informacija/879-teismu-darbo-elektronizavimas.html> [žiūrėta 2012-02-22];
- 9) *Teismų pranešimai bus skelbiami www.teismai.lt skiltyje „Teismų pranešimai“* [interaktyvus], 2011-09-30, [žiūrėta 2012-10-22] Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=49&str=48446> [žiūrėta 2012-10-22].

Travaux preparatores:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XI-1409(3) [interaktyvus] 2011-06-17. [žiūrėta 2011-11-01] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401789 [žiūrėta 2011-11-01];
- 2) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XI-1409(2) [interaktyvus] 2011-06-10. [žiūrėta 2011-11-01] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401117 [žiūrėta 2011-11-01];
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XI-1409 [interaktyvus] 2009-11-06. [žiūrėta 2011-11-01] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357980 [žiūrėta 2011-11-01];
- 4) Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvados. Dėl LR Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XIP-1409) [interaktyvus] 2011-06-08. [žiūrėta 2011-11-03] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401119&p_query=civilinio%20proceso%20kodekso%20pakeitimo%20ir%20papildymo%20%20E1statymo%20projekta&p_tr2=2 [žiūrėta 2011-11-03];
- 5) Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XP-3107 [interaktyvus], [žiūrėta 2011-11-01] 2008-05-23. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320647 [žiūrėta 2011-11-01];

- 6) Teismo ekspertizės įstatymo 3, 4, 6, 15 ir 17 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1500 [interaktyvus] 2009-12-02. [žiūrėta 2012-02-22] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359649&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2012-02-22].

SANTRAUKA

Šio darbo objektas – 2011-06-21 priimtų Civilinio proceso kodekso pakeitimų, reglamentuojančių ginčų sprendimą pirmosios instancijos teismuose tikslų, aiškinimo ir probleminių aspektų analizė. Analizuojami pakeitimai, įsigalioję nuo 2011-10-01, o nuo 2013-01-01 įsigaliosiantys nagrinėjami tik fragmentiškai, tais atvejais, kai jie itin glaudžiai susiję su jau galiojančiomis nuostatomis. Reformuotų normų yra itin daug ir jos reglamentuoja skirtingus civilinio proceso klausimus.

Pakeitimų būtinumas dažniausiai grindžiamas išryškėjusiomis Lietuvos civilinio proceso problemomis. 2011 m. CPK pakeitimais nekeičiami esminiai Lietuvos CPK principai, ieškoma „aukso vidurį“ tarp pripažįstamų principų taip, kad jie kuo geriau tenkintų visuomenės, jos grupių ir konkrečių asmenų poreikius ir interesus, ir bet kurio iš pakeitimų teigiamas efektas būtų ilgalaikis. Siekiama supaprastinti, pagreitinti, racionalizuoti ir modernizuoti teismo procesą, sumažinti bylinėjimosi išlaidas ir valstybės lėšų naudojimą, bei skatinti taikų ginčų sprendimą.

Labai svarbu, kad teisėjai, advokatai ir šalys teisingai suvoktų pakeitimų tikrąją prasmę. Nagrinėjant šio darbo objektą, kompleksiskai naudojami lingvistinis, lyginamasis, sisteminis, gana aktyviai naudojamas istorinis, teleologinis, įstatymų leidėjo ketinimo ir bendrųjų teisės principų metodai. Kadangi CPK yra sisteminis teisės aktas, jo normos pirmiausia aiškintinos remiantis sisteminiu aiškinimo metodu, siejant jas su Konstitucija, kitais teisės aktais, Lietuvos teisės doktrina, bendriausiais teisės principais, tarptautine teise ir besiformuojančia aukštesnės instancijos teismų praktika.

Akivaizdu, kad ne visi sutinka, jog 2011-10-01 įsigalioję pakeitimai teigiamai įtakos Lietuvos civilinio proceso ateitį. Diskutuojama, ar vieno principo išimtis kito naudai visada yra proporcinga siekiamam rezultatui, pvz. ar sankcijos piktnaudžiaujančiai šaliai nepažeis jos procesinių teisių ir yra tinkamos, ar parengiamųjų dokumentų skaičiaus ribojimas nelems neteisingo sprendimo priėmimo, ar pakeitus teisingumo taisykles nebus dar labiau apkrauti teismai, o nustačius teisę kreiptis dėl teismo veiksmų neatlikimo laiku nebus pažeistas teismo nešališkumo principas, ar nebus piktnaudžiaujama žyminio mokesčio lengvatomis ir atleidimu nuo bylinėjimosi išlaidų bei kiti panašūs aspektai. Atsakymai turėtų paaiškėti teisinėje praktikoje.

SUMMARY

The object of this master thesis is the analysis of purposes, content and the problematic aspects of the amendments June 21, 2012 adapted to the Code of Civil Procedure governing the settlement of disputes by courts of the first instance. In this work shall be amendments analysed, that came into force on October 1, 2012 those amendments, that shall come into force on January 1, 2013 shall only be described fragmentarily, in such cases where they are very closely related to the existing provisions. There are a lot of reformed legal rules that regulate different issues of the civil procedure.

The necessity of the amendments is based on known problems of the civil procedure in Lithuania. The amendments of the year 2011 do not alter the essential principles of Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania, but search for "middle ground" between the recognized principles in such a way that they could best meet the interest and the needs of the public, of the groups and of specific individuals as well as any of the positive effect of amendments shall last for the long term. The aim is to simplify, speed up, rationalize and modernize the judicial process, reduce costs and use of public funds as well as to promote alternative settlement of disputes.

It is essential that judges, lawyers and the parties correctly understand the amendments in their true sense. The object of this master thesis is analysed on basis of a complex of methods such as linguistic, comparative, systematic, historical and theological as well as the method of the intention of the legislator and the general principles of law. The Code of Civil Procedure is a systematic legal act, so the rules shall be interpreted at first on basis of the systematic method, in correlation with the Constitution and other legal acts, with legal doctrine of Lithuania, the general principles of law, international law and evolving case law.

It is obvious that not everyone agrees that valid amendments of October 1, 2012 positively affect the future of the Lithuanian Civil Procedure. The discussion of whether the exception to one principle in favour of another is always proportional to the result, for example, are the sanctions for abusing party adequate and do not violate its procedural rights, or do limiting the number of preparatory documents not lead to an incorrect decision, or would the change of the rules of jurisdiction not strain the courts further and, if the right to apply for a court action to the court of higher instance will not damage the principle of

judicial impartiality, or will be not abused or stamp duty concessions and exemptions from the costs and other related aspects. The answers shall be provided in the legal practice.